

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Κοινωνιολογίας-Τομέας Εγκληματολογίας

ΠΜΣ Εγκληματολογίας: «Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα και η αντιμετώπισή της»

Διπλωματική Εργασία: *«Η εικόνα των αστυνομικών για το ρόλο τους στην ασφάλεια των πολιτών και η επίδραση της εκπαίδευσης και της ‘επαγγελματικής ιδεολογίας’»*

Απολλώνια Λάζου

A.M. 3212M005

ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

Επιβλέπουσα: Καθηγήτρια Χρ. Ζαραφωνίτου

Μέλη Τριμελούς: Δρ. Ι. Τσίγκανου

Αναπληρωτής Καθηγητής Α. Παπανεοφύτου

Αθήνα, Φεβρουάριος 2015

Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενό της την ανάδειξη του τρόπου με τον οποίο σχηματίζεται μια «κουλτούρα» και συγκεκριμένα αυτή που εν πολλοίς απαντάται στην επαγγελματική ομάδα των Ελλήνων αστυνομικών.

Στο πρώτο μέρος, θα εστιάσουμε την προσοχή μας, σε θεωρητικό επίπεδο, στους μηχανισμούς μέσω των οποίων ομάδες του πληθυσμού αναπτύσσουν ιδεολογικούς λόγους, όπως και στο ζήτημα των αξιών που αυτοί εμπεριέχουν, οι οποίοι, επειδή αντιτίθενται ή διαφοροποιούνται από τον επίσημο λόγο, συμβάλουν στη διαμόρφωση (υπο)πολιτισμών. Πιο συγκεκριμένα, θα υποστηρίξουμε ότι η ομαδικότητα ή το ομαδικό φαινόμενο είναι απότοκος του τρόπου με τον οποίο τα άτομα επεξεργάζονται, δέχονται ή απορρίπτουν ιδεολογικούς λόγους μέσω διαδικασιών μάθησης, επιρροής αλλά και ταυτοτικών διεργασιών. Ωστόσο, όπως θα υποστηριχθεί, οι αποκλίνουσες ιδεολογίες έχουν ως αποτέλεσμα πολλές φορές τα άτομα να παραβιάζουν τους κανόνες.

Στο δεύτερο μέρος θα γίνει ειδική εστίαση σε ζητήματα που αφορούν στην αποστολή, την οργάνωση, το ιστορικό πλαίσιο και την εκπαίδευση της Ελληνικής Αστυνομίας δίνοντας ουσιαστικά έμφαση στο «πρότυπο» που οφείλει ο αστυνομικός να εκπληρώνει. Ορισμένοι δε από αυτούς αποτελούν και τους βασικούς παράγοντες ανάπτυξης της «επαγγελματικής ιδεολογίας» των αστυνομικών υπαλλήλων. Εκτός αυτού, στηριζόμενοι στη διεθνή εμπειρία, θα υποστηρίξουμε ότι πρόκειται για ένα φαινόμενο που δεν συναντάται μόνο στην Ελλάδα αλλά ότι οι διαστάσεις του είναι καθολικές. Ωστόσο, στην Ελλάδα, το περιεχόμενο των αξιών από τις οποίες συντίθεται η ιδεολογία τους είναι διαφορετικό, επομένως είναι πολιτισμικά προσδιορισμένο.

Στο τρίτο μέρος της εργασίας αυτής θα αναφερθούμε στη μελέτη που πραγματοποιήσαμε προκειμένου να εντοπίσουμε τις διαδικασίες μέσω των οποίων διαμορφώνονται οι αξίες πάνω στις οποίες εδράζεται αυτή η «κουλτούρα», καθώς και στο ειδικό περιεχόμενο που αποκτούν στη βάση των ελληνικών δεδομένων. Αυτό θα επιτευχθεί μέσα από την ανάδειξη της πορείας εξέλιξης του αστυνομικού υποκειμένου από το οικογενειακό περιβάλλον στην αστυνομική ακαδημία και από εκεί στον επαγγελματικό χώρο. Στο πλαίσιο της μελέτης αυτής, πραγματοποιήσαμε 21 ημιδομημένες συνεντεύξεις σε δόκιμους υπαστυνόμους και σε αξιωματικούς και υπαξιωματικούς. Το υλικό που συλλέχθηκε το επεξεργαστήκαμε με τη χρήση ποιοτικών μεθόδων και συγκεκριμένα με την τεχνική της ανάλυσης περιεχομένου.

Ολοκληρώνοντας, στο τελευταίο μέρος της εργασίας παρατίθενται τα συμπεράσματα της μελέτης αλλά και ορισμένες προτάσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Λέξεις κλειδιά: Αστυνομική κουλτούρα, εκπαίδευση, ιδεολογία

Summary

The present work focuses on the mode of «culture» formation, in this case that which is present in the professional group of Greek policemen.

In the first part we focus our attention at a theoretical level to the mechanisms through which population groups develop ideological rationales - as well as the values that they include – that they contradict or vary to the consensual reasoning forming (sub)cultural groups. In more detail, we will back the position that grouping or group formation phenomena are products of the ways that individuals process, accept or reject ideological reasons through processes of learning, influencing as well as identity formations. Yet, as it will be supported, deviant ideologies have the result that in many cases the individuals violate the rules.

In the second part will take place a special attention on issues that have to do with the mission, organization, training and the disciplinary justice of Greek Police by emphasizing the ‘pattern’ that the policeman has to fulfill. It constitutes the framework of meaning construction of the research part of this work. Yet, as international research has shown, in the police interior develop alternative rationales that are interpreted as a product of its history and organization, formulating what is called ‘professional ideology’. Apart from that, we will support that it constitutes a phenomenon that is not present in Greece only but internationally. Yet, in Greece the values that synthesize the ideology of the group under investigation are different to a certain degree and, as a consequence, are culturally defined.

In the third part of the work we will refer to the research undertaken in order to show the processes through which the values are formulated, values on which the particular culture is erected as well as the special content that they develop on the basis of Greek data. In the framework of the particular research, we carried twenty-one semi-constructed interviews with trainee officers and professional officers and lower officers. We processed the material that was collected with the application of qualitative methods, in particular the technique of content analysis.

Finally, in the last part of the work are presented the conclusions of the research as well as some proposals for the confrontation of the phenomenon.

Keywords: Police culture, Training, Ideology

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη	2
Περιεχόμενα	4
Εισαγωγή	7
Πρώτο μέρος: Θεωρητικές και εννοιολογικές προσεγγίσεις.....	13
Α. Οργανισμοί και οργανωσιακό περιβάλλον	13
Β. Ομάδες και διομαδικές συγκρούσεις	16
Γ. Ιδεολογία και κοινωνική επιρροή.....	20
Δ. Αιτιολογικές προσεγγίσεις εξήγησης του σχηματισμού υποπολιτισμικών ομάδων	24
α. Υποπολιτισμικές θεωρίες	24
β. Θεωρίες μάθησης.....	27
Ε. Θεωρίες ελέγχου	32
ΣΤ. Η πολιτισμική προσέγγιση	34
Ζ. Ρόλοι, θέσεις και προσδοκίες.....	37
Η. Ταυτότητα	39
α. Προσωπικότητα και ταυτότητα.....	39
β. Ταυτοτικές διεργασίες σχηματισμού κοινωνικής και επαγγελματικής ταυτότητας.....	42
Δεύτερο μέρος: Ειδικές εστιάσεις	45
Α. Η Αστυνομία ως μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου και η αποστολή της.....	45
Β. Οργανωτική δομή και ιστορικές καταβολές διαμόρφωσης του θεσμού της Ελληνικής Αστυνομίας.....	48
Γ. α. Ο ρόλος της εκπαίδευσης στη διαμόρφωση του αστυνομικού ήθους.....	52
Γ. β. Η σημασία του Αστυνομικού Δικαίου στο σχηματισμό της αστυνομικής ταυτότητας.....	61
Δ. Αστυνομική επαγγελματική κουλτούρα	66
α. Εννοιολογική οριοθέτηση: Αστυνομική κουλτούρα ή αστυνομικές κουλτούρες;.....	67
β. Χαρακτηριστικά και τυπολογίες της αστυνομικής (υπο)κουλτούρας	69
γ. Αίτια σχηματισμού	75

δ. Τύποι ερευνών σχετικών με αστυνομία	77
--	----

<i>Τρίτο μέρος: Μελέτη σχηματισμού και διάδοσης κοινωνικών αναπαραστάσεων δείγματος αστυνομικού προσωπικού</i>	<i>79</i>
--	-----------

<i>Ενότητα 1: Μεθοδολογία μελέτης</i>	<i>79</i>
---	-----------

A. Μεθοδολογία, στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα	79
B. Οδηγός συνέντευξης	82
Γ. Δείγμα αστυνομικού πληθυσμού	83
Δ. Μέθοδος συλλογής δεδομένων και διαδικασία συλλογής	86
E. Ανάλυση δεδομένων	87

<i>Ενότητα 2: Ερμηνεία αποτελεσμάτων</i>	<i>89</i>
--	-----------

A. Κοινωνική καταγωγή και αίσθηση αυτοπραγμάτωσης.....	89
α. Εισαγωγή	90
β. Λόγοι επιλογής του αστυνομικού επαγγέλματος	90
γ. Ικανοποίηση και αίσθηση αυτοπραγμάτωσης	98
δ. Συμπεράσματα	104

B. Αυτοεικόνα του αστυνομικού για τον αστυνομικό του ρόλο	107
α. Εισαγωγή	107
β. Ενδοομαδικές σχέσεις: Αντιλήψεις για την ιεραρχία και τον καταμερισμό εργασίας.....	109

γ. Η αυτοαντίληψη του αστυνομικού για την επαγγελματική του αποτελεσματικότητα και η μετάδοση της εμπειρίας	114
δ. Η αναπαράσταση του αστυνομικού για τον αστυνομικό του ρόλο	120
ε. Συμπεράσματα.....	124

Γ. Αστυνομική «παρατυπία» και ηθικά διλήμματα	126
α. Εισαγωγή	126
β. Εκτιμήσεις για τον εξωτερικό και τον εσωτερικό έλεγχο.....	127
γ. Συμπεράσματα	135

Δ. Σύνοψη μελέτης	136
Συμπεράσματα και προτάσεις	144
Επίλογος	147
Βιβλιογραφία	149
Παράρτημα	160
Οδηγός συνέντευξης	161

«Ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ οφείλω στην επιβλέπουσα Καθηγήτρια κα. Ζαραφωνίτου, όπως και στα μέλη της επιτροπής, για την επιστημονική καθοδήγηση που βοήθησε στην περάτωση αυτής της εργασίας αλλά και για την εκπλήρωση μιας μελέτης που συνέβαλε στην απόκτηση αυτογνωσίας.»

Εισαγωγή

Ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει τον ελληνικό επιστημονικό χώρο του κλάδου της εγκληματολογίας είναι αυτό που σχετίζεται με τον τρόπο διαμόρφωσης τυχόν ιδιαίτερων αξιών και πεποιθήσεων που συναρτώνται με τον αστυνομικό θεσμό^{1 2}, σε σύγκριση με αυτές που απαντώνται στην κοινωνία γενικά σχηματοποιώντας ενίοτε αυτό που συνοπτικά ονομάζεται «αστυνομική κουλτούρα»³. Το ενδιαφέρον για την κατανόηση του φαινομένου αυτού είναι αποτέλεσμα που προκύπτει από τη σπουδαιότητα αυτού του θεσμού αφού, επιτελώντας πολλαπλό ρόλο, προλαμβάνει την εγκληματικότητα μέσα από την τήρηση της τάξης ενώ, συγχρόνως, «συμβάλλει στο πρώτο φιλτράρισμα που

¹ Ενδεικτικά αναφέρουμε τις μελέτες της Σ. Βιδάλη όσον αφορά το κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο διαμόρφωσης του θεσμού της Ελληνικής Αστυνομίας και ιδιαίτερα το δίτομο *Έλεγχος του Εγκλήματος και Δημόσια Αστυνομία. Τομές και συνέχειες στην αντεγκληματική πολιτική* (2007), Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδ. Σάκκουλα Α.Ν., όπως και την έρευνα των Φ. Τσαλικογλου, Χ. Ζαραφωνίτου, Β. Αρτινοπούλου και Α. Μαντόγλου με τίτλο *Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των αστυνομικών για το εγκληματικό φαινόμενο* (1994) Αθήνα, χ.χ.

² Ο Φαρσεδάκης αναφέρει ότι, κατά τα τελευταία χρόνια, οι έρευνες που αφορούν στο θεσμό της αστυνομίας όλο και αυξάνονται σε διεθνές επίπεδο. Ορισμένες από αυτές σχετίζονται με την οργάνωσή της, άλλες με τις αξίες της, τη δράση της, τα δικαιώματα και τις μεθόδους της, όπως και την απόδοσή της αλλά και τις σχέσεις της με το κοινό. (Φαρσεδάκης Ι., *Ανακριτική, δικαιώματα του ανθρώπου και εγκληματογένεση*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1984, σ.σ. 71-73)

³ Ως «αστυνομική κουλτούρα» ορίζεται το σύνολο των ανεπίσημων εργασιακών πρακτικών που υιοθετούν οι αστυνομικοί στα πλαίσια της εργασίας τους. Σαφώς, όπως θα δειχθεί αναλυτικά και στην ενότητα με τίτλο «Αστυνομική επαγγελματική κουλτούρα» της εργασίας αυτής, δεν έχει «μονολιθικό» χαρακτήρα. Ο σχηματισμός της αστυνομικής κουλτούρας επηρεάζεται από ποικίλους παράγοντες, όπως λ.χ. το μοντέλο αστυνόμευσης που εφαρμόζεται στο πλαίσιο συγκεκριμένων χρονικών περιόδων και κοινωνικών συνθηκών. Επιπλέον, πέρα από τις εξωτερικές κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες, εστιάζοντας στο εσωτερικό του θεσμού και στο έμπυχο υλικό της, παράγοντες όπως το φύλο, το είδος της υπηρεσίας, ο βαθμός που κατέχει κάποιος στην ιεραρχία του σώματος, οι σπουδές του αλλά και ο τύπος της αστυνομικής δραστηριότητας την καθιστούν μεταβαλλόμενη με αποτέλεσμα να δημιουργούνται πολλές αστυνομικές κουλτούρες (police cultures). Επομένως, υποστηρίζεται ότι δεν υπάρχει μία αστυνομική κουλτούρα, ένα “one size fits all” αλλά πολλές. (Westmarland L., «Police cultures» στο *Handbook of Policing*, (edit. Tim Newburn), Willan Publishing, σ. 353)

πραγματοποιείται στο εσωτερικό του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης»⁴.

Στην πρώτη ενότητα, όπου αναπτύσσονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις, θα αναφερθούμε στον τρόπο με τον οποίο σχηματίζονται και ενεργοποιούνται οι **αξίες, οι πεπιοθήσεις και οι ιδεολογίες** στο εσωτερικό των οργανισμών. Ουσιαστικά, όπως θα δειχθεί, μέσω αυτών τα άτομα διαμορφώνουν και δομούν τους **άτυπους κανόνες** που ορίζουν τον τρόπο σκέψης και ορισμένες φορές της πράξης τους, οπότε γίνεται σαφές ότι οι ανεπίσημοι κανόνες είναι συνάρτηση των ιδεολογιών που αντανακλώνται στο λόγο και κάποιες φορές στις πράξεις των υποκειμένων που τους υιοθετούν⁵. Οι τελευταίες διαμορφώνονται μέσα από διάφορες γνωστικοσυναισθηματικές διαδικασίες, όπως της μάθησης και της κοινωνικής επιρροής, και ενσταλάζονται μέσω ταυτοτικών διεργασιών. Όταν οι κανόνες παρουσιάζουν παρεκκλίσεις από τα ενδεδειγμένα πρότυπα, δηλ. τους τυπικούς κανόνες, τότε ο οργανισμός ή ομάδες στο εσωτερικό του οργανισμού αποκτούν ουσιαστικά χαρακτήρα (υπο)κουλτούρας. Η (υπο)κουλτούρα λοιπόν θεμελιώνεται πάνω σε ιδεολογικούς λόγους που βασίζονται σε συγκεκριμένες αξίες, οι οποίες διαφέρουν από τον επίσημο λόγο.

Στη δεύτερη ενότητα πραγματοποιείται ειδική εστίαση στην Ελληνική Αστυνομία ως θεσμό και συγκεκριμένα στις ιστορικές καταβολές του, την οργάνωση και την αποστολή του, όπως και στο υπάρχον μοντέλο αστυνόμευσης, την εκπαίδευση και το πειθαρχικό δίκαιο των αστυνομικών υπαλλήλων. Όπως θα δειχθεί, ορισμένοι από αυτούς τους παράγοντες, όπως οι ιδεολογικές καταβολές

⁴ Robert Ph., Faugeron C., *Les forces cachées de la justice*, Paris, LeCenturion, 1980 στο Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σ. 153

⁵ Σύμφωνα με τον Μέλλον, οι πεπιοθήσεις δεν αποτελούν εξήγηση συμπεριφορών αλλά χρειάζονται εξήγηση εφόσον είναι νοητικά δηλ. μη φυσικό γεγονότα. Μέλλον Ρ., *Ψυχολογία της συμπεριφοράς*, Γ΄ Έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Πεδίο, 2013, σ.σ. 92-93 και 594

του θεσμού και η οργάνωσή του επηρέασαν στην διαμόρφωση των πρόσφατων Π.Δ. που αφορούν τόσο στην εκπαίδευση του αστυνομικού προσωπικού, όσο και στην επαγγελματική του στάση και συμπεριφορά, τα οποία ουσιαστικά συνιστούν και το «πρότυπο» που οφείλει ο αστυνομικός να εσωτερικεύσει και να υλοποιήσει⁶. Ταυτόχρονα, τα προαναφερθέντα αποτελούν και τους ιστορικούς-κοινωνικούς ή περιβαλλοντικούς παράγοντες⁷ που όταν μεταφράζονται σε υλικά γεγονότα ή φυσικές καταστάσεις της καθημερινής ζωής είναι δυνατόν να λειτουργήσουν ως παράγοντες σχηματισμού ενός συστήματος σκέψης που να

⁶ Συγκεκριμένα αναφερόμαστε στα εξής:

1. Προεδρικό Διάταγμα 319/1995 (ΦΕΚ Α'-174/11-24.08.1995) Οργανισμός Σχολής Αξιωματικών Ελληνικής Αστυνομίας
2. Προεδρικό Διάταγμα 352/1995 (ΦΕΚ Α'-187/31.08-08.09.1995) Οργανισμός Σχολής Αστυφυλάκων
3. Προεδρικό Διάταγμα 120/2008 (ΦΕΚ Α'182/02.9.2008) Πειθαρχικό Δίκαιο Αστυνομικού Προσωπικού

Τα ανωτέρω είναι αναρτημένα στο διαδίκτυο στα ακόλουθα sites:

1. <http://policenet.gr/nomoi/%CF%80%CE%B4-3191995-%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82>
2. <http://policenet.gr/nomoi/%CF%80%CE%B4-3521995-%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%85%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%AC%CE%BA%CF%89%CE%BD>
3. http://www.eayn-rodopis.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=102:-12008--&catid=37:proedrika-diatagmata&Itemid=55
- 4.

⁷ Σύμφωνα με τη Ζαραφωνίτου «το περιβάλλον και οι ανθρώπινες συμπεριφορές εντάσσονται σε μια διαδικασία αλληλόδρασης και αλληλεξάρτησης» και διακρίνεται τόσο σε φυσικό και δομημένο, όσο και κοινωνικό. Ως φυσικό ορίζεται το σύνολο των εξωτερικών συνθηκών που μέσα από την ανθρώπινη παρέμβαση καθίσταται δομημένο (λ.χ. το περιβάλλον των πόλεων), ενώ η έννοια του κοινωνικού περιβάλλοντος αναφέρεται κυρίως σε μια ομάδα ατόμων με κοινά χαρακτηριστικά, πρακτικές και αξίες. (Ζαραφωνίτου, Χ., «Εισαγωγή: Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά» στο *Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά* (επιμ. Χρ. Ζαραφωνίτου), Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σ.σ. 11-12).

συμβάλει στην ανάπτυξη της αστυνομικής «κουλτούρας»⁸. Οπότε, επηρεάζουν αποφασιστικά στη διαμόρφωση του αστυνομικού ήθους αφού συνδράμουν στην «αστυνομική κοινωνικοποίηση».^{9 10} Τα παραπάνω αποτελούν το ευρύτερο νοηματοδοτικό πλαίσιο κατανόησης της ερευνητικής μελέτης που ακολουθεί στην τρίτη ενότητα του παρόντος κειμένου.

Η φαινομενική αντίφαση που μπορεί να εντοπιστεί σε σχέση με το προτεινόμενο θεωρητικό πλαίσιο της πρώτης ενότητας και τις ιστορικές και κοινωνικές προσεγγίσεις που έπονται (ενότητα 2), έγκειται στο ότι, ενώ σε θεωρητικό επίπεδο υποστηρίζουμε ότι ο επίσημος λόγος διαφέρει από τον ανεπίσημο και μάλιστα ότι όποιος τον ασπάζεται δεν προσχωρεί στην (υπο)κουλτούρα, σε αυτό το σημείο, εστιάζοντας στο αστυνομικό επάγγελμα,

⁸ Τα προαναφερθέντα δομικά (κοινωνικά) αίτια, όταν μεταφράζονται σε φυσικά γεγονότα διαμορφώνουν σε αποφασιστικό βαθμό την καθημερινή ζωή (everyday life) του αστυνομικού. Λ.χ., όπως θα δούμε σε επόμενη ενότητα, ο θεσμός της αστυνομίας στηρίζεται σε ένα ιεραρχικό σύστημα οργάνωσης, το οποίο συνδράμει στη διαμόρφωση των συναδελφικών σχέσεων. Μάλιστα, όπως υποστηρίζει και η Westmarland, η ίδια η αστυνομική εργασία συνίσταται στην εφαρμογή του γραπτού νόμου στην πράξη. Επομένως, βασίζεται σε μια μετάβαση από το θεωρητικό και άυλο στο πρακτικό. (Westmarland L., *ό.π.*, σ. 353)

⁹ Με τον όρο «αστυνομική κοινωνικοποίηση» (police socialization) αναφερόμαστε στην κοινωνικοποίηση που πραγματοποιείται στο εσωτερικό των οργανισμών, δηλ. των Αστυνομικών Σχολών και του υπηρεσιακού περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα αφορά σε μια διαδικασία εκμάθησης ικανοτήτων, γνώσεων και αξιών απαραίτητων για να θεωρηθεί κάποιος μέλος ενός οργανισμού. Στα πλαίσια της αστυνομίας, μαθαίνει γνώσεις, συμπεριφορές και ποικίλους κώδικες συμπεριφοράς που να ταιριάζουν με των άλλων μελών. Cassan Damien, *Police Socialization and Police Culture in German Police, An international comparative perspective*, Max-Planck-Institut, 2015, Διαθέσιμο και στη σελίδα: https://www.mpicc.de/en/forschung/forschungsarbeit/kriminologie/lea/police_socialization.html

¹⁰ Ουσιαστικά οι σκέψεις, οι αντιλήψεις αλλά και τα συναισθήματα ως συμπεριφορές είναι απότοκες του τρόπου με τον οποίο ο αστυνομικός επεξεργάζεται τα διάφορα περιβαλλοντικά ερεθίσματα που συναντά και αντιμετωπίζει πριν από την είσοδό του στην αστυνομική ακαδημία αλλά και μετα-ακαδημαϊκά. Επομένως, ο σχηματισμός των αντιλήψεων και των συναισθημάτων του ερμηνεύονται ως προϊόν ενός συνδυασμού της κοινωνικοποίησης που προέρχεται από το οικογενειακό του περιβάλλον αλλά και του ευρύτερου κοινωνικού με την αστυνομική του κοινωνικοποίηση που αρχίζει από την εισαγωγή του στις σχολές της αστυνομίας. Αναφορικά με το ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο που σχετίζεται με τον θεμελιώδη συμπεριφορισμό και τη θέση ότι οι αντιλήψεις αποτελούν συμπεριφορές προς εξήγηση και όχι εξήγηση συμπεριφορών, βλ. έργα του Μέλλον Ρ. (Μέλλον Ρ., *Ψυχολογία της συμπεριφοράς*, Γ΄ Έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Πεδίο, 2013, σ.σ. 1-20 και 92-93).

λέμε ότι στοιχεία της ίδιας της αστυνομικής οργάνωσης ευθύνονται για την ανάπτυξη (υπο)πολιτισμών. Με άλλα λόγια, ενώ υποστηρίζουμε ότι ο αστυνομικός που ασπάζεται το Δέον, όπως προκύπτει από τα Π.Δ. της αστυνομικής εκπαίδευσης και του Αστυνομικού Δικαίου¹¹, δεν εισχωρεί στην (υπο)κουλτούρα (εφόσον ακολουθεί τον κανόνα) σε αυτό το σημείο αναφέρουμε ότι τα ίδια τα Π.Δ. θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ανάπτυξη «εναλλακτικών» αξιών. Αυτό που θεωρούμε είναι ότι στο Δέον (ως δημοκρατικές αξίες) δεν ενθυλακώνονται στοιχεία (υπο)κουλτούρας και αυτό γιατί εντοπίζεται ένα φαινομενικό consensus της κοινωνίας πάνω στο ζήτημα των δημοκρατικών αξιών. Στις ιεραρχίες και στα μιλιταριστικά συστήματα οργάνωσης σαφώς είναι δυνατόν να παρεμβάλλονται και να εμφιλοχωρούν στοιχεία (υπο)κουλτούρας εφόσον δημιουργούν πόλωση στις δημοκρατικές αξίες. Πρόκειται για την αντίφαση μεταξύ των δημοκρατικών αξιών (λ.χ. ισότητα, ισονομία κ.ά.) και της ιεραρχίας όπου αυτές εγείρονται. Επομένως, υπάρχουν εγγενώς στο επάγγελμα αυτό στοιχεία που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της (υπο)κουλτούρας και τα οποία παράγονται και αναπαράγονται από τον ίδιο τον αστυνομικό θεσμό θυμίζοντας τα λεγόμενα «παράδοξα μηνύματα και τις παράδοξες εντολές» που σύμφωνα με το Ναυρίδη «εμπεριέχουν στον πυρήνα τους ένα ανυπέρβλητο δομικό αδιέξοδο»¹². Αν ο εντολοδόχος υπακούσει στην εντολή (λόγω ιεραρχίας), αυτομάτως αυτό που κάνει ισοδυναμεί με τη μη συμμόρφωσή του στις δημοκρατικές αξίες.

¹¹ Εν προκειμένω αναφερόμαστε στα Προεδρικά Διατάγματα: 319/1995 (ΦΕΚ Α΄-174/11-24.08.1995) Οργανισμός Σχολής Αξιωματικών Ελληνικής Αστυνομίας, το 352/1995 (ΦΕΚ Α΄-187/31.08-08.09.1995) Οργανισμός Σχολής Αστυφυλάκων όπως και το 120/2008 (ΦΕΚ Α΄182/02.9.2008) Πειθαρχικό Δίκαιο Αστυνομικού Προσωπικού. Για λεπτομέρειες βλ. υπς. 5.

¹² Ναυρίδης Κ., *Ψυχολογία των ομάδων. Κλινική ψυχοδυναμική προσέγγιση*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σ. 76.

Τέλος, στην ενότητα αυτή θα υποστηριχθεί ότι έρευνες με θέμα την αστυνομική (υπο)κουλτούρα που έχουν πραγματοποιηθεί σε διεθνές επίπεδο επισημαίνουν ότι πρόκειται για ένα παγκόσμιο φαινόμενο που απλώς στο πλαίσιο του τοπικού αποκτά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Έτσι, και στην Ελλάδα αποκτά ένα ιδιαίτερο περιεχόμενο που σχετίζεται με τα προαναφερθέντα ιστορικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά της.

Στην τρίτη ενότητα, πραγματοποιώντας μια προερευνητική μελέτη ποιοτικού χαρακτήρα από υλικό που συλλέχθηκε από ημιδομημένες συνεντεύξεις σε δείγμα 21 αστυνομικών (δοκίμων και επαγγελματιών) τους οποίους διαιρέσαμε σε τρεις κατηγορίες¹³, ελέγξαμε αν υπάρχει μετάβαση και συνέχεια ως προς το ζήτημα των αξιών και των πεποιθήσεων που συναντώνται από την *οικογένεια* στη *σχολή* και κυρίως από τη σχολή στο *επάγγελμα*¹⁴. Δηλ. εάν οι αξίες με τις οποίες κοινωνικοποιούνται στο πλαίσιο του οικογενειακού περιβάλλοντος παρουσιάζουν συνέχεια με αυτές που διδάσκονται στη σχολή και εάν εντοπίζεται μια διαδικασία εξέλιξης από τις αξίες που τους μεταβιβάζονται στη σχολή, στο επαγγελματικό περιβάλλον συμβάλλοντας με αυτόν τρόπο στο σχηματισμό μιας «επαγγελματικής ιδεολογίας». Προκειμένου να ελέγξουμε αυτό το ερευνητικό ερώτημα, σε ένα πρώτο στάδιο εστιάσαμε το ενδιαφέρον μας στους μηχανισμούς ανάπτυξης, σχηματισμού και διάδοσης των πεποιθήσεων, ενώ σε δεύτερη φάση μέσω θεματικής ανάλυσης περιεχομένου μελετήσαμε ορισμένες από τις

¹³ Όπως θα δειχθεί αναλυτικά στην ενότητα που αφορά τη μεθοδολογία της έρευνας, η διαίρεση του δείγματος πραγματοποιήθηκε βάσει δύο κριτηρίων: πρώτον, εάν ο συμμετέχων είναι δόκιμος υπαστυνόμος ή επαγγελματίας και δεύτερον, αν είναι επαγγελματίας ανάλογα με τα χρόνια υπηρεσίας του.

¹⁴ Στα πλαίσια συλλογής του υλικού δεν υπήρχαν πρωτοετείς φοιτητές προκειμένου να ελέγξουμε με μεγαλύτερη ασφάλεια το ερώτημα αν στα πλαίσια ενός ολοπαγούς ιδρύματος τα άτομα επανακοινωνικοποιούνται (resocialization). Δηλαδή αν αποβάλλουν τις παλιές mainstream αξίες και μεταβαίνουν από τον κόσμο των πολιτών στον αστυνομικό κόσμο. Οπότε, στο εν λόγω ζήτημα δεν θα αναφερθούμε διεξοδικά.

κοινωνικές αναπαραστάσεις¹⁵ ¹⁶ των αστυνομικών υπαλλήλων, όπως προκύπτουν μέσα από την καθημερινή τους εργασιακή πρακτική που περιγράφεται στις συνεντεύξεις. Επομένως, γίνεται σαφές, ότι πρόκειται για μια γνωστικοσυναισθηματική διαδικασία κατά την οποία ο ηλικιακός παράγοντας και τα χρόνια υπηρεσίας, ως δυναμικοί συντελεστές, συνεργούν στην ενστάλαξη συγκεκριμένων αξιών. Δηλαδή επιθυμούμε να διαπιστώσουμε το πώς μεταβάλλεται και αναδιαμορφώνεται η αυτοεικόνα τους και το πώς το αντιληπτικό τους πεδίο διευρύνεται με καινούργιες εμπειρίες συμβάλλοντας στην διαμόρφωση και την αναδιαμόρφωση της αστυνομικής τους ταυτότητας.

Στην τελευταία ενότητα καταλήγουμε σε ορισμένα συμπεράσματα και παραθέτουμε κάποιες προτάσεις αντιμετώπισης του φαινομένου αναφερόμενοι στην ανάγκη πραγματοποίησης περισσότερων και συστηματοποιημένων ερευνών πάνω σε αυτό το θέμα προκειμένου να μελετηθεί σε βάθος.

¹⁵ Το πρώτο θεωρητικό έργο που σχετίζεται με τις κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι το *Η ψυχανάλυση η εικόνα της και το κοινό της* του Moscovici (1961/1976). Σύμφωνα με τους Μοντόγλου και Μελέτη, η έννοια της κοινωνικής αναπαράστασης είναι πολυσήμαντη καθώς αποτελεί τη συνισταμένη των ενδο-ατομικών και των κοινωνικών διεργασιών, οπότε συνδέει το ψυχολογικό με το κοινωνικό επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον της στη σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ του ατόμου και της κοινωνίας. Από αυτή τη σχέση αλληλεπίδρασης καθίσταται σαφές ότι τα άτομα ανακατασκευάζουν την πραγματικότητα με βάση τα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους προκειμένου να εξοικειωθούν με αυτήν. Οπότε, σύμφωνα με τους ίδιους, η θεωρία της κοινωνικής αναπαράστασης απαντά ουσιαστικά στο ερώτημα: «Πώς το άτομο κατασκευάζει την πραγματικότητα του;». (Μαντόγλου Α., Μελέτη Κ., *Επιστημονικός Λόγος περί Κοινωνικών Αναπαραστάσεων και Ιδεολογιών*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2013, σ. 35 και σ.σ. 46-53).

¹⁶ Αξίζει να σημειωθεί ότι ως αναπαραστάσεις ορίζονται οι ψυχικές «εικόνες» που αποτελούν φαινόμενα της αντίληψης. Δηλ. σχετίζονται με τον τρόπο με τον οποίο το κάθε άτομο αντιλαμβάνεται και κωδικοποιεί την πραγματικότητα γύρω του. Την πραγματικότητα την προσλαμβάνει μέσα από τις αισθήσεις του. Οι πληροφορίες αυτές σε συνειδητό επίπεδο κατηγοριοποιούνται από το άτομο μέσα σε ένα συνεκτικό γνωσιακό σχήμα που του επιτρέπει να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί τον κόσμο και να δρα σε σχέση με αυτόν. Όπως υποστηρίζει και ο Ναιρίδης «Δεν νοείται ως ένα πιστό αντίγραφο ενός αντικειμένου αλλά ως προϊόν μιας εσωτερικής υποκειμενικής επεξεργασίας». Επιπλέον, οι αναπαραστάσεις είναι ταυτοχρόνως συνειδητές και ασυνειδητές: Σύμφωνα με τον ίδιο, παράδειγμα συνειδητής αναπαράστασης μπορεί να θεωρηθεί η «εικόνα» που έχει κάποιος για ένα άτομο. Όμως πάντοτε πίσω από αυτήν υπάρχει μια ασυνειδητή αναπαράσταση, «στην οποία οφείλεται η συνειδητή επιλογή να συνθέτει ψυχικά την εικόνα του συγκεκριμένου ατόμου με τα δεδομένα στοιχεία και όχι με άλλα». (Ναιρίδης Κ., *Κλινική Κοινωνική Ψυχολογία*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 1994, σ. 157-165).

Πρώτο μέρος: Θεωρητικές και εννοιολογικές προσεγγίσεις

1) Οργανισμοί και οργανωσιακό περιβάλλον

Ως οργανισμός (organization) εννοιολογικά ορίζεται «μια οργανωμένη κοινότητα, που δημιουργείται νομικά ή συμβατικά για την εκπλήρωση συγκεκριμένων σκοπών, όπως είναι η παραγωγή ή η διάθεση αγαθών και υπηρεσιών, η εκπαίδευση, η νοσοκομειακή περίθαλψη κλπ»¹⁷. Στο πλαίσιο των ερευνών που σχετίζονται με τους οργανισμούς ουσιαστικά μελετάται η συμπεριφορά των ανθρώπων σε σχέση με το εργασιακό τους περιβάλλον¹⁸. Στόχος δε αυτών των ερευνών είναι συχνά ο τρόπος με τον οποίο κάποιος μπορεί να διαχειριστεί ανεπιθύμητες συμπεριφορές στο εσωτερικό ενός οργανισμού¹⁹. Οι πρώτες μελέτες που πραγματοποιήθηκαν σε οργανισμούς αφορούσαν στον τρόπο επίδρασης των περιβαλλοντικών συνθηκών (λ.χ. ο φωτισμός) πάνω στην ανθρώπινη συμπεριφορά και ουσιαστικά βασίζονταν στο συμπεριφορικό σχήμα «ερέθισμα-απάντηση»²⁰. Ωστόσο, βάσει των ερευνών του Mayo, το περιβάλλον δεν ασκεί άμεση επιρροή στο άτομο, παρά μόνο μέσα από

¹⁷ Ναυρίδης Κ., *Κλινική Κοινωνική Ψυχολογία*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 1994, σ. 233

¹⁸ Βακόλα Μ., Νικαλάου Ι., *Οργανωσιακή ψυχολογία και συμπεριφορά*, Αθήνα, Εκδοτικός οίκος Rosili, 2012, σ. 22

¹⁹ Coffey, A., Atkinson, P., *Occupational socialization and working lives*, Aldershot, Avebury, 1994 στο Westmarland L., «Police cultures» στο *Handbook of Policing*, (edit. Tim Newburn), Willan Publishing, 2008, σ. 355.

²⁰ Σύμφωνα με την συμπεριφοριστική προσέγγιση, κάθε ανθρώπινη συμπεριφορά ελέγχεται πρωταρχικά από το περιβάλλον, δηλαδή από όλες τις αντικειμενικές καταστάσεις. Η θεωρία «ερεθίσματος-απόκρισης» (stimulus-response theory) διαμορφώθηκε από τους Hull, Dollard και Miller και υποστηρίζει ότι το ερέθισμα συνδέεται σε τέτοιο βαθμό με την απάντηση ώστε να δημιουργούνται σταθεροί δεσμοί μεταξύ τους. Σύμφωνα με τον Hull, ο σταθερός δεσμός στη σχέση μεταξύ τους ευθύνεται για τη δημιουργία των έξεων ή συνηθειών (habit). Στις θεωρίες μάθησης, που αναφέρονται στην εργασία αυτή (ενότητα 4.β., πρώτου μέρους), θα θίξουμε το παρόν ζήτημα λεπτομερώς. (Ποταμιάνος Γ., «Θεωρίες μάθησης: Η συμπεριφοριστική

την αντίληψη (perception)^{21 22}. Πιο συγκεκριμένα, οι έρευνες του έδειξαν ότι το άτομο δεν αντιμετωπίζει με τρόπο παθητικό το εργασιακό του περιβάλλον αλλά αντιθέτως πρόκειται για ένα δυναμικό στοιχείο που αντιδρά σε αυτό σύμφωνα με τις προσδοκίες του. Έτσι, το εργασιακό περιβάλλον δεν διέπεται αποκλειστικά και μόνο από συμβάσεις αλλά αντίθετα μέσα σε αυτό δημιουργούνται και μικρές ανεπίσημες και αυτόνομες ομάδες, έξω από το επίσημο σύστημα κανόνων που επιτάσσει συγκεκριμένους ρόλους και με αυτό τον τρόπο εγκαθιδρύεται μια διάκριση μεταξύ τυπικής και άτυπης οργάνωσης²³.

Τα τρία βασικά θεωρητικά μοντέλα που αναπτύχθηκαν προκειμένου να αναλυθούν οι οργανισμοί προέρχονται από την Κοινωνιο-ψυχαναλυτική Σχολή του Λονδίνου, τη Σχολή του νέο-ορθολογισμού και τη «διαλεκτική ανάλυση» του Max Pages. Ας αναφερθεί συνοπτικά ότι σύμφωνα με το πρώτο, ο οργανισμός λειτουργεί σαν ένα ασυνείδητο αμυντικό σύστημα ενάντια στα άγχη. Σε αυτό το μοντέλο, ο ρόλος του ηγέτη είναι βασικός διότι λειτουργεί ως το «συγκολλητικό»

προσέγγιση» στο *Προσωπικότητα. Θεωρίες, κλινική πρακτική και έρευνα*, (επιμ. Γρηγόρης Ποταμιανός, Φώτιος Αναγνωστόπουλος), Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2012, σ. 148).

²¹ Σε αντίθεση με το μοντέλο της μηχανής όπου πρότεινε ο Taylor βάσει του οποίου οι εργαζόμενοι αντιμετωπίζονται σαν εξαρτήματα που δεν χρειάζεται να σκέφτονται ή να αισθάνονται. Ό.π., Ναυρίδης, Κ., 2005, σ. 37.

²² «Ως αντίληψη ορίζεται μια διαδικασία βάσει της οποίας τα άτομα επιλέγουν, οργανώνουν και μεταφράζουν τα δεδομένα των αισθήσεων τους που προέρχονται από το περιβάλλον τους. Επιπλέον, η αντίληψη επηρεάζει τη συμπεριφορά ενός ατόμου σε βαθμό που πολλοί να ισχυρίζονται ότι η συμπεριφορά των ανθρώπων βασίζεται στην προσωπική τους αντίληψη για την πραγματικότητα και όχι στην πραγματικότητα αυτή καθ' αυτήν. Ως διαδικασία αφορά στη μετάφραση των πληροφοριών που προέρχονται από τις αισθήσεις. Ο τρόπος που μεταφράζονται αυτές οι πληροφορίες εξαρτάται από τις προηγούμενες εμπειρίες, τις γνώσεις, τα πιστεύω, τις προσδοκίες και τα κίνητρα του κάθε ατόμου». (Schneider, B., Goldstein, H.W. & Smith, D.B., The ASA Framework: An Update. *Personnel Psychology*, 48, 1995, p.p. 747-779 στο Ό.π. Βακόλα Μ., Νικαλάου Ι., 2012, σ. 93-94).

²³ Ο Ναυρίδης ασκώντας κριτική στη «Σχολή των ανθρώπινων σχέσεων» του Mayo τονίζει ότι πρόκειται για ένα αρμονικό μοντέλο που ξεχνάει ότι στο εσωτερικό των οργανισμών υπάρχει η επιθυμία για εξουσία και επιρροή, ενώ συγχρόνως μεταξύ των σχέσεων προϊστάμενων και υφιστάμενων αγνοούνται οι ασυνείδητοι φόβοι, η επιθετικότητα κ.ά. Τέλος, το μοντέλο του δεν λαβαίνει υπόψη τα κοινωνικά και πολιτικά συμφραζόμενα. Ό.π., Ναυρίδης, Κ., 1994, σ 236.

υλικό στην ομάδα αφού τα μέλη της ταυτίζονται μαζί του και κατόπιν μεταξύ τους εφόσον προβάλλουν σε αυτόν ένα μέρος του εαυτού τους. Από την άλλη πλευρά, η Σχολή του νέο-ορθολογισμού προτείνει έναν πιο «ελαστικό» ορθολογισμό σε σχέση με τα πιο «παραδοσιακά» μοντέλα, εφόσον ο τελευταίος περιορίζεται ουσιαστικά από τις δεξιότητες του ατόμου και το σύστημα αξιών του. Μάλιστα, απορρίπτεται η ιδέα της ενότητας της ομάδας και υποστηρίζεται ότι ο οργανισμός διαιρείται σε πολλές ομάδες οι οποίες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Τέλος, το μοντέλο του Max Pages προσπαθεί να συγκεράσει τα δύο προαναφερθέντα προτείνοντας ότι ο οργανισμός λειτουργεί τόσο ως μηχανή παραγωγής άγχους, όσο και ως μηχανή παραγωγής ευχαρίστησης. Έτσι, ενώ ο οργανισμός παράγει το άτομο, ταυτόχρονα το άτομο αναπαράγει τον οργανισμό²⁴.

Γενικά, κάθε οργανισμός αποτελείται από ομάδες και οι ομάδες σχηματίζονται βάσει διάφορων κριτηρίων λ.χ. ρόλων που βασίζονται στον καταμερισμό εργασίας, ηλικιακές κ.λπ. Σαφώς, η έννοια της ομάδας διαφέρει από αυτήν του οργανισμού καθώς στη δεύτερη τονίζεται η σημασία «τυπικής» επικοινωνίας λόγω των δομών εξουσίας που εντοπίζονται σε αυτούς²⁵. Ωστόσο, στο εσωτερικό των οργανισμών αναπτύσσονται και ομάδες με μη τυπική δομή.

2) Ομάδες και διομαδικές συγκρούσεις

Η μελέτη του ομαδικού φαινομένου (ομαδικότητα)²⁶ αποτελεί ένα σύνθετο εγχείρημα καθώς προϋποθέτει τη σύζευξη του κοινωνικού με το ψυχικό.

²⁴ Ο.π., Ναυρίδης, Κ., 1994, σ.σ.237-248.

²⁵ Ο.π. Ναυρίδης, Κ., 2005, σ. 43.

²⁶ Αξίζει να αναφερθεί ότι ιστορικά, ο πρώτος που μελέτησε το φαινόμενο της ομάδας ήταν ο Gustave Le Bon στο έργο του με τίτλο *Ψυχολογία του Όχλου* όπου το όρισε ως το συλλογικό φαινόμενο ομοψυχίας και ομοθυμίας που δημιουργείται στον όχλο. Η ομαδικότητα μελετήθηκε και από τον Freud, ο οποίος, μελετώντας θεσμούς όπως η εκκλησία και ο στρατός, θεώρησε ότι το ομαδικό φαινόμενο αποτελεί απόρροια μιας διπλής ταύτισης: της ταύτισης των

Σύμφωνα με το Ναυρίδη συνιστά ουσιαστικά μια «μελέτη σχεσιακών πραγματικοτήτων που βρίσκονται στη διατομή του ψυχικού με το κοινωνικό, οι οποίες είναι εσωτερικές, δηλαδή αναπαραστατικές και βιωματικές, αλλά και εξωτερικές και συνεπώς παρατηρήσιμες και παραπέμπουν ταυτόχρονα στο ενδο-ψυχικό και ασυνείδητο, στο λεκτικό και στο σωματικό, στο δι-ατομικό και πραγματολογικό, αλλά και στο κοινωνικό και θεσμικό».²⁷ Βάσει του ίδιου συγγραφέα, το φαινόμενο αυτό συντίθεται από τρεις αδιαχώριστες όψεις οι οποίες μπορούν να αυτονομηθούν και να γίνουν αντικείμενο μελέτης: Πρώτον, την κοινωνική που περιλαμβάνει τους κοινωνικούς ρόλους²⁸ και τις διαδικασίες, τις κοινωνικές αναπαραστάσεις και τα στερεότυπα²⁹. Δεύτερον, τη σχεσιακή ή πραγματολογική που εστιάζει σε εκείνο που γίνεται εδώ-και-τώρα μέσα από αυτά που εκφράζονται λεκτικά ή εξωλεκτικά ή μέσα από διάφορες τελεουργίες³⁰. Και τέλος την ψυχαναλυτική που προσεγγίζει την ομάδα ως αποτέλεσμα της ασυνείδητης επικοινωνίας ανάμεσα στα μέλη της. Σύμφωνα με τον Willem Doise, τα επίπεδα ανάλυσης της κοινωνιοψυχολογικής πραγματικότητας (αλλά και της ερευνητής πρακτικής) είναι τα ακόλουθα: το ενδοατομικό, το διατομικό, το διομαδικό και το αναπαραστασιακό ή ιδεολογικό³¹. Στο πλαίσιο των ομάδων

μελών της ομάδας με τον ηγέτη (κάθετη διάσταση που σχετίζεται με την επιβολή της εξουσίας) καθώς και μεταξύ τους (οριζόντια διάσταση δι-ατομικής αλληλεπίδρασης). Ό.π. Ναυρίδης, Κ., 2005, σ.σ 41-45.

²⁷ Ό.π. Ναυρίδης, Κ., 2005, σ.25.

²⁸ Για την έννοια του «ρόλου» βλ. Ενότητα 7 του πρώτου μέρους αυτού του κειμένου.

²⁹ Στο πλαίσιο του ερευνητικού τμήματος αυτής της εργασίας θα εστιάσουμε ιδιαίτερα σε αυτήν τη διάσταση.

³⁰ Ως τελεουργίες ορίζονται ορισμένες καταστάσεις και ρουτίνες της καθημερινής ζωής που υπόκεινται σε τυπικούς και άτυπους κανόνες όπως λ.χ. τα ψώνια στην αγορά κ.ά. Υπάρχουν σαφώς και καταστάσεις με ποιο αυστηρό τελεουργικό χαρακτήρα, όπως είναι ο στρατός. Ό.π., Ναυρίδης, Κ., 1994, σ. 129-130

³¹ Για μια αναλυτική περιγραφή της ταξινόμησης αυτής βλ. Doise W., *Η εξήγηση στην κοινωνική ψυχολογία*, (μτφ. Άννα Λυμπεροπούλου), (επιμ. Στάμος Παπαστάμου), Πεδίο, 2009. Παπαστάμου Σ., «Προοίμιο» στο *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία. Επιστημολογικοί προβληματισμοί και μεθοδολογικές κατευθύνσεις*, Α' Τόμος (επιμ. Στάμος Παπαστάμου και συνεργάτες), Αθήνα, Εκδόσεις Πεδίο, 2008, σ.σ. 52-53

συναρθρώνονται όλες αυτές οι πλευρές της πραγματικότητας, οι οποίες είναι αλληλοτροφοδοτούμενες και αδιαχώριστες.

Η ομαδικότητα, ως χαρακτηριστικό των ανθρώπων να συμμετέχουν σε συλλογικά μορφώματα, ορίζεται ως το ιδιαίτερο αίσθημα ενότητας που μοιράζονται οι άνθρωποι όταν βρεθούν μαζί για οποιονδήποτε λόγο, όπως για να διασκεδάσουν ή να εργαστούν ή ως μέλη λ.χ. μιας οικογένειας, το οποίο θεμελιώνεται σε *κοινά συναισθήματα* φόβου, άγχους, επιθυμίας κ.ά. που μοιράζονται όλοι μαζί. Πρόκειται για μια ενότητα «[...] που τους κάνει στα μάτια τους να ξεχωρίζουν από τους άλλους, από όλους εκείνους που είναι εκτός»³². Σαφώς, δεν είναι σπάνιες οι φορές που αντίπαλα, όσο και έντονα συναισθήματα αλληλοσυγκρούονται δημιουργώντας εντάσεις είτε στο εσωτερικό της ομάδας, είτε σε σχέση με άλλες ομάδες επιφέροντας είτε ενδοομαδικές, είτε διομαδικές συγκρούσεις³³.

Οι διομαδικές συγκρούσεις ξεκινούν από τον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρά ο «εαυτός» με τον «άλλο» και αυτή η αίσθηση του «εμείς» προκύπτει μέσα από τη διαφοροποίηση από τους «άλλους»³⁴. Ευθύνεται δε για

³² Ο.π. Ναυρίδης, Κ., 2005, σ. 17.

³³ Ο.π. Ναυρίδης, 2005, σ.σ. 17-20.

³⁴ Η Σχολή της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης (Symbolic Interactionism) με πρωτοπόρο το G. H. Mead, ήταν ουσιαστικά η πρώτη η οποία ανέδειξε τη σημασία των διάφορων μορφών επικοινωνίας του ατόμου με το περιβάλλον του υποστηρίζοντας ότι το άτομο διαμορφώνεται διαμέσου της αλληλεπίδρασής του με αυτό. Κατά το Mead, ο «Εαυτός» (self) διακρίνεται στο «Me» (Εμέ) και το «I» (Εγώ). Το πρώτο αφορά στους κανόνες, τις πεποιθήσεις και τις κοινωνικές ιδέες του παρελθόντος, τα οποία αφού το άτομο τα επεξεργαστεί προσδίδοντάς τους συγκεκριμένο περιεχόμενο, τα χρησιμοποιεί ως κατευθύνσεις για την ορθή κοινωνική συμπεριφορά (ουσιαστικά πρόκειται για τον κοινωνικό εαυτό (social self)). Από την άλλη πλευρά, το «I» είναι ο παρορμητικός εαυτός, ο μη ελεγχόμενος που δρα με τέτοιους τρόπους που εκπλήσσουν πολλές φορές και το ίδιο το άτομο καθιστώντας σαφές ότι το άτομο δεν ενεργεί πάντοτε σύμφωνα με τις αξίες του. Ο σχηματισμός του «εαυτού» είναι αποτέλεσμα του τρόπου επικοινωνίας του ατόμου με το ευρύτερο περιβάλλον του. Έτσι, οι συγκρούσεις και οι διαφωνίες είναι απόρροια της διαφορετικής πρόσληψης των κανόνων και των αξιών που αυτοί θωρακίζουν. Όταν ομάδες ατόμων νοσηματοδοτούν κατά τον ίδιο τρόπο τα συμβαίνοντα γύρω τους, τότε

τη σφυρηλάτηση των συλλογικών ταυτοτήτων (συλλογικός «εαυτός»)³⁵. Έτσι, πέρα από τα συναισθήματα που διαπερνούν τα μέλη μιας ομάδας, ο σχηματισμός μιας συλλογικής ταυτότητας προϋποθέτει ότι τα άτομα συμμερίζονται και *κοινές αξίες, κοινά πρότυπα και ιδεώδη*. Γενικά, όπως παρατηρεί και ο Tajfel, τα άτομα παρουσιάζουν την τάση να προτιμούν τη δική τους ομάδα και μάλιστα να προβαλλούν και μεροληπτικές κρίσεις όταν αναφέρονται σε αυτήν. Κατά τον ίδιο, τα αίτια βρίσκονται στην ταύτιση με την ομάδα³⁶. Ουσιαστικά, όπως εξηγεί, η αυτοεκτίμηση του ατόμου εξαρτάται από την τύχη όλης της ομάδας και για να εξασφαλιστεί θετική αυτοεικόνα στο άτομο, η ομάδα οφείλει να ξεχωρίζει από τις άλλες ομάδες ως προς ορισμένες αξιολογικές διαστάσεις. Επομένως, η ταυτότητα εδραιώνεται μέσω της διαρκούς σύγκρισης με άλλες ομάδες όπου η ομάδα στην οποία ανήκει το άτομο οφείλει να έχει διακριτό χαρακτήρα και αυτό επιτυγχάνεται μέσω της διαφοροποίησης. Οπότε, τα διακριτικά χαρακτηριστικά της ομάδας συμβάλλουν στη διαμόρφωση θετικής αυτοεικόνας του ατόμου³⁷.

Κατά την εμπλοκή μιας κοινωνικής ή συλλογικής ταυτότητας με άτομα που ανήκουν σε άλλες συλλογικές κατηγορίες, μέσω ταυτοτικών διεργασιών

διαμορφώνονται οι συλλογικές ταυτότητες. (Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1994, σ.σ. 112-114).

³⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι η σφυρηλάτηση των συλλογικών ταυτοτήτων βασίζεται στο ομαδικό φαντασιακό. Το τελευταίο σχετίζεται με τη φαντασιακή παραγωγή των ομάδων, δηλ. την ικανότητά τους να φαντάζονται τον εαυτό τους μέσα από εικόνες και σύμβολα, μετωνυμίες και μεταφορές. Ό.π. Ναυρίδης, Κ., 2012, σ.σ. 145-157

³⁶ Tajfel, H., "Social identity and intergroup behaviour", *Social Science Information* 13, 1974 στο Δραγώνα Θ., «Όταν η εθνική ταυτότητα απειλείται: ψυχολογικές στρατηγικές αντιμετώπισης» στο «*Τι ειν' η πατρίδα μας;*» *Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, (επιμ. Άννα Φραγκουδάκη, Θάλεια Δραγώνα), Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1997, σ.74.

³⁷ Tajfel, H., "Le categorization sociale" στο S. Moscovici (επιμ.), *Introduction a psychologie sociale*, τ. 1, Larousse, Παρίσι, 1972 στο Δραγώνα Θ., «Όταν η εθνική ταυτότητα απειλείται: ψυχολογικές στρατηγικές αντιμετώπισης» στο «*Τι ειν' η πατρίδα μας;*» *Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, (επιμ. Άννα Φραγκουδάκη, Θάλεια Δραγώνα), Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1997, σ. 74-77.

ενεργοποιούνται διάφοροι μηχανισμοί άμυνας ως ανάγκη προστασίας της ταυτότητας. Λ.χ. στο πλαίσιο της ψυχαναλυτικής ψυχολογίας, οι διεργασίες της ταυτότητας με αντικείμενο τον «κατώτερο άλλο» έχει ως αποτέλεσμα η διάκριση μεταξύ του «εμείς» και του «άλλου» να βασίζεται στην απόρριψη όσων στοιχείων του εαυτού μας προσλαμβάνονται ως ανοίκεια ή αρνητικά και έτσι όλα τα στοιχεία που αξιολογούνται ως ανοίκεια αυτόματα να αποδίδονται και να προβάλλονται στον «άλλο». Αυτή η διεργασία συγκροτεί το «εμείς» σε διάκριση με τους «κατώτερους άλλους» και οργανώνει τις διομαδικές σχέσεις επιφέροντας μια σειρά από επιπτώσεις, όπως τη χρήση ανεπεξέργαστων γενικεύσεων για τον «άλλο»³⁸ που ευθύνονται για φαινόμενα όπως η προκατάληψη και ο ρατσισμός.

Τόσο τα κοινά συναισθήματα φόβου, άγχους, επιθυμίας κ.ά., όσο και οι κοινές αξίες, τα πρότυπα και τα ιδεώδη που μοιράζονται μεταξύ τους τα μέλη μιας ομάδας ή οι διάφορες ομάδες που συναπαρτίζουν έναν οργανισμό είναι δυνατόν να συμβάλουν στην ανάδυση (υπο)πολιτισμικών ομάδων μέσω της δημιουργίας ενός δικού τους συστήματος κανονών που διαφέρει από το επίσημο σύστημα κανόνων. Οι ομάδες αυτές δημιουργούν τις δικές τους αναπαραστάσεις και αυτό έχει ως επακόλουθο την ανάδυση μίας ιδεολογίας, η οποία εν πολλοίς αντιτίθεται στο κυρίαρχο αξιακό πλαίσιο. Όπως άλλωστε επισημαίνει και ο Kaës «οι αναπαραστάσεις της ομάδας είναι σε θέση να λειτουργούν ως οργανωτές των δι-υποκειμενικών ομαδικών και δι-ομαδικών σχέσεων»³⁹.

3) Ιδεολογία και κοινωνική επιρροή

³⁸ Ο.π., Δραγώνα Θ., 1997, σ.σ. 15–16.

³⁹ Kaës R., *L' appareil psychique groupal. Constructions du groupe*, Bordas, Paris, p. 6 στο Ό.π. Ναυρίδης Κ., 2005, σ. 157

Εστιάζοντας στην έννοια «ιδεολογία», παρά την ασάφεια που χαρακτηρίζει τον όρο, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι πρόκειται για «ένα εκπεφρασμένο αξιολογικό σύστημα, στο οποίο περιλαμβάνονται στάσεις, προκαταλήψεις και στερεότυπα τα οποία υπάρχουν σε μια κανονικότητα και είναι σχετικά στεγανά απέναντι σε νέα στοιχεία. Η ιδεολογία αποτελεί το φόντο της κουλτούρας των φορέων της. Είναι το πεδίο πάνω στο οποίο δομούνται συγκεκριμένες αξιολογικές στάσεις»⁴⁰.

Ιδιαίτερη έμφαση στους θεσμούς που αναπαράγουν την επίσημη ιδεολογία⁴¹ έδωσαν οι θεωρητικοί του δυτικού μαρξισμού (Western Marxism) με ιδιαίτερη συμβολή αυτή του L. Althusser⁴². Ο Althusser έδειξε πώς ο ρόλος του κράτους επηρεάζει την πολιτισμική ζωή των ατόμων μέσω δύο διαφορετικών συστημάτων προκειμένου το τελευταίο να αναπαραγάγει τις ιδέες του. Ο πρώτος είναι ο κατασταλτικός μηχανισμός (repressive state apparatus) που συγκροτείται από θεσμούς, όπως λ.χ. η αστυνομία και τα σωφρονιστικά καταστήματα, ενώ ο δεύτερος είναι ο ιδεολογικός μηχανισμός του (ideological state apparatus) που αποτελείται από θεσμούς όπως το σχολείο, τα ΜΜΕ και η Εκκλησία τα οποία ουσιαστικά υπάρχουν για να δημιουργούν και να συντηρούν τον επίσημο λόγο. Ο ιδεολογικός δε αυτός μηχανισμός συμβάλει αποφασιστικά στη διαδικασία

⁴⁰ Παπακωνσταντής Γ., «Η Εκπαίδευση των Αστυνομικών στην Ελλάδα» στο *Ποινική Δικαιοσύνη. Νομοθεσία και Νομολογία. Θεωρία και Πράξη*, αρ. τ. 68, Νομική Βιβλιοθήκη, Μάρτιος 2005, σ. 339

⁴¹ Στα πλαίσια αυτής της προβληματικής και οι επίσημοι λόγοι αποτελούν ιδεολογία. Οπότε, διακρίνεται μια επίσημη όπου την ασπάζονται οι πολλοί και κάποιες παρεκκλίνουσες στις οποίες προσχωρούν ορισμένες ομάδες του πληθυσμού.

⁴² Εκτός από τον Althusser, και ο Gramsci έθεξε το ζήτημα της λειτουργίας των ηγεμονικών λόγων. Για αυτόν, η ηγεμονία ορίζεται ως ικανότητα του κράτους να ελέγχει τις ιδέες των πολιτών. Οπότε υποστήριξε ότι η επιρροή του δεν περιορίζεται μόνο στην οικονομική σφαίρα αλλά ότι διαχέεται σε όλα τα επίπεδα, όπως το πολιτικό και το πολιτισμικό. (Smith S., *Πολιτισμική θεωρία. Μια εισαγωγή*, (επιμ. Νίκος Μπούμπαρης), (μτφ. Αθανάσιος Κατσικερός), Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σ.σ. 80-81).

διαμόρφωσης της προσωπικής ταυτότητας του ατόμου⁴³ εφόσον συμβάλει στη διαμόρφωση της συνείδησης του⁴⁴.

Ένα σημαντικό ζήτημα είναι ο τρόπος με τον οποίο προσχωρεί κάποιος σε μια ιδεολογία. Δηλ. το πώς η ιδεολογία συγκροτεί τα άτομα. Λ.χ. στο παράδειγμα του τελετουργικού της προσευχής που θίγεται από τη Butler γεννάται το ερώτημα εάν, η κίνηση με την οποία κάποιος γονατίζει γεννά ακολούθως την πίστη ή η πίστη προϋπάρχει και για αυτό κάποιος γονατίζει. Κατά τη συγγραφέα, βασιζόμενη στη θεωρία της Ιδεολογικής Έγκλησης του Althusser, εντοπίζεται μια ετοιμότητα ή προσμένουσα επιθυμία να υπακούσει κάποιος στην επιτακτική έγκληση δηλ. μια προδιάθεση. Επομένως, εκτιμά ότι ο «αυτοπεριορισμός» είναι προγενέστερος του υποκειμένου⁴⁵.

Σαφώς, προκειμένου κάποιος να προσχωρήσει σε μία ιδεολογία συμβάλουν και διεργασίες κοινωνικής επιρροής. Εντοπίζονται τέσσερα μοντέλα άσκησης επιρροής τα οποία, όπως συμβαίνει και με τις διεργασίες μάθησης που θα αναφέρουμε σε επόμενη ενότητα, προϋποθέτουν την ύπαρξη μιας σχέσης μεταξύ πηγής και δέκτη, που να λειτουργεί κατά τρόπο ορθολογικό:

- 1) Το πρώτο μοντέλο άσκησης κοινωνικής επιρροής βασίζεται στη λογική ότι όταν το άτομο δεν είναι σίγουρο για την αξιοπιστία και την εγκυρότητα των δικών του εκτιμήσεων, επικαλείται τις εκτιμήσεις άλλων ατόμων που αποτελούν πλειοψηφία.

⁴³ Ο.π., Smith, S, 2006, σ 102.

⁴⁴ Althusser, L., "Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes Towards an Investigation)", στο Louis Althusser, *Lenin and Philosophy and Other Essays*, (μτφρ. Ben Brewster, New York, Monthly Review Press, 1971, p.p. 170-177 στο Butler J., *Η ψυχική ζωή της εξουσίας. Θεωρίες καθυπόταξης*, (μτφ. Μπέτζελος Τ.), Πλέθρον, Αθήνα 2009, σ.σ. 137-138.

⁴⁵ Ο.π., Butler J., 2009, σ.σ. 127-137.

- 2) Το δεύτερο μοντέλο, προϋποθέτει την ύπαρξη μιας σχέσης εξάρτησης μεταξύ πηγής και δέκτη στα πλαίσια της οποίας, ο πομπός διαθέτει είτε υψηλότερη κοινωνική θέση ασκώντας κανονιστική επιρροή, είτε περισσότερη γνώση σχετικά με κάποιο ζήτημα ασκώντας πληροφοριακή επιρροή. Επομένως, σύμφωνα με αυτή τη μορφή επιρροής, τα άτομα επηρεάζονται αποκλειστικά από αυτούς που υπερτερούν από τους ίδιους.
- 3) Το τρίτο μοντέλο κοινωνικής επιρροής επικαλείται την έννοια της κοινωνικής κατηγοριοποίησης του Tajfel⁴⁶, όπου βάσει αυτής η κοινωνική επιρροή «είναι απόρροια της προσλαμβάνουσας ομοιότητας μεταξύ πηγής και δέκτη ενός μηνύματος»⁴⁷. Δηλ. η απορρέουσα κοινωνική επιρροή οφείλεται στην τάση των υποκειμένων να οικειοποιούνται ή να απορρίπτουν τα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά της πηγής ανάλογα με το εάν έχουν μαζί της ή όχι κοινές κατηγοριακές υπαγωγές (ανήκουν στην ίδια ομάδα), τέλος,
- 4) το τέταρτο μοντέλο εξηγεί την κοινωνική επιρροή με γνώμονα την έννοια της σύγκρουσης. Αυτός ο τύπος κοινωνικής επιρροής προτάθηκε από τον Serge Moscovici⁴⁸ και σύμφωνα με αυτόν, οποιαδήποτε πηγή μηνύματος, είτε προέρχεται από την πλειονότητα, είτε από τη μειονότητα, είτε ασκείται σε ενδομαδικό επίπεδο, είτε από εξωμαδική πηγή, μπορεί δυνάμει να πετύχει κοινωνική επιρροή. Αυτό συμβαίνει χάρη «στη σύγκρουση την οποία δημιουργεί στο δέκτη του μηνύματος, ο οποίος αρχίζει να

⁴⁶ Tajfel, H., "Le categorization sociale" στο S. Moscovici (επιμ.), *Introduction a psychologie sociale*, τ. 1, Larousse, Παρίσι, 1972 στο Δραγώνα Θ., «Όταν η εθνική ταυτότητα απειλείται: ψυχολογικές στρατηγικές αντιμετώπισης»

⁴⁷ Ο.π., Παπαστάμου Σ., 1998, σ.σ. 101

⁴⁸ Το ζήτημα της κοινωνικής επιρροής αναλύεται από το Moscovici στα εξής έργα: *Social influence and social change*, Academic Press, 1976 και *Psychologie des minorités actives*, University Press of France, 1979.

αμφιβάλλει για την ορθότητα των εκτιμήσεών του, κατόπιν οδηγείται σε μια κοινωνιογνωστική επεξεργασία της εν λόγω σύγκρουσης και καταλήγει σε κάποια μορφή αποδοχής του νεοεισαγόμενου εναλλακτικού λόγου»^{49 50}.

Συνολικά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η ιδεολογική εργασία αποσκοπεί στην απόκτηση δεξιοτήτων και όσο περισσότερο το άτομο κατέχει αυτές τις δεξιότητες, τόσο περισσότερο έχει προσχωρήσει σε μια ιδεολογία.⁵¹ Αυτές δε οι δεξιότητες γίνονται σταδιακά κτήμα του ατόμου μέσω μιας διαδικασίας συμμόρφωσης και υπακοής. Η συμμόρφωση συνίσταται στη διαμόρφωση των σκέψεων και της συμπεριφοράς των ατόμων, όταν αυτές τείνουν, είτε συνειδητά είτε ασυνείδητα, να μοιάζουν με τις αντιλήψεις και τις πράξεις κάποιου προτύπου ή μιας ομάδας, ενώ η υπακοή σχετίζεται με την αθέλητη μεταβολή της συμπεριφοράς, κάτω από άμεση ή έμμεση πίεση. Όταν το άτομο είναι αντιμέτωπο με μια κατάσταση που του προκαλεί αβεβαιότητα πολλές φορές τείνει να συμμορφώνεται ασυναίσθητα με τις απόψεις άλλων ατόμων. Έτσι, όταν αμφιταλαντεύεται παρουσιάζει πολλές φορές την τάση να συμμορφώνεται με τη συμπεριφορά των συνανθρώπων του, δηλ. της πλειοψηφίας και σε αυτό οφείλεται η ομοιομορφία στη συμπεριφορά των ανθρώπων. Τόσο ο φόβος του ατόμου να είναι διαφορετικό από τους άλλους, όσο και η ανησυχία μήπως δυσареστήσει την ομάδα συμβάλλουν στην τάση για συμμόρφωση⁵².

4. Αιτιολογικές προσεγγίσεις εξήγησης του σχηματισμού υποπολιτισμικών ομάδων

α. Υποπολιτισμικές θεωρίες

⁴⁹ Ο.π., Παπαστάμου Σ., 1998, σ. 102

⁵⁰ Ο.π., Παπαστάμου Σ., 1998, σ. 90-102.

⁵¹ Ο.π., Butler J., 2009, σ. 138-140.

⁵² Γεώργας Δ., *Κοινωνική Ψυχολογία*, Αθήνα, τόμος β', χ.ό., 1986, σ. 47.

Ο βασικός γνώμονας κατανόησης των υποπολιτισμικών θεωριών είναι η παραδοχή ότι ενώ υπάρχει ένα κυρίαρχο σύστημα αξιών το οποίο χαίρει ευρείας αποδοχής και εξασφαλίζει συναίνεση, στο εσωτερικό του αναπτύσσονται εναλλακτικά ή υποπολιτισμικά συστήματα αξιών με αποτέλεσμα την ανάπτυξη παρεκκλινουσών συμπεριφορών και συνακόλουθα κάποιες φορές την ανάδυση εγκληματικών δράσεων συμβάλλοντας στην ανάδυση του «εγκληματικού φαινομένου»⁵³.

Η επιστήμη της εγκληματολογίας αναφορικά με το φαινόμενο αυτό έχει προτείνει ένα ιδιαίτερο θεωρητικό πλαίσιο εξήγησης του, τις υποπολιτισμικές θεωρίες. Σύμφωνα με αυτές, η εγκληματικότητα προβάλλεται ως το αποτέλεσμα μιας κοινωνικόποίησης⁵⁴ που αποκλίνει από τους κοινωνικούς κανόνες και αξίες που θεωρούνται κοινωνικά θεμιτοί. Βασική υπόθεση τους είναι ότι η

⁵³ Σύμφωνα με τον Φαρσεδάκη, τρία είναι τα στοιχεία που συνθέτουν το «εγκληματικό φαινόμενο». Ο κανόνας, η παράβαση και η κύρωση. Όσον αφορά την έννοια «κανόνας», ο συγγραφέας τονίζει ότι δεν πρέπει να συγχέεται πάντοτε με τον ποινικό νόμο αφού μπορεί να είναι είτε ευρύτερη, είτε στενότερη αυτού. Εν τούτοις, εστιάζοντας στον ποινικό νόμο, αναφέρει ότι έχει μια ορισμένη διάρκεια ζωής αφού απηχεί συγκεκριμένες ηθικές επιταγές οι οποίες μεταβάλλονται. Υποστηρίζει δε ότι, η ανάγκη ύπαρξης του είναι επιτακτική διότι επιτελεί πολλές χρήσιμες λειτουργίες (κανονιστική, τιμωρητική και συμβολική). Μεταβαίνοντας στην έννοια της «παράβασης», κατ' αρχήν ας αναφέρουμε ότι συντίθεται από το έγκλημα, την εγκληματικότητα και τον εγκληματία. Εστιάζοντας στην έννοια του εγκλήματος, υπάρχουν κάποιοι θεωρητικοί όπως ο Durkheim που υποστηρίζει ότι συμβάλλει στη λειτουργικότητα της κοινωνίας και άλλοι, όπως οι Ιταλοί θετικιστές, οι οποίοι το αντιλαμβάνονται σαν μια παθολογική κατάσταση. Σε σχέση με την έννοια της εγκληματικότητας, ο Φαρσεδάκης την ορίζει ως «το σύνολο των εγκλημάτων που διαπράττονται σε ένα χρονικό διάστημα και τόπο [...]». Προβαίνοντας δε σε μια συστοίχιση των διάφορων μορφών εγκληματικότητας με διάφορους ιστορικούς και συγχρονικούς τύπους κοινωνίας αποφαίνεται πώς οι μορφές εγκληματικότητας μεταβάλλονται ανάλογα με το χρόνο, τον τόπο αλλά και το βαθμό πολιτισμικής ομοιογένειας ή ανομοιογένειας που συναντώνται σε κάθε κοινωνία. Αναφερόμενος στην έννοια του «εγκληματία», παραθέτει κυρίως κάποιες ταξινομητικές κατηγορίες εγκληματιών, όπως έχουν προταθεί από τους εγκληματολόγους. Τέλος, αναλύοντας την έννοια της κύρωσης (ως ευρύτερης από την ποινική κύρωση αφού περιλαμβάνει και τις άτυπες κυρώσεις) τονίζει ότι αποτελεί μορφή κοινωνικής αντίδρασης με στόχο είτε τη γενική ή ειδική πρόληψη, είτε την ανταπόδοση κ.λπ. (Φαρσεδάκης, Ι. *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σ.σ . 14-71)

⁵⁴ «Ως κοινωνικοποίηση εννοείται μια διαδικασία κατά την οποία το άτομο μαθαίνει τις αξίες, τους κανόνες και τους προσανατολισμούς της κοινωνίας που ζει». Ό.π., Λαμπροπούλου Ε., 1994, σ. 82.

παρεκκλίνουσα ή εγκληματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα της συμμετοχής και ένταξης ενός ατόμου σε μια υποπολιτισμική ομάδα ή κουλτούρα (subculture)⁵⁵. Στα πλαίσια αυτών των ομάδων, τα μέλη μαθαίνουν τις απαιτούμενες συμπεριφορές που απορρέουν από την κουλτούρα που χαρακτηρίζει την ομάδα. Σύμφωνα με τη Χάιδου, η κουλτούρα ορίζεται ως «τρόπος ζωής, αισθήματος και συμπεριφοράς, που αποτυπώνεται στον τρόπο διατροφής, ένδυσης, στα ήθη και τα έθιμα, στη θρησκεία και τη γλώσσα και μετάβιβάζεται από γενιά σε γενιά»⁵⁶. Η «υποκουλτούρα», ως κοινωνικό σύστημα αξιών και κανόνων, ουσιαστικά υπόκειται στην επίσημη κουλτούρα, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί και μέρος αυτής. Το σύστημα των κανόνων πάνω στο οποίο θεμελιώνεται η (υπο)κουλτούρα αντιτίθεται στους κανόνες και τις αξίες άλλων ομάδων και γενικά της κοινωνίας, ενώ τα άτομα που εισχωρούν σε αυτά τα μορφώματα συνήθως υιοθετούν ένα ιδιαίτερο λεξιλόγιο που σχετίζεται με τις δραστηριότητες της ομάδας, ενώ κάποιες φορές εντοπίζεται και ένας ξεχωριστός τρόπος ντυσίματος και κίνησης που τη διακρίνει από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο⁵⁷.

Ο Α. Cohen, παρατηρώντας την αμερικανική κοινωνία των 1950 περίπου, επιχείρησε να απαντήσει στο εξής ερώτημα: Γιατί ορισμένα από τα παιδιά που προέρχονται από την εργατική τάξη συμμετέχουν σε συμμορίες; Αυτό που υποστήριξε είναι ότι η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά οφείλει να γίνεται αντιληπτή ως προϊόν αντίδρασης αυτών των νέων στις αξίες της μεσαίας τάξης. Έτσι, λόγω της μειωμένης κοινωνικής κινητικότητας, οι νέοι αυτοί προσπαθώντας να

⁵⁵ Χάιδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996 σ. 160

⁵⁶ Ο.π. Χάιδου, Α., 1996, σ.σ. 160-161.

⁵⁷ Ο.π. Χάιδου Α., 1996, σ.σ. 160-162.

ενταχθούν σε μια αποδεκτή, έστω «εναλλακτική» κοινωνία, δημιούργησαν και εντάχθηκαν σε συμμορίες. Μέσω δε της ένταξής τους σε υποπολιτισμικές ομάδες ανεβάζουν την αυτοεκτίμησή τους και το κοινωνικό τους status⁵⁸. Οι R. Cloward & L. Ohlin διατύπωσαν τη θεωρία των «συστημάτων διαφορετικών ευκαιριών». Σύμφωνα με αυτή, προκειμένου κάποιος να έχει εγκληματική δράση, «θα πρέπει να έχει πρόσβαση στα κατάλληλα παράνομα μέσα, δηλαδή, θα πρέπει να συντρέχουν ορισμένες παράνομες ευκαιρίες»⁵⁹. Ως εκ τούτου, η πρόσβαση στα παράνομα μέσα είναι καθοριστική για την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Τέλος, ο W. Miller διατύπωσε τη θεωρία των «εστιακών ενδιαφερόντων». Βάσει αυτής, το αξιακό σύστημα των υποπολιτισμικών ομάδων δεν συνιστά μορφή αντίδρασης στις αξίες της μεσαίας τάξης, όπως υποστήριξε ο A. Cohen, αλλά πρόκειται για ένα ανεξάρτητο σύστημα σκέψης από το οποίο διαπνέονται οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις με άμεση συνέπεια την ανάπτυξη διάφορων «εστιακών ενδιαφερόντων» όπως η ανδρεία, η εξυπνάδα, η σκληρότητα, η αυτονομία, η μοίρα κ.ά. Όποτε, για τον W. Miller ουσιαστικά αποτελεί ένα αυθύπαρκτο πολιτισμικό σύστημα⁶⁰.

B. Θεωρίες μάθησης

Όπως προαναφέρθηκε, όταν τα άτομα εντάσσονται σε συλλογικά σχήματα μαθαίνουν και υιοθετούν τις απαιτούμενες από την ομάδα συμπεριφορές. Δηλ. για να ενταχθεί κάποιος και να γίνει μέλος μιας ομάδας απαιτείται η εκμάθηση κάποιων επιθυμητών συμπεριφορών. Αυτή η θέση που υποστήριξε ο E. Sutherland στη θεωρία του «διαφορικού συγχρωτισμού». Συγκεκριμένα, τόνισε

⁵⁸ Ο.π. Χάιδου Α., 1996, σ.σ. 162-168

⁵⁹ Κοντοπούλου Ε., «Ο ποινικός στιγματισμός του ανηλίκου και η επίδρασή του στη δευτερογενή παρέκκλιση», *Εγκληματολογικές Μελέτες*, τ. 2 (Διεύθυνση σειράς: Χριστίνα Ζαραφωνίτου), Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2015. σ. 19

⁶⁰ Ο.π. Χάιδου Α., 1996, σ.σ. 172-184

ότι τόσο η εγκληματική συμπεριφορά, όσο και η συμβατική, «μαθαίνονται» σε συνθήκες συγχρωτισμού με άτομα που ανήκουν στις αντίστοιχες ομάδες. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της επικοινωνίας και της συναναστροφής, οπότε γεννάται στο πλαίσιο αλληλεπίδρασης με τα ανάλογα άτομα. Έτσι, «το έγκλημα, λοιπόν, είναι το αποτέλεσμα της υιοθέτησης παρεκκλινόντων κανόνων και αξιών στο πλαίσιο υποκουλτούρας»⁶¹ και περιλαμβάνει διάφορες τεχνικές της συμπεριφοράς (το αντικείμενο της μάθησης) και μια αξιολόγηση των κανόνων ως ευμενών ή δυσμενών. Ας αναφερθεί ότι το άτομο συγχρωτίζεται τόσο με εγκληματικές ομάδες, όσο και με κομφορμιστικές και μέσω γνωστικών και συναισθηματικών διεργασιών και αντιπαραθέσεων ουσιαστικά οδηγείται στην εγκληματική⁶². Ως εκ τούτου, οι εγκληματικές συμπεριφορές δεν μπορούν να αποδοθούν σε βιολογικές ή ψυχοπαθολογικές ιδιαιτερότητες αλλά, όπως υποστηρίζει ο Sutherland, τα αίτια είναι κυρίως κοινωνικού χαρακτήρα^{63 64}.

⁶¹ Ο.π., Χάιδου, Α., 1996, σ. 190

⁶² Ο.π. Χάιδου, Α., 1996, σ.σ. 190-195

⁶³ Αξίζει να σημειωθεί ότι τόσο οι υποπολιτισμικές θεωρίες, όσο και οι θεωρίες μάθησης παρουσιάζουν ουσιαστικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με τις θεωρίες ελέγχου (βλ. ενότητα 5, πρώτου μέρους) που υποστηρίζουν ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ικανοί να διαπράξουν έγκλημα και επομένως, ότι το βασικό ερώτημα, σύμφωνα με το Hirschi, στο οποίο οφείλουμε να απαντήσουμε δεν είναι το γιατί κάποιοι διαπράττουν ένα έγκλημα, “Why do they do it?” αλλά το γιατί «κάποιοι» δεν διαπράττουν εγκληματικές πράξεις “why don’t we do it?” Rock P., «Sociological theories of crime» στο *The Oxford Handbook of Criminology* (eds. Maguire, Mike and Morgan, Rod and Reiner, Robert), Oxford University Press, Oxford, 2002., σ. 57

Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:

<http://holyspiritlibrary.pbworks.com/w/file/etch/46616403/Sociological%20Theories%20of%20Crime.pdf>.

⁶⁴ Ας αναφερθεί ότι λ.χ. σύμφωνα με τη θεωρία των G. Sykes & D. Matza που αφορά στις τεχνικές εξουδετέρωσης (techniques of neutralization) της εγκληματικής πράξης, οι παραβάτες των κανόνων ουσιαστικά δεν απορρίπτουν το βασικό σύστημα αξιών, όπως υποστηρίζουν οι υποπολιτισμικές θεωρίες, αλλά επειδή ακριβώς αναγνωρίζουν ποιο είναι το «σωστό» από το «λάθος», δηλ. τον κανόνα, χρειάζονται ένα σύστημα δικαιολόγησης της συμπεριφοράς τους προκειμένου, όπως υποστηρίζει και η Λαμπροπούλου, «να παραβιάσουν το νόμο χωρίς σοβαρή βλάβη της εικόνας τους». Η ίδια αναφέρει ότι οι G. Sykes & D. Matza, σε αντίθεση με τον Sutherland, δεν πιστεύουν ότι οι παραβάτες έχουν άλλο σύστημα αξιών αλλά ότι μαθαίνουν τεχνικές εξουδετέρωσης εξορθολογίζοντας και εκλογικεύοντας με αυτόν τον τρόπο τις πράξεις τους.

Οι διαδικασίες μάθησης έχουν προσεγγισθεί από τη συμπεριφορική ψυχολογία. Συγκεκριμένα εντοπίζονται οι ακόλουθες προσεγγίσεις: Α. η κλασική εξαρτημένη μάθηση των Watson και Pavlov, Β. η συντελεστική εξαρτημένη μάθηση του Skinner, Γ. η θεωρία ερεθίσματος-απόκρισης των Hull, Dollard και Miller και Δ. η κοινωνιογνωστική θεωρία των Bandura και Mischel.

Για βιβλιογραφικούς λόγους θα αναφερθούμε συνοπτικά σε όλες:

Α. Κλασική εξαρτημένη (J. B. Watson, I. P. Pavlov): Η βασική αρχή της είναι ότι, «αν ένα ερέθισμα παρουσιάζεται την ίδια χρονική στιγμή με ένα άλλο ερέθισμα το οποίο προκαλεί αυτόματα μια αντίδραση, τότε το πρώτο ερέθισμα θα γίνει τελικά ικανό να προκαλεί την αναμενόμενη αντίδραση χωρίς την παρουσίαση του δεύτερου ερεθίσματος»⁶⁵. Ας σημειωθεί δε ότι τα σχετικά πειράματα έχουν πραγματοποιηθεί κυρίως σε ζώα.

Β. Συντελεστική εξαρτημένη μάθηση (B. F. Skinner): Σχετίζεται με το ζήτημα της απόκτησης επιθυμητών συμπεριφορών μέσω της χρήσης θετικών και αρνητικών ενισχυτών. Δηλ. κάθε εκδήλωση μιας θεμιτής συμπεριφοράς, θα πρέπει να συνοδεύεται από κάτι ευχάριστο, όπως λ.χ. έπαινο. Σε αντίθετη

Οι τεχνικές εξουδετέρωσης είναι οι ακόλουθες:

1. Αποποίηση της ευθύνης, δηλ. ότι δεν είχε καμία πρόθεση να το κάνει αλλά ότι η εγκληματική δράση οφείλεται σε μη προβλέψιμα γεγονότα (κακές παρέες, «κακιά» στιγμή),

2. Άρνηση της βλάβης, λ.χ. ο δράστης μπορεί να υποστηρίξει ότι δεν έκλεψε κάτι αλλά ότι το δανείστηκε ή ότι η πράξη του έγινε με κίνητρο ευεργετικό (λ.χ. να το δώσει στους φτωχούς) που στηρίζεται στην εκλογίκευση,

3. Αμφισβήτηση του θύματος: ο δράστης εμφανίζεται ως «θύμα» ή εκτιμά το θύμα ως άξιο για τη βλάβη που υπέστη «έπαθε αυτό που του άξιζε»,

4. Κατηγορία κατά των κατηγορών όπου ο δράστης στρέφεται ενάντια σε αυτούς που τον κατηγορούν οι οποίοι είναι άξιοι καταδίκης, (λ.χ. οι αστυνομικοί ή οι δικαστές είναι διεφθαρμένοι)

5. Επίκληση ανώτερων αξιών με αναφορά στις αξίες της ομάδας στην οποία ανήκει αφού για πολλούς ανθρώπους η υπακοή στην ομάδα έχει μεγαλύτερη σημασία από ότι η υπακοή στο νόμο. (Sykes G., Matza D., "Techniques of Neutralization", στο *ASR* 22 (1957), σ.σ. 664-670 στο Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1994, σ.σ. 100-102).

⁶⁵ Ποταμιάνος Γ., «Θεωρίες μάθησης: Η συμπεριφοριστική προσέγγιση» στο *Προσωπικότητα. Θεωρίες, κλινική πρακτική και έρευνα*, (επιμ. Γρηγόρης Ποταμιάνος, Φώτιος Αναγνωστόπουλος), Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2012, σ. 153

περίπτωση, προκειμένου να αποφευχθεί μια συμπεριφορά, θα πρέπει να επακολουθεί κάτι δυσάρεστο.

Γ. Ερεθίσματος-απόκρισης S-R (C. L. Hull, J. Dollard, N. E. Miller): Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, η ισχυρή (και επαναλαμβανόμενη) σύνδεση μεταξύ ερεθίσματος και απόκρισης είναι ικανή να σχηματίσει έξεις (συνήθειες)⁶⁶. Η έννοια του κινήτρου είναι ιδιαίτερα σημαντική για αυτήν την προσέγγιση καθώς κινητοποιεί το άτομο να εκδηλώσει ορισμένες συμπεριφορές. Τα κίνητρα διακρίνονται σε πρωτογενή (πόνος, πείνα) όπου συνδέονται με τις φυσιολογικές λειτουργίες και δευτερογενή (φόβος-άγχος) τα οποία σχετίζονται με την ικανοποίηση των πρωτογενών κινήτρων. Τα δευτερογενή αναπτύσσονται μέσω μάθησης και η μάθηση μπορεί να χαρακτηριστεί ως τελεσφόρος όταν αυτά αποδυναμωθούν. Σε σχέση με τη συντελεστική μάθηση του Skinner που αφορά στην διαμόρφωση ενός set συμπεριφορών, η S-R στοχεύει στην εκμάθηση συγκεκριμένων (μεμονωμένων) συμπεριφορών.

Γ.1. Ερεθίσμα-νοητικό φίλτρο-απόκριση (S-C-R): βασική θέση αυτής της προσέγγισης είναι ότι «δεν ευθύνονται τα ίδια τα πράγματα αλλά οι ιδέες μας για

⁶⁶ Η Αθανασίου βασιζόμενη στο Bourdieu (*Η αίσθηση της πρακτικής*, 2006) αναφέρει ότι η έξη αποτελεί μια ενσώματη τελετουργία μιμητικής ιδιοποίησης μιας κανονικότητας. Όπως η ίδια αναφέρει: «η θεώρηση του Πιέρ Μπουρντιέ, σύμφωνα με την οποία το habitus διαμορφώνει και διαμορφώνεται μέσω ενσώματων δομημένων προδιαθέσεων, μιμητικών χειρονομιών και αναπαραστάσεων που εκφράζονται στο πεδίο της καθημερινής κοινωνικής πρακτικής αποκτά καίρια σημασία. Αυτή η συγκροτησιακή και απροσδιόριστης έκβασης «πρακτική μίμηση» αναφέρεται σε μια σχέση ταύτισης, μέσω της οποίας οι «κανόνες του παιχνιδιού» ενσωματώνονται χωρίς να είναι αναγώγιμοι σε ένα γνωστικό ή ενσυνείδητο επίπεδο [...]. Έτσι, το habitus αναφέρεται σε μια «λογική» ή, καλύτερα, σε μια «αίσθηση» ενσωματωμένης αναπαραγωγής των κοινωνικών δομών στο επίπεδο της κοινωνικής πρακτικής [...]. (Αθανασίου Α., «Το φύλο και η σεξουαλικότητα στους λόγους και τις πρακτικές της βιο-επιστήμης: επιστημολογίες και τεχνολογίες του έμφυλου σώματος» στο *Θεωρήσεις του φύλου στην ανθρωπολογία και την ιστορία*, (επιμ. Βενετία Κάντσα, Βασιλική Μουτάφη, Ευθύμιος Παπαταξιάρχης), Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2011, σ. 233).

αυτά»⁶⁷ εφόσον στηρίζεται στην παραδοχή ότι ο εξωτερικός κόσμος ενδοβάλλεται μέσω του «φιλτραρίσματος» των ερεθισμάτων. Ουσιαστικά, σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, δεν υπάρχει αντικειμενική αλλά μόνο υποκειμενική πραγματικότητα οπότε, δεν μας ενδιαφέρουν μόνο τα ερεθίσματα αλλά και το πώς αυτά μεταφράζονται από το άτομο. Ως γνωσία (cognition) ορίζεται το ψυχολογικό φαινόμενο που μεσολαβεί μεταξύ του ερεθίσματος και της απόκρισης. Γνωσίες είναι οι σκέψεις μας, οι νοητικές εικόνες, οι απόψεις μας, οι ιδεολογίες κ.ά.⁶⁸

Δ. Κοινωνιογνωστική (Α. Bandura, W. Mischel): Η θεωρία αυτή αντιλαμβάνεται τη συμπεριφορά ως αποτέλεσμα κοινωνικών καταβολών, ενώ ταυτόχρονα αποδίδει μεγάλη σημασία στις γνωστικές λειτουργίες. Η έμφαση της τοποθετείται σε δύο διαδικασίες: τη μάθηση συμπεριφορών μέσω παρατήρησης ενός προτύπου (observational learning) και την αυτορρύθμιση (self-regulation). Όσον αφορά το πρώτο, λ.χ. η επιθετική συμπεριφορά μαθαίνεται μέσα από την παρατήρηση επιθετικών προτύπων, η οποία επιβραβεύεται με αποτέλεσμα να δίνεται η αίσθηση ότι γίνεται επιτρεπτή από το περιβάλλον. Απαραίτητη δε προϋπόθεση είναι η ύπαρξη ενός άλλου προσώπου που λειτουργεί ως μοντέλο (πρότυπο) για αυτόν που παρατηρεί τη συμπεριφορά του. Η αυτορρύθμιση (δηλ. η ρύθμιση του εαυτού) σχετίζεται με την εκμάθηση κάποιων γενικών κανόνων και την αξιολόγηση του εαυτού και των άλλων βάσει αυτών⁶⁹.

Σαφώς, η μάθηση δεν στοχεύει μόνο στη διαμόρφωση των γνωστικών λειτουργιών αλλά και στην ανάπτυξη συναισθηματικών διεργασιών. Η πρόκληση συναισθηματικών αντιδράσεων δεν αποτελεί φαινόμενο που συμβαίνει μόνο σε

⁶⁷ Μπούμη Ρ., «Η γνωσιακή προσέγγιση» στο *Προσωπικότητα. Θεωρίες, κλινική πρακτική και έρευνα*, (επιμ. Γρηγόρης Ποταμιανός, Φώτιος Αναγνωστόπουλος), Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2012, σ. 193.

⁶⁸ Ο.π. Μπούμη Ρ., 2012, σ. 195

⁶⁹ Ο.π. Ποταμιανός Γ., 2012, σ.σ. 147-179

ατομικό επίπεδο αλλά και σε ομαδικό ως εκδήλωση «ομαδικών συναισθηματικών αντιδράσεων». Έτσι, τα άτομα μαθαίνουν να βιώνουν ένα συναίσθημα όταν παρατηρήσουν συγκεκριμένες συναισθηματικές εκφράσεις άλλων ατόμων δημιουργώντας ομάδες με παρόμοιες συμπεριφορές⁷⁰. Η συναισθηματική μετάδοση αποτελεί μια διαδικασία που είτε είναι ελεγχόμενη (συνειδητή), είτε αυτόματη (ασυνειδητή) για το δέκτη, ενώ μπορεί να προκληθεί χωρίς την πρόθεση του πόμπου και πρόκειται για μία αίσθηση ότι κάποιο άτομο συγκλίνει συναισθηματικά με ένα άλλο⁷¹. Λ.χ. έχει παρατηρηθεί ότι άτομα που δεν αποτέλεσαν άμεσο αντικείμενο επιθετικότητας ή απειλής μπορεί να βιώσουν θυμό αν η ομάδα με την οποία έχουν ταυτιστεί, βρίσκεται υπό συνθήκη επίθεσης ή απειλής⁷². Ωστόσο, ο τρόπος εξωτερίκευσης των συναισθηματικών αντιδράσεων συνέχεται με το ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο της ομάδας και τους κανόνες της.

5. Θεωρίες ελέγχου

Στην προηγούμενη ενότητα αναφέραμε ότι οι θεωρίες ελέγχου εκκινούν από την παραδοχή ότι όλοι είναι ικανοί να διαπράξουν έγκλημα⁷³. Συνεπώς, το ερώτημα το οποίο τίθεται αφορά στο γιατί κάποιοι δεν διαπράττουν εγκλήματα (όχι δηλ. στο γιατί τελούν παραβάσεις με το οποίο ασχολούνται οι υπόλοιπες αιτιολογικές προσεγγίσεις). Με άλλα λόγια, εστιάζουν στο ποιοι είναι αυτοί οι παράγοντες που συγκρατούν το άτομο από το πέρασμα στην πράξη⁷⁴. Βασικό χαρακτηριστικό αυτών των θεωριών είναι ότι αναφέρονται σε ένα είδος «εσωτερικού ελέγχου» που επιτυγχάνεται μέσω της εσωτερίκευσης και

⁷⁰ Niedenthal P.N., Krauth-Gruber S., Ric F., *Ψυχολογία του συναισθήματος. Διαπροσωπικές, βιωματικές και γνωστικές προσεγγίσεις*, (επιμ. Κώστας Καφέτσιος, μτφ. Ζωή Αντωνοπούλου), Αθήνα, Εκδόσεις Τόπος, 2011, σ. 309

⁷¹ Ο.π. Niedenthal P.N., Krauth-Gruber S., Ric F., 2011, σ. 326

⁷² Ο.π. Niedenthal P.N., Krauth-Gruber S., Ric F., 2011, σ. 344

⁷³ Βλ. υποσ. 65 του παρόντος κειμένου

⁷⁴ Ο.π., Χάϊδου, Α., 1996, σ. 202.

αφομοίωσης του εξωτερικού ελέγχου (άτυπου και τυπικού). Παρουσιάζουν δε συνάφειες με τις ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις, σύμφωνα με τις οποίες, όσο πιο ισχυρό Υπερεγώ έχει αναπτύξει κάποιος, τόσο πιο δύσκολα παρασύρεται από τις παρορμήσεις του⁷⁵. Στην παρούσα ενότητα, θα εστιάσουμε την προσοχή μας στο σώμα των θεωριών αυτών και συγκεκριμένα στις θεωρίες των W. Reckless και T. Hirschi. Στη θεωρία ουδετεροποίησης των κανόνων των G. Sykes και D. Matza, που εντάσσεται σε αυτό το σώμα θεωριών, αναφερθήκαμε σε προηγούμενη ενότητα.⁷⁶

Σύμφωνα με τη θεωρία του W. Reckless υπάρχουν κάποιοι παράγοντες που μπορούν δυνάμει να ωθήσουν ένα άτομο στη διάπραξη κάποιας αξιόποινης πράξης.⁷⁷ Παράλληλα όμως, εντοπίζονται και ανασταλτικοί που το εμποδίζουν από την τέλεσή του. Το κέντρο βάρους της θεωρίας αυτής βρίσκεται στις απωθητικές δυνάμεις. Πρόκειται για τα προσωπικά στοιχεία του ατόμου που, πέρα από την κοινωνικοποίηση και τις αξίες που υιοθετεί, σχετίζονται με την αυτοεικόνα του και την αντίληψη που σχηματίζει για τον εαυτό του και τα οποία είναι δυνατόν να οδηγήσουν στην «αυτοσυγκράτηση» (containment). Η αίσθηση συνοχής των ομάδων που εντάσσεται το άτομο συμβάλουν στην επίτευξη της «εξωτερικής» εγκράτειας, ενώ το ισχυρό Εγώ και Υπερεγώ στην «εσωτερική». Στο βάση των παραπάνω παρατηρήσεων, ο G. Nettler συμπληρώνει πέντε καθοριστικά στοιχεία για την πραγματοποίηση αυτού: το αίσθημα αυτοεκτίμησης, την επιδίωξη κομφορμιστικής σταδιοδρομίας και την αφιέρωση σε νόμιμους

⁷⁵ Σηφακάκη, Γ., «Η ψυχαναλυτική προσέγγιση του S. Freud» στο *Προσωπικότητα. Θεωρίες, κλινική πρακτική και έρευνα*, (επιμ. Γρηγόρης Ποταμιανός, Φώτιος Αναγνωστόπουλος), Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2012.

⁷⁶ Βλ. Σχετικά υπς. 66 του παρόντος κειμένου

⁷⁷ Αυτοί διακρίνονται στις «κοινωνικές πιέσεις» (social pressures), όπως λ.χ. η μη ικανοποιητική οικονομική κατάσταση και στις «κοινωνικές έλξεις» (social pulls), όπως η συναναστροφή με παρεκκλίνοντα άτομα. Ό.π., Χάιδου, Α., 1996, σ. 206.

στόχους, το ρεαλισμό ως προς τους στόχους και τις επιθυμίες, την ικανότητα να υπομένει κάποιος καρτερικά προκειμένου να αποφεύγεται η οργή και την ταύτιση με νομιμότητα⁷⁸.

Στο πλαίσιο της ίδιας συλλογιστικής και ο T. Hirschi υποστηρίζει ότι η σύννομη συμπεριφορά είναι περισσότερο εύκολο να επιτευχθεί όταν το άτομο διατηρεί στενούς κοινωνικούς δεσμούς με ομάδες όπως η οικογένεια, οι φίλοι, συνάδελφοι κ.λπ. Κατά τον ίδιο, τα βασικά στοιχεία των κοινωνικών δεσμών είναι η «προσκόλληση» (attachment), η προσωπική «δέσμευση», η «εμπλοκή» σε συμβατικές δραστηριότητες και η «πίστη» στις κοινωνικές αντιλήψεις και τους κοινωνικούς κανόνες⁷⁹.

6) Η πολιτισμική προσέγγιση

Η πολιτισμική εγκληματολογία αποτελεί μια θεωρητική τάση που αναπτύχθηκε ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1990⁸⁰ από τους Ferrell & Sanders και εστιάζει το ενδιαφέρον της στο «σημείο σύγκλισης μεταξύ του πολιτισμού και της εγκληματικής δραστηριότητας στη σύγχρονη κοινωνική ζωή»⁸¹. Με άλλα λόγια, ενδιαφέρεται για το πώς οι πολιτισμικές δυνάμεις συνυφαίνονται με τις εγκληματικές πρακτικές και τον έλεγχο του εγκλήματος δηλ. για το νόημα⁸² που

⁷⁸ Ο.π., Χάιδου, Α., 1996, σ.σ. 206-209.

⁷⁹ Ο.π., Χάιδου, Α., 1996, σ.σ. 213-215

⁸⁰ Hayward, K., «Cultural criminology» στο *Definition of cultural criminology in the dictionary of youth justice*, edited by Barry Goldson, Cullompton; Willan, 2007.

διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:

<http://blogs.kent.ac.uk/culturalcriminology/files/2011/03/youth-justice-dictionary.pdf>.

⁸¹ Ferrell J., "Cultural Criminology" in *Criminological Perspectives: essential readings*, (second edition) (eds. John Muncie, Eugene McLaughlin, Gordon Hughes), London, New Delhi Thousand Oaks, Sage Publications, 2003, σ. 579.

⁸² Το «νόημα» ως έννοια έχει αποδοθεί από τον Geertz. Σύμφωνα με αυτόν «ο άνθρωπος είναι ένα ζώο αιωρούμενο σε ένα ιστό σημασιών που το ίδιο έχει υφάνει». Ως εκ τούτου, οφείλουμε να αναζητήσουμε το νόημα σε αυτούς τους ιστούς και να το αναλύσουμε. (Geertz, C., *Η ερμηνεία των πολιτισμών*, (μτφ. Θ. Παραδέλλης), Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2003, σ. 17).

αποκτούν τα τελευταία σε συγκεκριμένο πολιτισμικό συμφραζόμενο⁸³. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Ferrell υποστηρίζει ότι η «στιγματισμένη» εγκληματική συμπεριφορά (label criminal behavior) είναι μια υποπολιτισμική συμπεριφορά, συλλογικά οργανωμένη μέσα σε ένα πλέγμα συμβόλων, νοημάτων και τελετουργικών⁸⁴. Η οργάνωση αυτή βασίζεται στην ύπαρξη συλλογικών εμπειριών και συναισθημάτων τα οποία καθορίζουν και προσδίδουν περιεχόμενο (σ)τις ταυτότητες των υποκειμένων τα οποία τη συγκροτούν. Έτσι, για αυτήν την εγκληματολογική προσέγγιση, το ερευνητικό ενδιαφέρον στρέφεται στον τρόπο με τον οποίο τα υποκείμενα νοηματοδοτούν κατά τον ίδιο τρόπο εγκληματικές πρακτικές.

Πάντως, όπως τονίζουν οι Hayward & Young, η σύνδεση μεταξύ του εγκλήματος και του πολιτισμού έχει αποτελέσει εδώ και πολύ καιρό πηγή έμπνευσης για τους εγκληματολόγους⁸⁵. Μάλιστα, ο συνδυασμός αυτών των δύο συνιστά ουσιαστικά τη βάση για τη μελέτη πολλών ζητημάτων, όπως η πειθαρχία⁸⁶, η εξουσία, τα σύμβολα, οι υποκουλτούρες κ.λπ., όπως αυτά

⁸³ Hayward K., Young J., «Cultural Criminology» στο *The Oxford Handbook of Criminology*, (eds. Mike Maguire, Rob Morgan, Robert Reiner), Oxford University Press, 2007, σ. 102.

⁸⁴ Ουσιαστικά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι πρόκειται για μια θεωρητική τάση η οποία συνδέεται άμεσα με την Εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης, όπου κύριοι εκφραστές της είναι οι Lemert και Becker. Σύμφωνα με αυτή, όλα τα στοιχεία που συναπαρτίζουν το εγκληματικό φαινόμενο προσλαμβάνονται ως πολιτισμικά προσδιορισμένα, δηλ. σαν κοινωνικές κατασκευές. Ο εγκληματίας λ.χ. δεν μελετάται ως παραβάτης των κανόνων αλλά προσεγγίζεται ως το πρόσωπο που του εφαρμόστηκε επιτυχώς ο χαρακτηρισμός αυτός αφού το έγκλημα και ο ορισμός του είναι παράγωγο του τρόπου με τον οποίο σηματοδοτείται από την κοινωνία σε δεδομένες στιγμές, δηλ. του νοήματος που του αποδίδεται. Με αυτόν τον τρόπο λοιπόν, η παρέκκλιση δε συνιστά ποιότητα του ατόμου αλλά «απλώς» μια ετικέτα. Ουσιαστικά πρόκειται για μια προσέγγιση που δεν ενδιαφέρεται για τους παράγοντες εγκληματογενέσης αλλά για τις διαδικασίες εγκληματοποίησης που πραγματοποιούνται μέσω των μηχανισμών κοινωνικής αντίδρασης. (Δασκαλάκης, Η., *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις ANT. Ν. Σάκουλα, 1985, σ.σ. 18-22.

⁸⁵ Ο.π. Hayward, K., & J. Young, 2007, p. 102

⁸⁶ Ο Foucault εκτιμά ότι η πειθαρχία συνιστά ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της νεωτερικής περιόδου. Εκκινώντας από το Πανοπτικόν (ιδέα του Bentham) ως μια κατασκευή

αναδύονται στο πλαίσιο των σύγχρονων κοινωνιών. Λ.χ. στην εργασία του Stephen Lyng αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο επιτυγχάνεται η αίσθηση ταυτότητας στη νεολαία υποστηρίζεται ότι μέσα από διάφορες extreme risk-taking δράσεις (base-jumping, sky-diving, motorbike racing) αναδύεται ο ατομικισμός. Μέσω αυτών των «δραστηριοτήτων» (“edgework” experiences), τα άτομα επιδιώκουν να χάσουν προσωρινά τον έλεγχο μόνο και μόνο για να τον επανακτήσουν αφού «ψάχνοντας» το θάνατο επί της ουσίας «ψάχνουν» τις πιο ζωντανές πλευρές της ζωής⁸⁷. Με αυτόν τον τρόπο συνδυάζουν τη διασκέδαση, τη συναρπαστικότητα αλλά και την απόλυτη σιγουριά. Όπως υποστηρίζει και ο Ferrell πρόκειται ουσιαστικά για «ακραίες» καταστάσεις που προσεγγίζονται ως δημιουργικές πράξεις υπέρβασης της καθημερινής ρουτίνας.

Τέτοιου είδους δραστηριότητες θεωρείται ότι κατά κάποιο τρόπο ακυρώνουν τις ορθολογικές επιλογές στο άτομο καθώς, προκειμένου μια επιλογή να χαρακτηριστεί ως ορθολογική οφείλει να αποβλέπει στη μεγιστοποίηση του οφέλους και τη μείωση της βλάβης⁸⁸. Η πολιτισμική προσέγγιση αντιτίθεται ως

επιτήρησης ουσιαστικά των ατόμων τονίζει ότι όταν τα τελευταία γνωρίζουν ότι εποπτεύονται ενσωματώνουν τον αυτοέλεγχο. Όπως αναφέρει και ο Λάζος «ο Φουκώ βλέπει τη σύγχρονη φιλελεύθερη δημοκρατία σαν μια κοινωνία της πειθαρχίας, της επιτήρησης και της καταγραφής». Επιπλέον, για το Foucault «η πειθαρχία ταυτίζεται με την καταστολή». Εν τούτοις, εάν μορφοποιηθεί είναι δυνατό να αναμορφώσει και να βελτιώσει τις ζωές των ατόμων αφού «υπάρχει και μια πειθαρχία που εδράζεται σε κριτήρια αναμόρφωσης με σκοπό τη βελτίωση της ζωής και την ενδυνάμωση (ανάπτυξη των ικανοτήτων) των υποκειμένων κοινωνικών στρωμάτων». Σε αυτό δε το σημείο είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ο Foucault σε έννοιες όπως η εξουσία και η πειθαρχία δεν απέδιδε μονάχα αρνητικό χαρακτήρα. Αντιθέτως, υπό κάποιες συνθήκες μπορούν να λειτουργήσουν και απολύτως θετικά. (Λάζος, Γ., (2007), *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα: Νομική βιβλιοθήκη, σσ . 280 – 281).

⁸⁷ Lyng, S., (1990), «Edgework. A social psychological analysis of voluntary risk – taking» στο *American Journal of Sociology*, 95 (4): 876 – 921 στο Hayward, K., & J. Young, *The Oxford Handbook of Criminology*, (eds. Mike Maguire, Rob Morgan, Robert Reiner), Oxford University Press, σσ. 112 – 113.

⁸⁸ Η θεωρία της ορθολογικής επιλογής βασίζεται στην ωφελιμιστική φιλοσοφία και δεν εντάσσεται στο αιτιοκρατικό παράδειγμα με συνέπεια να εστιάζει στην ατομική δράση χωρίς να λαμβάνει υπόψη κάποιους δομικούς περιορισμούς που δυνάμει μπορεί να επηρεάσουν τη δράση του ατόμου. Βασική της θέση είναι ότι οι ανθρώπινες κοινωνικές σχέσεις διέπονται από

προς αυτό το σημείο με τις θεωρίες της ορθολογικής επιλογής αφού υποστηρίζει ότι το έγκλημα δεν είναι πάντα αποτέλεσμα μιας λογικής στάθμισης κέρδους και ζημίας⁸⁹.

Συνολικά, για αυτήν την προσέγγιση το έγκλημα δεν γίνεται αντιληπτό ως μια δράση που βρίσκεται «έξω» από τη στατική ζωή των ομάδων αλλά «εντός» και την επικαθορίζει. Τέλος, το έγκλημα προσλαμβάνεται ως πράξη που προσδίδει κάποιο νόημα σε μια κατάσταση γι' αυτό και η έννοια του νοήματος είναι πολύ σημαντική για την πολιτισμική εγκληματολογία.

6) Ρόλοι, θέσεις και προσδοκίες

Στην παρούσα ενότητα θα εστιάσουμε την προσοχή μας στην έννοια του ρόλου ως προϊόν των προσδοκιών που απορρέουν από τους τυπικούς και άτυπους κανόνες. Ως ρόλος ορίζεται «το σύνολο των προτύπων που συνδέονται με μια δεδομένη θέση, συμπεριλαμβανομένων των στάσεων, των αξιών και των συμπεριφορών που η κοινωνία αποδίδει στα άτομα μιας θέσης»⁹⁰. Ο Goffman

σταθερότητα και αυτό συμβαίνει επειδή οι άνθρωποι δρουν ορθολογικά. Πρόκειται για μια προσέγγιση η οποία έχει τις καταβολές της στην οικονομική θεωρία, και συγκεκριμένα στο νόμο της προσφοράς και της ζήτησης, όπως διατυπώθηκε από τον Adam Smith. Ο Ian Craib αναφερόμενος σε αυτόν τον συσχετισμό υπογραμμίζει ότι «η κοινωνία ως άθροισμα σχέσεων θεωρείται αποτέλεσμα της «αφανούς χειρός» της αγοράς, όπως την αποκαλούσε ο Άνταμ Σμιθ». Οι επιθυμίες δε και οι πεποιθήσεις του ατόμου αποτελούν και τα κίνητρα της δράσης του. Ο ίδιος συγγραφέας εξετάζοντας το εύρος της εξήγησης της θεωρίας αυτής προκρίνει ότι δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως γενική θεωρία αλλά ως ειδική αφού αναφέρεται σε πράξεις που συντελούνται μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια. (Craib, I., *Σύγχρονη κοινωνική θεωρία. Από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας*, (επιμ. Λέκκας Π. Ε.), (μτφ. Τζιαντζή Μ. & Λέκκας Π. Ε.), Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2000).

⁸⁹ Hayward, K., (2007), «Situational Crime Prevention and its Discontents: Rational Choice Theory versus the "Culture of Now"», *Social Policy & Administration* (Vol. 42), (Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα http://kar.kent.ac.uk/261/1/hayward2007spol_550.pdf).

⁹⁰ Η θέση είναι αυτό που επιτρέπει την κατανόηση και την ερμηνεία μιας συμπεριφοράς. Κάθε άτομο έχει τη δική θέση στο σύστημα των ηλικιών, των φύλων, των επαγγελματιών κλπ. Υπάρχουν θέσεις συμπληρωματικές και συμβατές. Αν παραγάγει τις προκαθορισμένες συμπεριφορές, θα γίνει αποδεκτός από το περιβάλλον. Οι θέσεις του προσδίδονται ανάλογα με την ηλικία και το φύλο ενώ οι ρόλοι τους οποίους μαθαίνει αποτελούν συνάρτηση του τι είναι στο παρόν, τι θα είναι στο μέλλον και του τι οι άλλοι νομίζουν ή ελπίζουν ότι θα είναι. (Χρηστάκης Ν.,

εισάγοντας το μοντέλο της δραματουργικής μεταφοράς αντιλαμβάνεται την καθημερινή ζωή ως θέατρο με ρόλους. Ο ρόλος για το Goffman σχετίζεται με τους «ενδεδειγμένους κώδικες συμπεριφοράς που αντιστοιχούν σε μια κοινωνική θέση»⁹¹ και επικαθορίζουν τη μορφή της αλληλεπίδρασης και της επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Ως εκ τούτου, έχει έναν λειτουργικό χαρακτήρα εφόσον αφορά σε ένα σύνολο συμπεριφορών που «επιβάλλονται» στο άτομο ανάλογα με τις «συνθήκες»⁹² και οι οποίες συνδέονται με κανόνες και πρότυπα (αυτά που αναμένουν από το άτομο να κάνει) όπου η μη συμμόρφωση του ως προς αυτά συνεπάγεται κυρώσεις⁹³. Με αυτόν τον τρόπο, καθίσταται σαφές ότι οι κανόνες αποτελούν «σταθερά σημεία αναφοράς ως προς τα οποία αξιολογείται η ανθρώπινη συμπεριφορά ως σύνηθες ή παράνομη, ως παρεκκλίνουσα ή συμβατική»⁹⁴. Στόχος τους δε είναι η διατήρηση ενός προτύπου συμπεριφοράς που ενημερώνει για το ποιες είναι οι απαιτήσεις ασκώντας ουσιαστικά κοινωνικό έλεγχο. Το ίδιο το δίκαιο αποτελεί μέσο κοινωνικού ελέγχου με στόχο τη σταθεροποίηση των κοινωνικών προσδοκιών⁹⁵. Όταν οι κανόνες παραβιάζονται, προβλέπονται κυρώσεις που σκοπός τους είναι να μετατρέψουν τους ρόλους σε εξαναγκασμό προκειμένου το άτομο να τους εκπληρώσει και μέσω αυτού να

«Κοινωνικές θέσεις και ρόλοι» στο *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία. Η παράδοση*, Β' Τόμος (επιμ. Στάμος Παπαστάμου και συνεργάτες), Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2006, σ. 201)

⁹¹ Goffman E., *Η παρουσίαση του εαυτού στην καθημερινή ζωή*, (επιμ. Κώστας Λιβιεράτος, μτφ. Μαρία Γκόφρα, Εισαγ. Δήμητρα Μακρυνιώτη), Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2006, σ. 12

⁹² Όπως υποστηρίζει ο Χρηστάκης, ο ρόλος δεν έχει μόνο λειτουργικό χαρακτήρα αλλά και συμβολικό εφόσον δηλώνει και το ιδανικό πρόσωπο με το οποίο κάποιος ταυτίζεται. Ό.π. Χρηστάκης Ν., 2006, σ. 197

⁹³ Λόγω της πληθώρας των ρόλων που καλείται να παίξει το άτομο στην καθημερινή του ζωή Σύγκρουση ρόλων εντοπίζεται όταν οι προσδοκίες που συνδέονται με ορισμένες θέσεις δεν συμφωνούν η μία με την άλλη οπότε έχουμε σύγκρουση ανάμεσα σε ρόλους (inter-role conflict). Ωστόσο, όταν οι προσδοκίες συνδέονται με μία και μοναδική θέση και δεν συντονίζονται μεταξύ τους τότε έχουμε σύγκρουση μέσα στο ρόλο (intra – role conflict). Πρόκειται για αντιφάσεις τις οποίες οφείλει το άτομο να λύσει προκειμένου να βρεθεί σε κατάσταση ισορροπίας. Ό.π. Χρηστάκης Ν., 2006, σ.σ. 209-211.

⁹⁴ Ό.π. Λαμπροπούλου, 1994, σ. 45.

⁹⁵ Ό.π. Λαμπροπούλου, 1994, σ.50.

προστατευθεί και η αξία που θωρακίζει ο κανόνας. Οι κυρώσεις μπορεί να είναι είτε εξωτερικές, είτε εσωτερικές. Οι εξωτερικές σχετίζονται με τις διάφορες μορφές κοινωνικής αντίδρασης, όπως λ.χ. επίπληξη ή αποκατάσταση της βλάβης και οι εσωτερικές, όπου πηγή τους είναι το ίδιο το άτομο, συνίστανται στο ότι το ήθος του ατόμου συμβαδίζει με τον κανόνα και είναι αποτελεσματικότερες από την άποψη ότι «τα άτομα επιθυμούν από μόνα τους να ακολουθούν τους κοινωνικούς κανόνες»⁹⁶. Πρόκειται για ορισμένους γενικούς κανόνες που απευθύνονται σε όλους με στόχο τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και αποτελεί μια δομή προσδοκιών με στόχο την «αυτοπειθάρχηση». Η αυτοπειθάρχηση επιτυγχάνεται όταν τα άτομα εσωτερικεύουν τις προσδοκίες που αναμένονται από αυτά και λειτουργούν βάση αυτών, δηλ. όταν οι προσμονές γίνονται μορφή συμπεριφοράς χωρίς το ίδιο το άτομο να το συνειδητοποιεί⁹⁷. Με αυτό τον τρόπο, τα άτομα παρουσιάζονται ως συμμορφωμένα με τις προδιαγραφές που απορρέουν από το ρόλο τους χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο ρόλος αποτελεί μια στατική κατηγορία που δεν επιτρέπει την καινοτομία μέσω της υιοθέτησης καινούργιων συμπεριφορών⁹⁸.

7) Ταυτότητα

α. Προσωπικότητα και ταυτότητα

Οι έννοιες «προσωπικότητα» και «ταυτότητα» διαφέρουν μεταξύ τους από την άποψη ότι, ενώ η πρώτη προϋποθέτει την ύπαρξη σταθερών χαρακτηριστικών όπως διαμορφώνονται στο χρόνο, η δεύτερη, παρουσιάζεται ως περισσότερο

⁹⁶ Ο.π. Λαμπροπούλου, 1994, σ.σ. 75-78

⁹⁷ Ο.π. Λαμπροπούλου, 1994, σ. 39

⁹⁸ Ο.π. Χρηστάκης Ν., 2006, σ.σ. 197-221

ρευστή εφόσον αντιλαμβάνεται την «ταυτότητα» ως προϊόν αλληλεπίδρασης μεταξύ του ατόμου και του εξωτερικού του περιβάλλοντος στα πλαίσια των καθημερινών περιστάσεων και συνθηκών⁹⁹.

Σύμφωνα με την πρώτη προσέγγιση, η οποία βασίζεται στην έννοια του χαρακτηριστικού (λ.χ. φιλικότητα, εξωστρέφεια κ.ά.), οι άνθρωποι παρουσιάζουν μια προδιάθεση να ανταποκρίνονται με συγκεκριμένους τρόπους σε συγκεκριμένα ερεθίσματα. Το «χαρακτηριστικό» προσεγγίζεται σαν μια «περιληπτική ερμηνεία» που λειτουργεί ως μέσο ταξινόμησης παρόμοιων συμπεριφορών προκειμένου οι τελευταίες να μπορούν να ερμηνεύονται. Υπό αυτήν την οπτική, τα άτομα διαφοροποιούνται μεταξύ τους και εντάσσονται σε ομάδες ατόμων με παρόμοια χαρακτηριστικά (π.χ. κοινωνικοί)¹⁰⁰.

Ωστόσο, οι άνθρωποι στην καθημερινή τους ζωή δεν δρουν πάντοτε με τρόπους αναμενόμενους και αυτό συμβαίνει γιατί η συμπεριφορά τους είναι απότοκος των ερεθισμάτων που αποκομίζουν από την εκάστοτε κατάσταση αποτελώντας προϊόν αλληλεπίδρασης του ατόμου με τις εκάστοτε εξωτερικές συνθήκες. Οπότε, βάσει της δεύτερης προσέγγισης, «η προσωπικότητα προσλαμβάνεται ως μια διάσταση η οποία δεν υπάρχει «μέσα» στους

⁹⁹ Για τον Freud η έννοια της ταυτότητας συνιστά «δογματική κατηγορία» καθώς, όπως υποστηρίζει, προσεγγίζει μόνο την επιφάνεια του ψυχικού οργάνου. Αντί αυτής της έννοιας, επιλέγει το «εγώ» αφού μεταβάλλεται διαρκώς, ενώ συγχρόνως καλύπτει και την ασυνείδητη πλευρά του. Το «εγώ» σύμφωνα με τον Freud συγκροτείται μέσα από πολλαπλές ταυτίσεις. Η ταύτιση (ως έννοια) «ορίζεται από ένα θεμελιακό διαφορούμενο και μια εσωτερική αντίθεση: «ταυτίζομαι» σημαίνει γίνομαι ο εαυτός μου, παίρνοντας στοιχεία από τον άλλον. Ενώ, το σημασιολογικό περιεχόμενο του όρου ταυτότητα σχετίζεται με την προσπάθεια κάθε υποκειμένου να οργανώσει τις ταυτίσεις του προκειμένου να σχηματίσει ένα συνεκτικό εαυτό. Συνεπώς, το ανθρώπινο υποκείμενο συγκροτείται μέσω του «άλλου» και κατά μίαν έννοια είναι ο «άλλος». (Χατζηγιάννη-Στεφανάτου Τ., «Η προβληματική της ταυτότητας στην ψυχανάλυση» στο *Εκ των Υστέρων*, αρ. τ. 25, Πλέθρον, Χειμώνας 2013-2014, σ.33.)

¹⁰⁰ Ό.π. Ποταμιανός Γ., 2012, σ. 13

ανθρώπους αλλά μεταξύ τους»¹⁰¹. Όπως υποστηρίζει και ο Ποταμιανός, «αν απομακρύνουμε τα άτομα από τις σχέσεις τους με τους άλλους, τότε οι λέξεις που χρησιμοποιούνται για να αποδώσουν τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους (π.χ. φιλικός, γενναιόδωρος) χάνουν το νόημά τους ακριβώς επειδή αναφέρονται στη συμπεριφορά ως προς τους άλλους ανθρώπους»¹⁰².

Με γνώμονα την έννοια της ταυτότητας, η οποία ορίζεται κοινωνικά, ιδεολογικά κ.ά. και εγγράφεται δηλαδή σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο, ουσιαστικά οι διαφορετικές συμπεριφορές που οι άνθρωποι υιοθετούν είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ του ατομικού και του συλλογικού (κοινωνικού), και γίνονται αντιληπτές ως εκδήλωση πολλαπλών εαυτών¹⁰³. Απόρροια αυτού είναι ότι η ταυτότητα του ατόμου ουσιαστικά δεν διαμορφώνεται αυτόνομα αλλά υπό την ισχυρή επίδραση του κοινωνικού βλέμματος και με αυτό τον τρόπο, το υποκείμενο μπαίνει σε μια αέναη διαδικασία διαπραγμάτευσης της ταυτότητας του με τους «άλλους» αναδιαμορφώνοντάς τη συνεχώς¹⁰⁴. Οι «άλλοι» από τους οποίους αναμένει την αναγνώριση, είναι αυτοί που έχουν λάβει τη θέση του καθρέφτη που αντανακλά την εικόνα του¹⁰⁵. Στο πλαίσιο αυτής της

¹⁰¹ Ο. π. Ποταμιανός, 2012, σ.28

¹⁰² Ο.π. Ποταμιανός, 2012, σ. 28

¹⁰³ Ως «το δυναμικό αποτέλεσμα μιας διαρκούς αντιπαράθεσης, [...] ανάμεσα στο ψυχικό και το κοινωνικό, το «μέσα» και το «έξω» [...]». (Ναυρίδης Κ., «Εισαγωγή» στο *Ταυτότητες. Ψυχοκοινωνική συγκρότηση*, (επιμ. Κλήμης Ναυρίδης, Νικόλας Χρηστάκης), Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1997, σ. 13).

¹⁰⁴ Όπως αναφέρει η Λαμπροπούλου, κατά την παιδική ηλικία, προκειμένου το παιδί να γίνει αποδεκτό από τους οικείους του υιοθετεί τις συμπεριφορές τους και ταυτίζεται μαζί τους. Αυτοί αποτελούν τους σημαντικούς άλλους (signifiant others). Εν τούτοις, όσο μεγαλώνει και διευρύνει τους κύκλους του, οι «σημαντικοί άλλοι» μετατρέπονται στον «γενικευμένο άλλο», ο οποίος ενσαρκώνει τα κανονιστικά πρότυπα που αναμένεται από το άτομο να υιοθετήσει. (Ο.π. Λαμπροπούλου, 1994, σ.σ. 112-113).

¹⁰⁵ Ως εκ τούτου, σύμφωνα με την Barus-Michel «Η ταυτότητα [...] μοιάζει σαν ψυχοκοινωνικό παιχνίδι που οργανώνουμε εμείς» αφού «είμαι αυτό που θέλω να βλέπει ο άλλος, ένας άλλος που είναι επίσης ο εαυτός μου». (Barus-Michel M., «Ταυτοτικές διεργασίες και ψυχοκοινωνιολογία» στο *Ταυτότητες. Ψυχοκοινωνική συγκρότηση*, (επιμ. Κλήμης Ναυρίδης, Νικόλας Χρηστάκης), Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1997, σ.36).

προβληματικής, η ταυτότητα, δηλ. η αίσθηση του «ποιος είμαι», αποτελεί ένα ζητούμενο το οποίο ποτέ δεν περατούται καθώς η τελευταία είναι πάντα ασταθής και διφορούμενη¹⁰⁶.

Έτσι, ενώ η σταθερότητα, που προτείνεται από την «παραδοσιακή» ψυχολογία, έχει νόημα στα πλαίσια της χρονοδιάρκειας, η ρευστότητα, η οποία υποστηρίζεται από τα καινούργια ρεύματα, εγγράφεται σε μια συγκεκριμένη χρονικότητα αφού πρόκειται για μια προσέγγιση που αφορά σε «καταστάσεις».

β. Ταυτοτικές διεργασίες σχηματισμού κοινωνικής και επαγγελματικής ταυτότητας

Σύμφωνα με την Breakwell, η διαδικασία μέσω της οποίας το άτομο «επεξεργάζεται» καινούργια στοιχεία προκειμένου να τα εντάξει στην ταυτότητά του στηρίζεται στις ακόλουθες διεργασίες: πρώτον, της αφομοίωσης και της εναρμόνισης που λειτουργούν ουσιαστικά ως όψεις του ίδιου νομίσματος και δεύτερον, της αξιολόγησης. Πρόκειται δε για διεργασίες που πραγματοποιούνται από όλα τα άτομα και ως εκ τούτου θεωρούνται καθολικές. Η αφομοίωση υποδηλώνει την ενσωμάτωση νέων στοιχείων στη δομή της ταυτότητας του ατόμου, ενώ η εναρμόνιση παραπέμπει στη διευθέτηση που λαμβάνει χώρα στην ήδη υπάρχουσα δομή ώστε να περιληφθούν νέα στοιχεία. Τέλος, η διεργασία της αξιολόγησης περιλαμβάνει την απονομή αξίας και νοήματος σε νέο και παλαιό περιεχόμενο της ταυτότητας. Ουσιαστικά, η μορφή που θα πάρει η προσαρμογή των νέων στοιχείων εξαρτάται από τους προϋπάρχοντες προσωπικούς ορισμούς του ατόμου, δηλ. από την προσωπική του ταυτότητα που αφορά λ.χ. τις προσωπικές του προτιμήσεις, ενώ η αλληλεπίδραση που πραγματοποιείται

¹⁰⁶ Ο.π. Barus-Michel, 1997, σ.σ. 40-41

ανάμεσα σε άτομα και ομάδες, επικαθορίζει το ειδικό περιεχόμενο της ταυτότητας συμβάλλοντας στην ανάδυση της κοινωνικής ταυτότητας του ατόμου¹⁰⁷.

Η κοινωνική ταυτότητα παραπέμπει στην υπαγωγή του ατόμου σε ομάδες όπως η επαγγελματική, η θρησκευτική, η έμφυλη κ.λπ. και σχετίζεται με την επίγνωση του ατόμου ότι ανήκει στις συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες σε συνδυασμό με την αξιολογική σημασία που έχει για αυτόν η ομάδα στην οποία ανήκει. Ο συνδυασμός αυτών συνιστά την αντίληψη του εαυτού¹⁰⁸.

Όσον αφορά τη διαμόρφωσή της γίνεται σαφές ότι συντελείται μέσα από την αλληλεπίδραση του ατόμου με διάφορες ομάδες και θεσμούς (λ.χ. οικογένεια, σχολείο), οι οποίοι διαμεσολαβούν μεταξύ του ίδιου του ατόμου και του ευρύτερου κοινωνικού επιπέδου επιβάλλοντας συγκεκριμένους κώδικες επικοινωνίας «που λειτουργούν ως γλώσσα ανταλλαγών και πρακτικών και διαμέσου των οποίων το άτομο προσδιορίζεται, ονομάζεται και αναγνωρίζεται»¹⁰⁹. Ταυτόχρονα, εξασφαλίζουν το αίσθημα ασφάλειας επιτρέποντας τη διάκριση του ατόμου από τους άλλους. Ο λόγος για τον οποίο το άτομο «επιλέγει» να ενταχθεί σε συγκεκριμένες ομάδες και θεσμούς, όπως και η προτίμησή του λ.χ. να συνδιαλέγεται με κάποια άτομα και όχι με άλλα, σχετίζεται με την προσπάθειά του να ικανοποιήσει την τάση του προς το ιδανικό με σκοπό να πετύχει μια αναπαράσταση του εαυτού με επαρκή συνοχή. Η Barus-Michel υποστηρίζει ότι προκειμένου να συγκροτηθεί η ταυτότητα λαμβάνει χώρα μια διεργασία αντιπαράθεσης και διαπραγμάτευσης μεταξύ πραγματικότητας και ιδανικού όπου «Η ποιότητα συναρμογής ιδεώδους και πεπραγμένων ορίζει το βαθμό της

¹⁰⁷ Breakwell, G., *Coping with the Threatened Identities*, Methuen, Λονδίνο 1986 στο Ό.π., Δραγώνα Θ., 1997, σ.σ. 73-79.

¹⁰⁸ Tajfel, H., "Le categorization sociale" στο S. Moscovici (επιμ.), *Introduction a psychologie sociale*, τ. 1, Larousse, Παρίσι, 1972 στο Ό.π., Δραγώνα Θ., 1997, σ.σ. 73.

¹⁰⁹ Ό.π. Barus-Michel, 1997, σ. 42

ικανοποίησης [...] που συνδέεται με την εικόνα του εαυτού και κυμαίνεται από τον ενθουσιασμό μέχρι το σπαραγμό»¹¹⁰. Οπότε, η διαδικασία διευθετήσεων σε σχέση με το περιβάλλον είναι πολύ σημαντικός παράγοντας.

Η επαγγελματική ταυτότητα ως κοινωνική αποτελεί μια βέβαιη ταυτότητα, ενώ μέσα από τη διακριτή ειδικότητα που αποκτά το άτομο διαφοροποιείται από άτομα άλλων επαγγελματικών ομάδων αφού εισάγεται σε ένα ορισμένο κοινωνικό δίκτυο. Παράλληλα, στο πλαίσιο της σύγχρονης κοινωνίας έχει καταστεί αναγκαία προκειμένου το άτομο να μπορεί να επιβιώσει. Έτσι, «πολλές φορές βιώνεται ως μία επαχθής αναγκαιότητα, που κλέβει χρόνο από την «πραγματική» ζωή». Όμως, είναι και μια πηγή ενδιαφέροντος που πραγματώνει τις κλίσεις των ανθρώπων και εκπληρώνει τις προσδοκίες τους ώστε να αντανakλά καλύτερα τον εαυτό τους, τις ικανότητές τους και τις γνώσεις τους¹¹¹.

Ο Locke υποστηρίζει ότι «η εργασιακή ικανοποίηση ορίζεται ως το θετικό συναίσθημα που βιώνουν τα άτομα για την εργασία τους και η οποία προκύπτει από μια θετική αξιολόγηση των συστατικών της»¹¹² ενώ, σύμφωνα με τους Francis & Milbourn, συνιστά αποτέλεσμα της αντίληψης ενός ατόμου αναφορικά με το ποιες προσδοκίες έχει και τι λαμβάνει από διάφορες πλευρές της εργασιακής του κατάστασης¹¹³. Σε γενικές γραμμές, διάφορες πτυχές της εργασίας όπως ο μισθός, ο τρόπος με τον οποίο ο εργαζόμενος προσλαμβάνει τα καθήκοντά του ως ενδιαφέροντα ή όχι, το συναδελφικό κλίμα κ.ά. αποτελούν

¹¹⁰ Ο.π. Barus-Michel, 1997, σ. 43

¹¹¹ Ο.π. Barus-Michel, 1997, σ. 50-51

¹¹² Locke, E.A., "The nature and causes of job satisfaction" στο *Handbook of industrial and organizational psychology*, M.D. Dunnette & L.M. Hough (eds), Palo Alto, CA Consulting Psychologists Press, 1976, p.p. 1319-1328 στο ό.π. Βακόλα Μ., Νικαλάου Ι., *Οργανωσιακή ψυχολογία και συμπεριφορά*, Αθήνα, Εκδοτικός οίκος Rosili, 2012, σ. 170.

¹¹³ Francis, G. J., & Milbourn, G., *Human behavior in the work environment: a managerial perspective*, Santa Monica, CA: Goodyear pub. Co. 1980 στο ό.π. Βακόλα Μ., Νικαλάου Ι., 2012, σ. 170.

διαστάσεις που συνδέονται με την εργασιακή ικανοποίηση. Στο πλαίσιο των ερευνών που αφορούν την εργασιακή ικανοποίηση, οι συμμετέχοντες προκειμένου να εξηγήσουν το ζήτημα αυτό, αναφέρονται είτε σε χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος, είτε σε χαρακτηριστικά ατόμων είτε σε συνδυασμό αυτών. Οπότε, η εργασιακή ικανοποίηση είναι ουσιαστικά απότοκος της αλληλεπίδρασης του ατόμου με το ευρύτερο του περιβάλλον. Τέλος, ας αναφερθεί ότι ο παράγοντας του με ποιο περιεχόμενο επενδύει κάποιος την έννοια αυτή είναι σημαντικός καθώς ορισμένοι ικανοποιούνται πιο εύκολα, ενώ άλλοι παραπονιούνται ακόμη και όταν οι συνθήκες είναι εξαιρετικές ενώ αφορά και στο τι πιστεύει το άτομο ότι διέθεσε στο ρόλο και στην εργασία του και του τι εισέπραξε τελικά¹¹⁴.

Δεύτερο μέρος: Ειδικές εστιάσεις

1. Η αστυνομία ως μηχανισμός τυπικού κοινωνικού ελέγχου και η αποστολή της

Ο «κοινωνικός έλεγχος» συνιστά ένα εργαλείο προσαρμογής του ατόμου στις αξίες όπου έχει συμφωνήσει μια κοινωνία¹¹⁵ ή, όπως υποστηρίζει και ο Cohen πρόκειται για την «ικανότητα της κοινωνίας να αυτορυθμίζεται επί τη βάση αρχών και αξιών που η ίδια έχει θέσει»¹¹⁶. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό

¹¹⁴ Judge, T.A. Parker, S., Colbert, A., Heller, D., & Ilies, R., "Job satisfaction A cross-cultural review" στο *Handbook of industrial, Work and organizational psychology: organizational psychology*, N. Anderson, D. Ones, H.K. Sinangil, C. Viswesvaran (eds), London Sage, 2001, p.p. 25-52, στο ό.π. Βακόλα Μ., Νικαλάου Ι., 2012, σ. 172

¹¹⁵ Χάιδου Α., «Σύγχρονη τεχνολογία και κοινωνικός έλεγχος» στο *Εγκληματολογικά Κείμενα. Ανήλικοι – Ναρκωτικά - Κοινωνικός Έλεγχος*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σ. 95

¹¹⁶ Cohen S., *Visions of Social Control. Crime, Punishment and Classification*, Cambridge 1985 στο Ό. π. Λαμπροπούλου Ε., 1994, σ. 19.

διακρίνεται σε άτυπο (ανεπίσημο) και τυπικό (επίσημο). Οι άτυποι μηχανισμοί ελέγχου είναι η οικογένεια, το σχολείο, το φιλικό περιβάλλον και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ενώ οι επίσημοι φορείς είναι η ποινική δικαιοσύνη, η αστυνομία και τα σωφρονιστικά καταστήματα. Τόσο οι μεν, όσο και οι δε αναλαμβάνουν το ρόλο να μεταδώσουν στο άτομο τους ηθικούς κανόνες της κοινωνίας επιδιώκοντας, μέσω της «απειλής» και της εφαρμογής ανεπίσημων και επίσημων κυρώσεων, την κατανόηση και την εμπέδωσή τους.

Η αστυνομία αποτελεί κρατικό οργανισμό, ανήκει στους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και, σύμφωνα με τη Λαμπροπούλου, «έχει μια πολιτικά ιδιαίτερα ευαίσθητη κοινωνική λειτουργία, εφόσον αποτελεί τον κύριο φορέα κρατικής εξουσίας με τη μορφή άσκησης φυσικής βίας»¹¹⁷. Σε αυτήν ανατίθενται τόσο η φροντίδα για την ασφάλεια του κοινωνικού συνόλου από εγκληματικές πράξεις, όσο και η διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης. Δρα είτε κατασταλτικά όταν αντιλαμβάνεται την παραβίαση του νόμου, είτε προληπτικά εμποδίζοντας τις παραβιάσεις του νόμου¹¹⁸.

Εστιάζοντας πιο συγκεκριμένα στο ρόλο της αστυνομίας, ας αναφερθεί ότι είναι διττός και διακρίνεται σε ειδικό και σε γενικό. Ο *ειδικός ρόλος* της αστυνομίας είναι πολύπλοκος, καθώς οι λειτουργίες της είναι πολλαπλές και εκτείνονται σε ένα ευρύ φάσμα αρμοδιοτήτων που ταξινομούνται στους ακόλουθους τομείς: 1. Πρόληψη του εγκλήματος και ανίχνευση ή εντοπισμός υπόπτων, 2. Ρύθμιση της κυκλοφορίας, 3. Επίβλεψη των σχέσεων της κοινότητας και επίλυση των προβλημάτων στο εσωτερικό της, 4. Εξασφάλιση της δημόσιας ειρήνης και

¹¹⁷ Ό.π. Λαμπροπούλου Ε., 1994, σ. 203.

¹¹⁸ Ό.π. Λαμπροπούλου Ε., 1994, σ. 206.

διατήρηση της δημόσιας τάξης, 5. Ανταπόκριση σε όλες τις κλήσεις για βοήθεια¹¹⁹.

Ταυτόχρονα, έχει και ένα γενικό ρόλο που σχετίζεται με το ζήτημα της διατήρησης της κοινωνικής συνοχής. Όμως, όπως αναφέρει η Βιδάλη, πολλές φορές το έργο της τείνει ουσιαστικά να συνδέεται με την διατήρηση της κυριαρχίας συγκεκριμένων συμφερόντων. Αν τα συμφέροντα αυτά είναι αποτέλεσμα δημοκρατικών διαδικασιών, τότε η αποστολή και ο ρόλος της διαμορφώνονται σε πλαίσιο συναίνεσης. Αν αυτό όμως δεν συμβαίνει, τότε απλώς προστατεύει ένα κύκλο ιδιαίτερων στενών συμφερόντων. Έτσι, σύμφωνα με την ίδια, το ερώτημα δεν είναι ποια είναι η αποστολή της αστυνομίας αλλά υπέρ τίνος ασκείται κατά προτεραιότητα^{120 121}.

Η αποστολή της Ελληνικής Αστυνομίας συνίσταται στην «εφαρμογή του νόμου στο πλαίσιο απονομής της ποινικής δικαιοσύνης»¹²². Εν τούτοις, όπως θα δείξουμε στις ενότητες που ακολουθούν, η οργανωτική δομή και οι ιδεολογικές καταβολές αυτού του θεσμού επικαθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο η τελευταία αντιλαμβάνεται την αποστολή της με αποτέλεσμα ορισμένες φορές να

¹¹⁹ McLaughlin E., "Key issues in police work" in *Controlling Crime* (eds. Eugene McLaughlin & John Muncie), Sage Publications, London, New Delhi, Thousand Oaks, 2002, σ.σ. 54-55.

¹²⁰ Βιδάλη Σ., *Αστυνομία: έλεγχος του εγκλήματος και ανθρώπινα δικαιώματα*, Αθήνα, Νομική βιβλιοθήκη, 2012, σ. 36.

¹²¹ Και ο Αλεξιάδης σχετικά με αυτό το ζήτημα τονίζει ότι «το γεγονός ότι η αστυνομική δύναμη στα μεν απολυταρχικά καθεστώτα αποτελεί για τους πολίτες τον προστατευτικό μηχανισμό του καθεστώτος, στα δε δημοκρατικά καθεστώτα αποτελεί και πάλι το κύριο όργανο εξαναγκασμού στις επιταγές της όποιας εξουσίας, έχει δημιουργήσει σε πλατειά τμήματα του πληθυσμού δυσπιστία, επιφυλακτικότητα ή και φόβο απέναντί της. Τα συναισθήματα αυτά δυσχεραίνουν σε μεγάλο βαθμό την άσκηση του αντεγκληματικού της ρόλου». Αλεξιάδης, Σ., *Εγκληματολογία*, Ε΄ Έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2011, σ. 316

¹²² Στεργιούλης Ε., *Κοινωνιολογία της αστυνομίας*, Αθήνα, Παπαζήση, 2008, σ. 142

παρατηρείται το φαινόμενο της υπέρβασης του γράμματος του νόμου¹²³. Έτσι, όπως υπογραμμίζει και η Συμεωνίδου-Καστανίδου «στην αστυνομία φαίνεται να υπάρχει μια παγιωμένη αντίληψη ότι οι περιορισμοί της κατά τη χρήση της βίας περιορίζουν και την αποτελεσματικότητά του αστυνομικού έργου για την αντιμετώπιση του εγκλήματος»¹²⁴. Και ο Στεργιούλης αναφέρει ότι «Στην Ελλάδα τα Σώματα Ασφαλείας έχουν επανειλημμένα επικριθεί για άλογη χρήση βίας» με αποτέλεσμα, είτε είναι νόμιμη η βία, είτε παράνομη¹²⁵ να δημιουργούνται δυσμενείς επιδράσεις για την εικόνα του Σώματος παρά το γεγονός ότι αντανακλά ενίοτε και τις δύσκολες συνθήκες εργασίας του αστυνομικού¹²⁶.

2. Οργανωτική δομή και ιστορικές καταβολές διαμόρφωσης του θεσμού της Ελληνικής Αστυνομίας

Η αστυνομία, όπως ήδη αναφέραμε, εντάσσεται στους τυπικούς μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου και αναλαμβάνει ρόλο διττό που συνίσταται τόσο στην περιστολή του εγκλήματος, όσο και στη διατήρηση της ισχύουσας πραγματικότητας. Στην παρούσα ενότητα, θα δούμε ποιο είναι το μοντέλο οργάνωσης της Ελληνικής Αστυνομίας προκειμένου να υλοποιήσει την αποστολή της, κάτω από ποιες ιστορικές συνθήκες δημιουργήθηκαν και αναδύθηκαν οι

¹²³ Βλ. λ.χ. την εργασία της Διεθνούς Αμνηστίας με τίτλο «Αστυνομική βία στην Ελλάδα. Όχι μόνο «μεμονωμένα περιστατικά». Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.amnesty.gr/wp-content/uploads/2012/07/Police-Violence-in-Greece_REPORT.pdf

¹²⁴ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., «Αστυνομική βία και ανθρώπινα δικαιώματα» στο *Ποινική Δικαιοσύνη. Νομοθεσία και Νομολογία. Θεωρία και Πράξη*, αρ. τ. 12, Νομική Βιβλιοθήκη, Δεκέμβριος 2003, σ. 1356

¹²⁵ Σύμφωνα με την Συμεωνίδου-Καστανίδου οι προσβολές της προσωπικής ελευθερίας, της τιμής και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας όπως και της ζωής αποτελούν παραβιάσεις Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και προστατεύονται από το Σύνταγμα και τις Διεθνείς Συμβάσεις. Ό.π. Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2003, σ.σ. 1352-1362.

¹²⁶ Στεργιούλης Ε., *Η Ελληνική Αστυνομία κατά την περίοδο της μεταπολίτευσης 1975 – 1995*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2001, σ. 87.

ιδεολογικές πυξίδες και προσανατολισμοί της σύγχρονης Ελληνικής Αστυνομίας και πώς επηρεάζεται από το εφαρμοζόμενο μοντέλο αντεγκληματικής πολιτικής.

Η ΕΛ.ΑΣ. προκειμένου να φέρει σε πέρας την αποστολή της και να εκπληρώσει τις διάφορες πολιτικές και στρατηγικές δράσεις είναι ιεραρχικά οργανωμένη στο πρότυπο του στρατιωτικού μοντέλου¹²⁷. Όπως αναφέρει η Βιδάλη, «Το Σώμα της ΕΛ.ΑΣ. για να υλοποιήσει την αποστολή του, διαρθρώνεται σε ένα σύστημα ιεραρχικά δομημένων υπηρεσιών που μέσω ενός πλέγματος οριζόντιων και κάθετων αρμοδιοτήτων καλούνται να προστατεύσουν τη δημόσια τάξη και τη δημόσια ασφάλεια»¹²⁸. Ανώτερες ιεραρχικά υπηρεσίες είναι οι Κεντρικές, ενώ σε ένα δεύτερο επίπεδο είναι οι περιφερειακές υπηρεσίες που ασκούν την τοπική αστυνόμευση. Όσον αφορά την εξειδίκευση διακρίνονται σε Αστυνομία Τάξης και Αστυνομία Ασφάλειας.

Από ιστορικής άποψης, η σύσταση και η λειτουργία των πρώτων οργανωμένων αστυνομικών σωμάτων στον ευρωπαϊκό χώρο έλαβε χώρα κατά την περίοδο όπου πραγματοποιήθηκε η μετάβαση από το φεουδαρχικό καθεστώς στην ελεύθερη οικονομία της αγοράς. Οπότε, η ανάπτυξη του αστυνομικού συστήματος συνδέεται ουσιαστικά με την επικράτηση του κράτους-έθνους, τη βιομηχανική επανάσταση και την αποικιοκρατία¹²⁹. Όσον αφορά τα ελληνικά δεδομένα, οι πρώτες προσπάθειες ίδρυσης και λειτουργίας αστυνομίας εντοπίζονται αμέσως μετά την δημιουργία του νεοσύστατου ελληνικού κράτους ενώ μέχρι σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές αλλαγές. Οι διαδοχικές συστάσεις και καταργήσεις Αστυνομικών Σωμάτων, οι ποικίλες ανάγκες

¹²⁷ Για τη διάκριση μεταξύ του στρατιωτικού και του πολιτικού μοντέλου όπως και τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που παρουσιάζουν βλ. Στεργιούλης, 2008, σ.σ. 84-88.

¹²⁸ Ό.π. Βιδάλη, Σ., 2012, σ 102.

¹²⁹ Ό.π. Βιδάλη, 2012, σ 31.

αστυνόμησης, το περιεχόμενο του ρόλου και της αποστολής της αντανakλούν τις κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές που σημειώθηκαν στη χώρα καθ' όλη αυτήν τη διάρκεια μέχρι σήμερα¹³⁰.

Εστιάζοντας περαιτέρω στα ελληνικά δεδομένα, τόσο ο Στεργιούλης, όσο και η Βιδάλη εντοπίζουν την ύπαρξη μιας σημαντικής τομής όσον αφορά τους ιδεολογικούς μετασχηματισμούς στο εσωτερικό του σώματος, η οποία τοποθετείται στα 1974, δηλ. μετά το τέλος της Δικτατορίας. Και για τους δύο συγγραφείς, θεωρείται χρονολογία ορόσημο εφόσον δρομολογούνται σταδιακά μια σειρά από μεταρρυθμίσεις, οι οποίες στοχεύουν στον εκσυγχρονισμό και τον εκδημοκρατισμό της αστυνομίας. Νοείται δηλ ως μια προσπάθεια μετάβασης σε ένα περισσότερο φιλελεύθερο πνεύμα που αντανακλά την πολιτική κατάσταση της χώρας. Έτσι, στα 1984 λαμβάνει χώρα η ενοποίηση των Σωμάτων Ασφαλείας της Αστυνομίας Πόλεων και της Χωροφυλακής και δημιουργείται η Ελληνική Αστυνομία¹³¹, ενώ η πιο σημαντική προσπάθεια εκδημοκρατισμού της αστυνομίας τοποθετείται στα 1993, όπου βάσει σχετικής νομοθεσίας, η επιλογή του προσωπικού θα πραγματοποιείται εφεξής μέσα από την αξιοκρατική διαδικασία των πανελλαδικών εξετάσεων (Ν. 2226/1994)¹³².

¹³⁰ Ο.π. Στεργιούλης, 2008, σ.σ. 33-49

¹³¹ Σαφώς, όπως υποστηρίζει ο Στεργιούλης «Η Ελληνική Αστυνομία, ως γνωστόν, δεν ιδρύθηκε (1984) ως ένα νέο Αστυνομικό Σώμα, αλλά αποτέλεσε την συνέχεια των Σωμάτων Ασφαλείας της πρώην Ελληνικής Χωροφυλακής και της πρώην Αστυνομίας Πόλεων. Τούτο σημαίνει, εν πολλοίς, ότι η Ελληνική Αστυνομία έχει βαθύτατες ιστορικές κοινωνικές και πολιτικές καταβολές, οι οποίες, δυστυχώς, την συνοδεύουν ακόμη και σήμερα.» Στεργιούλης, Ε., Ο αποπλισμός της Ελληνικής Αστυνομίας, 2015, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://policeonline.gr/%CE%BF-%CE%B1%CF%86%CE%BF%CF%80%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1/>

¹³² Ο.π. Βιδάλη, 2012, σ. 112

Πλην όμως αυτού του γεγονότος, όπως αναφέρει η ίδια συγγραφέας, ο σχηματισμός της επαγγελματικής νοοτροπίας των αστυνομικών, όπως και η διαμόρφωση του αξιακού τους συστήματος δέχεται ακόμη και σήμερα τις ισχυρές επιρροές του παρελθόντος. Οπότε, ουσιαστικά, σύμφωνα με τη Βιδάλη, από τη δημιουργία του νεοσύστατου ελληνικού κράτους μέχρι τα 1974 θεμελιώνονται οι όροι που επηρεάζουν μέχρι και σήμερα τον αστυνομικό θεσμό αφού το πολιτικό σύστημα, που συνδέεται άμεσα με την αστυνομία, είχε έναν ιδιαίτερα αυταρχικό χαρακτήρα επηρεάζοντας αποφασιστικά στον τρόπο με τον οποίο γίνεται αντιληπτή η αποστολή τους από τους ίδιους τους αστυνομικούς, καθώς και την ίδια την αποστολή τους. Έτσι, τα Σώματα Ασφαλείας συγκροτήθηκαν και εξελίχθηκαν κάτω από αυτό το καθεστώς.

Πιο συγκεκριμένα, ας αναφέρουμε συνοπτικά, ότι από τα 1833 μέχρι και σήμερα, το πρότυπο οργάνωσης παραμένει γραφειοκρατικό, ιεραρχικό και στρατιωτικοποιημένο. Αυτό το πρότυπο οργάνωσης επέδρασε και επιδρά στο χαρακτήρα της αστυνομίας καθώς αντιστοιχεί σε μια φιλοσοφία αστυνόμευσης που δυνάμει μπορεί να συμβάλλει στην καλλιέργεια υποπολιτισμικών αξιακών και πολιτισμικών προτύπων τα οποία αναπαράγονται μέσα από την καθημερινή πρακτική των αστυνομικών.

Πέρα από το *πρότυπο οργάνωσης* που μόλις αναφέραμε, οι ιδεολογικές παρακαταθήκες της αστυνομίας σήμερα επηρεάστηκαν και από την κοινωνική σύσταση των Σωμάτων Ασφαλείας μέσω των κριτηρίων επιλογής του προσωπικού κατά τις διάφορες ιστορικές περιόδους. Λ.Χ. κατά την περίοδο του Εθνικού Διχασμού, η διαμάχη Βενιζελικών και Βασιλοφρόνων υπήρξε καθοριστική αυτού αφού κατά περίπτωση αποτάσσονταν αξιωματικοί που ανήκαν

στον έναν ή στον άλλο πολιτικό χώρο. Ύστερα, το καθεστώς Μεταξά αποστράτευσε από τη Χωροφυλακή και το Στρατό όλους τους Βενιζελικούς Αξιωματικούς και ο στρατός των Ναζί απέλυσε μέρος του προσωπικού της Αστυνομίας Πόλεων. Με αυτόν τον τρόπο, παγιώθηκε ένα σύστημα ανανέωσης του προσωπικού στη βάση ιδεολογικών κριτηρίων¹³³. Αυτό το σύστημα θα επικρατήσει για περίπου 45 χρόνια.

Έπειτα, κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας (1967-1974), οι καταχρηστικά βίαιες πρακτικές της αστυνομίας αποτέλεσαν μια κανονικότητα. Έτσι, η εγκαθίδρυση του αυταρχικού καθεστώτος επέφερε δημοκρατικά ελλείμματα και κλόνισε τις σχέσεις μεταξύ των πολιτών και της αστυνομίας¹³⁴.

Σήμερα, το ιδεολογικό υπόβαθρο της Ελληνικής Αστυνομίας είναι διαμορφωμένο και επηρεασμένο τόσο με γνώμονα το πρότυπο οργάνωσης που περιγράφηκε παράπανω, όσο και από το μοντέλο αντεγκληματικής πολιτικής το οποίο εφαρμόζεται στη δεδομένη στιγμή που είναι το Πρότυπο Ασφάλειας (securitarian model). Ουσιαστικά πρόκειται για μια «κουλτούρα» αστυνόμευσης που, κατά τη συγγραφέα, επιδρά στην επαγγελματική νοοτροπία αφού ταυτίζει τον ιδεατό αστυνομικό με το στρατιώτη των πόλεων (...)¹³⁵.

3. α. Ο ρόλος της εκπαίδευσης στη διαμόρφωση του αστυνομικού ήθους

Στις ενότητες που προηγήθηκαν, αναφερθήκαμε τόσο στο ζήτημα της αποστολής του θεσμού της Ελληνικής Αστυνομίας και των πολλαπλών

¹³³ Από το 1946 το προσωπικό επιλεγόταν τυπικά (εκ του νόμου δηλ.) βάσει του κριτηρίου της «εθνικοφροσύνης» που πιστοποιούσε αρμόδια επιτροπή η οποία χορηγούσε «πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων». Ό.π. Βιδάλη, Σ., 2012.

¹³⁴ Ό.π. Βιδάλη Σ., 2012, 92-102.

¹³⁵ Ό.π. Βιδάλη, 2012, σ.σ. 116-125.

λειτουργιών της, όσο και σε θέματα που σχετίζονται με την οργάνωση, τις ιδεολογικές καταβολές της αλλά και την σύγχρονη «κουλτούρα αστυνόμευσης». Τα προαναφερθέντα αποτελούν το ευρύτερο πλαίσιο επιρροής στη μορφή και στο περιεχόμενο του εκπαιδευτικού προγράμματος των Αστυνομικών Σχολών (λ.χ. το μοντέλο αστυνόμευσης επηρεάζει τις λειτουργίες της εκπαίδευσης). Όπως αναφέρει και ο Στεργιούλης «είναι ευνόητο ότι το σύστημα εκπαίδευσης των αστυνομικών στην Ελλάδα εξαρτάται από το σύστημα αστυνόμευσης, τις δομές και ιδεολογίες του οποίου υπηρετεί και από τις οποίες επηρεάζεται»¹³⁶. Εκτός αυτού, όσον αφορά τη διαμόρφωση του αστυνομικού υποκειμένου, το περιβάλλον της σχολής, αποτελεί το πρώτο οργανωσιακό περιβάλλον με λειτουργίες ολοπαγούς ιδρύματος, στο εσωτερικό του οποίου οι δόκιμοι αποκτούν τις πρώτες επαγγελματικές αντιλήψεις.¹³⁷

Έτσι, στην ενότητα αυτή, θα γίνει ειδική εστίαση σε ζητήματα που αφορούν την εκπαίδευση της Ελληνικής Αστυνομίας δίνοντας έμφαση στο «πρότυπο» που οφείλει ο αστυνομικός να εκπληρώνει όπως αυτό αποτυπώνεται μέσα από το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο¹³⁸. Τα Π.Δ., τόσο αυτά που σχετίζονται με την εκπαίδευση του αστυνομικού, όσο και αυτά που αφορούν την επαγγελματική του συμπεριφορά¹³⁹, αποτελούν μια σειρά από κανόνες, οι οποίοι ουσιαστικά

¹³⁶ Ο.π. Στεργιούλης Ε., 2001, σ. 339.

¹³⁷ Goffman, E. (1961), *Asylums: Essays on the Social Situations of Mental Patients and Other Inmates*, Anchor Books, New York στο Conti, N. & Nolan, J. J., *Policing the Platonic Cave: Ethics and Efficacy in Police Training* στο *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 15:2, 166-186, 2005, σ. 3

Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:

<http://theipti.org/wp-content/uploads/2012/02/Policing-The-Platonic-Cave.pdf>

¹³⁸ Προεδρικό Διάταγμα 319/1995 (ΦΕΚ Α΄-174/11-24.08.1995) Οργανισμός Σχολής Αξιωματικών Ελληνικής Αστυνομίας και Προεδρικό Διάταγμα 352/1995 (ΦΕΚ Α΄-187/31.08-08.09.1995) Οργανισμός Σχολής Αστυφυλάκων.

¹³⁹ Για τον τρόπο επιρροής του Αστυνομικού Δικαίου στη διαμόρφωση του αστυνομικού ήθους Βλ. ενότητα 3β του κειμένου αυτού.

θωρακίζουν αξίες που προσμένεται από τον αστυνομικό να υλοποιήσει και να εσωτερικεύσει. Εν όψει αυτού γίνεται κατανοητό ότι η εκπαίδευση λειτουργεί ως κοινωνικοποιητικός αγωγός που στοχεύει στην εγχάραξη αξιών. Με άλλα λόγια, ο ρόλος της εκπαίδευσης συνίσταται όχι μόνο στην απλή μετάδοση συγκεκριμένων γνώσεων ως προς κάποιες θεματολογίες αλλά και στη μεταβίβαση αξιών και συμπεριφορών που εκφράζουν έναν πολιτισμό και στη μετάδοση ενός τρόπου σκέψης¹⁴⁰. Έτσι, εκκινώντας από μια σύντομη *παρουσίαση των αντικειμένων* που διδάσκονται οι δόκιμοι στις αστυνομικές ακαδημίες, εν συνεχεία θα αναφερθούμε στην σημασία και την επίδραση που έχει η *διαμονή* εντός της Σχολής (ο υποχρεωτικός στρατωνισμός δηλ.) και ο *κανόνας* προκειμένου να μεταδοθούν και να εμπεδωθούν συγκεκριμένες αντιλήψεις. Τόσο τα διδακτέα αντικείμενα, όσο και η υποχρεωτική διαμονή θεωρούμε ότι συμβάλουν στη συνολικότερη διαμόρφωση του αστυνομικού ήθους και στη σφυρηλάτηση της αστυνομικής ταυτότητας.

Εστιάζοντας στην εκπαίδευση της Ελληνικής Αστυνομίας κατ' αρχήν θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η Αστυνομική Ακαδημία αποτελείται από τη Σχολή Αστυφυλάκων Ελληνικής Αστυνομίας και τη Σχολή Αξιωματικών Ελληνικής Αστυνομίας. Η φοίτηση των δοκίμων αστυφυλάκων στη Σχολή διαρκεί πέντε εξάμηνα, ενώ η φοίτηση στη Σχολή Αξιωματικών διαρκεί οκτώ εξάμηνα δηλ. 4 έτη σπουδών. Η εκπαίδευση στις παραγωγικές σχολές έχει διττό προσανατολισμό εφόσον είναι θεωρητική και πρακτική και συγκεκριμένα εντοπίζονται οι εξής τομείς:

¹⁴⁰ Σαφώς η κοινωνικοποίηση συμβάλλει στον τρόπο με το οποίο οι αξίες αυτές θα φιλτραριστούν από το κάθε άτομο. Σωτηρόπουλος Λ., *Ανθρωπολογία στην Εκπαίδευση. Τι μπορεί να προσφέρει η πολιτισμική ανθρωπολογία στην εκπαίδευση*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2002, σ.σ. 19-24.

α) Θεωρητική διδασκαλία στην οποία αναλύονται όλα τα θέματα της διδακτέας ύλης κάθε μαθήματος. Στο πλαίσιο αυτής, διακρίνονται δύο βασικές δέσμες γνώσεων: τα Νομικά, η αναγκαιότητα των οποίων είναι αυτονόητη δεδομένου ότι «το κυρίαρχο συστατικό στοιχείο της αποστολής της Αστυνομίας, είναι η εφαρμογή του νόμου στο πλαίσιο απονομής της ποινικής δικαιοσύνης»¹⁴¹ και οι Κοινωνικές Επιστήμες που συμβάλλουν τόσο στην κατανόηση του κοινωνικού ρόλου του αστυνομικού, όσο και στην ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του. Στόχος της θεωρητικής εκπαίδευσης είναι η καλλιέργεια των φιλελεύθερων και δημοκρατικών αξιών¹⁴².

β) Πρακτική διδασκαλία μέσω διάφορων φροντιστηριακών ασκήσεων και εργασιών και τέλος¹⁴³,

γ) Πρακτική εκπαίδευση σε αντικείμενα αστυνομικού ενδιαφέροντος σε ορισμένες Υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας¹⁴⁴.

Τόσο για τους δόκιμους αστυφύλακες, όσο και για τους δόκιμους υποστυνόμους, η φοίτηση είναι υποχρεωτικά εσώκλειστη, ενώ ο χαρακτήρας της εκπαίδευσης είναι στρατιωτικός. Η εσώκλειστη παραμονή των δοκίμων στη σχολή επιτελεί ουσιαστικά δύο στόχους: πρώτον, στοχεύει στην εκμάθηση της πειθαρχίας μέσα από την προγραμματισμένη απασχόληση και τον εθισμό σε

¹⁴¹ Ό.π. Στεργιούλης Ε., 2008, σ. 142

¹⁴² Ό.π. Στεργιούλης Ε., 2008, σ.σ. 142-143

¹⁴³ Στο πλαίσιο αυτής της δέσμης γνώσης υπάρχουν και οι αστυνομικές επιστήμες που σχετίζονται με το αστυνομικό έργο στην καθημερινή του μορφή και περιλαμβάνουν τις προϋποθέσεις νόμιμης χρήσης όπλων και νόμιμης άσκησης βίας όπως και θέματα που αφορούν την προστασία των δικαιωμάτων και γενικότερα ζητήματα δεοντολογίας. Ό.π. Στεργιούλης Ε., 2008, σ. 14 1-142.

¹⁴⁴ Τόσο για τα διδασκόμενα μαθήματα, όσο και για την πρακτική διδασκαλία βλ. αρθ. 34 του Π.Δ. Προεδρικό Διάταγμα 319/1995.

διάφορους ρόλους στα πλαίσια ενός ιεραρχικού συστήματος οργάνωσης και δεύτερον, στην επανακοινωνικοποίηση (resocialization) των ατόμων¹⁴⁵.

Αναφορικά με το ζήτημα της πειθαρχίας, έχει υποστηριχτεί από το Foucault ότι αποτελεί μια κατάσταση που σχετίζεται με το χώρο και το χρόνο. Σύμφωνα με τον ίδιο, η πειθαρχία αρχίζει πρώτα με την κατανομή των ατόμων στο χώρο προκειμένου να επιτυγχάνεται ο έλεγχος τους. Όπως υποστηρίζει «το κάθε άτομο στη θέση του και σε κάθε θέση ένα άτομο ... επισημαίνονται παρουσίες και απουσίες ... να είναι δυνατό κάθε στιγμή να επιτηρείται η συμπεριφορά του καθενός, να αξιολογείται, να κυρώνεται και να μετριούνται τα προσόντα και οι ικανότητες»¹⁴⁶. Αυτές είναι οι λειτουργικές θέσεις που συμβάλουν στην αντιμετώπιση των αναγκών της επιτήρησης.¹⁴⁷ Σε σχέση με το χρόνο, οργανώνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι ωφέλιμος¹⁴⁸ και για αυτό το λόγο η πειθαρχία στηρίζεται στην προγραμματισμένη απασχόληση. Μάλιστα, η ίδια η ρουτίνα αποτελεί στοιχείο πειθαρχίας.

Όσον αφορά την εκμάθηση ρόλων, παρατηρούμε ότι στηρίζεται κυρίως στον καταμερισμό εργασίας ενώ μέσα από την ιεραρχική οργάνωση προβλέπεται η υποταγή σε υποδείξεις και σε πρότυπα συμπεριφοράς¹⁴⁹. Έτσι, τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις του προσωπικού και του εκπαιδευόμενου προσωπικού

¹⁴⁵ Ό.π. Conti, N. & Nolan, J. J., 2005, σ. 3

¹⁴⁶ Foucault M., *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής* (μτφ. Καίτη Χατζηδήμου & Ιουλιέττα Ράλλη), (επιμ. Άλκης Σταύρου), Αθήνα: Ράππα, 1989, σ. 190.

¹⁴⁷ Έτσι, στα πλαίσια της σχολής προκρίνεται ως τρόπος ελέγχου η διαρκής επιτήρηση της συμπεριφοράς του καθενός μέσω ελέγχου των υπολοίπων. Ο Goffman χρησιμοποιεί τον όρο «διαρκής κυρωτική αλληλενέργεια» για να περιγράψει τις επικρίσεις και τις κυρώσεις με τις οποίες «απειλούνται» οι τρόφιμοι των ολοπαγών ιδρυμάτων σε κάθε στιγμή της καθημερινής τους ζωής. Goffman E., *Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων*, (μτφ. Ξ. Κομνηνός), Ευρύαλος, 1994, σ. 53.

¹⁴⁸ «Η ακρίβεια και η επιμέλεια είναι, μαζί με την τακτικότητα, οι θεμελιακές αρετές του πειθαρχικού χρόνου» στο Ό.π. Foucault M., σ. 200.

¹⁴⁹ Για τις προβλέψεις που ισχύουν για τη συμπεριφορά των δοκίμων εντός και εκτός σχολής βλ. άρθρο 30 του Π.Δ. 319-1995.

διεκπεραιώνονται μέσα από την ανάληψη διάφορων ρόλων όπως Διοικητής, Υποδιοικητής και Υπασπιστής, Διμοιρίτης κ.ά όπου τελούν υπό τις διαταγές των ανωτέρων τους. Ακόμη, συναντώνται ρόλοι όπως Αρχηγός Σχολής, Αρχηγοί των Τάξεων κ.λπ. με βάση τη σειρά αρχαιότητας που είναι αποτέλεσμα της βαθμολογίας¹⁵⁰.

Ωστόσο, έχει υποστηριχθεί ότι στο εσωτερικό των ολοπαγών ιδρυμάτων τα άτομα επανακοινωνικοποιούνται (resocialization)¹⁵¹. Εν προκειμένω δηλαδή θεωρείται ότι αποβάλλουν τις προηγούμενες mainstream αξίες τους μέσα από τη μετάβαση από τον κόσμο των πολιτών στον αστυνομικό κόσμο.¹⁵² Επιπλέον, μέσα από την ομαδική συμβίωση και την καθημερινή συνύπαρξη με άλλους που βρίσκονται στην ίδια ακριβώς κοινωνική θέση αναδύεται, μέσω του συγχρωτισμού¹⁵³ και της μίμησης¹⁵⁴, η αίσθηση του συνανήκειν και της ομοθυμίας και ως εκ τούτου από αυτό προκύπτει και η αστυνομική και συναδελφική αλληλεγγύης (loyalty).¹⁵⁵ Οπότε, γίνεται σαφές ότι η εκπαίδευση συμβάλει στο σχηματισμό της αστυνομικής επαγγελματικής κουλτούρας και ότι η διαδικασία της «αστυνομικής κοινωνικοποίησης» ξεκινά από το εσωτερικό των αστυνομικών

¹⁵⁰ Όσον αφορά τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητες του προσωπικού των αστυνομικών σχολών Βλ. Π.Δ. 319/1995, Τμήμα Α', Κεφάλαιο Β'.

¹⁵¹ Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η φοίτηση σε αυτές τις σχολές συνιστά ουσιαστικά μια μορφή διαβατήριας τελετουργίας τα στάδια της οποίας είναι τα ακόλουθα: α. χωρισμός από την κοινωνία, β. οριακότητα (αμφίσημο στάδιο) και γ. επανενσωμάτωση. Έτσι, το άτομο θα πρέπει να απαλλαγεί από την προηγούμενη κοινωνική του θέση (πολίτης) και να προετοιμαστεί για την ανάδυση του σε μια νέα κατηγορία κοινωνικού προσώπου. Γκέφου-Μαδιανού Δ., *Πολιτισμός και εθνογραφία. Από τον εθνογραφικό ρεαλισμό στην πολιτισμική κριτική*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999, 135-136.

¹⁵² Ό.π. Conti, N. & Nolan, J. J., 2005, σ. 168.

¹⁵³ Βλ. ενότητα 4.β. του πρώτου μέρους.

¹⁵⁴ Βλ. ενότητα 3 του πρώτου μέρους.

¹⁵⁵ Συγχρόνως όμως καλλιεργείται και η καχυποψία και η αποξένωση από το κοινωνικό σύνολο με αποτέλεσμα τη διχοτόμηση «αυτοί/εμείς». Kappeler, V.E., Sluder, R.D. & Alpert, G.P. (1998), *Forces of Deviance: Understanding the Dark Side of Policing*, Waveland Press, Prospect Heights, IL. Στο Ό.π. Conti, N. & Nolan, J. J., 2005, σ. 18

σχολών¹⁵⁶. Ένα επιπλέον ζήτημα που σχετίζεται με αυτόν τον τύπο εκπαίδευσης είναι ότι «ο έφηβος ο οποίος είναι εξαρτημένος από την οικογένεια του και ακολουθεί το αγχωτικό πρόγραμμα Σπίτι – Σχολείο – Φροντιστήριο προκειμένου να πετύχει τις αναγκαίες επιδόσεις για να εισαχθεί στις Σχολές της Αστυνομίας, εντάσσεται αμέσως στον ελεγχόμενο, κοινοβιακό, στρατιωτικού χαρακτήρα τρόπου διαβίωσης της Αστυνομικής Σχολής. Δεν αυτονομείται, δεν αντιμετωπίζει πρόβλημα επιλογών και το μόνο που έχει να κάνει είναι να επιδείξει τον αναγκαίο κομφορμισμό προκειμένου να ενταχθεί και να προσαρμοστεί στη ζωή της Σχολής»¹⁵⁷.

Προκειμένου να τηρηθούν και να σταθεροποιηθούν τα παραπάνω απαιτείται η ύπαρξη ενός συστήματος ανταμοιβών και ποινών¹⁵⁸ αφού αν οι αξίες δεν εφαρμόζονται δεν έχει νόημα. Έτσι δημιουργείται ένα ολόκληρο σύστημα με αμοιβές και τιμωρίες με σκοπό τη συμμόρφωση των δοκίμων στις απαιτήσεις του προγράμματος σπουδών και την επίτευξη των επιθυμητών συμπεριφορών. Πρόκειται για ορισμένους γενικούς κανόνες που απευθύνονται σε όλους με σκοπό τη διατήρηση της συνοχής στο εσωτερικό της σχολής και αποτελεί μια δομή προσδοκιών με στόχο την «αυτοπειθάρχηση»¹⁵⁹.

¹⁵⁶ Ο.π. Στεργιούλης Ε., 2008, σ. 98

¹⁵⁷ Παπακωνσταντής Γ., «Η Εκπαίδευση των Αστυνομικών στην Ελλάδα» στο *Ποινική Δικαιοσύνη. Νομοθεσία και Νομολογία. Θεωρία και Πράξη*, αρ. τ. 68, Νομική Βιβλιοθήκη, Μάρτιος 2005, σ. 341.

¹⁵⁸ Οι λειτουργίες της ποινής είναι οι ακόλουθες: 1. Κανονιστική λειτουργία, εφόσον ενεργοποιεί τις ηθικές αξίες, 2. Τιμωρητική λειτουργία, μέσω της επιλεκτικής αναγωγής συμπεριφορών σε εγκλήματα αναδεικνύοντας παράλληλα και την ορθή συμπεριφορά και τέλος 3. Συμβολική λειτουργία. Ο.π. Φαρσεδάκης Ι., 1996, σ. 19-20.

¹⁵⁹ Έτσι, «Με αυτές τις δομές έρχονται αντιμέτωπα τα άτομα, και εφόσον οι διαδικασίες ταύτισης είναι επιτυχείς, τις εσωτερικεύουν, λειτουργούν με βάση αυτές, και έτσι επιτυγχάνεται η αυτοπειθάρχηση. Γίνεται δηλ. μορφή συμπεριφοράς χωρίς το ίδιο το άτομο να το συνειδητοποιεί». Βλ. σχετικά Frehsee D., Loschper G., Schumann K.F., «Strafrecht, soziale Kontrolle und soziale Disziplinierung» στο *Strafrecht, soziale Kontrolle und soziale Disziplinierung*, εκδ. από Frehsee D.,

Στο πρόγραμμα εντοπίζονται ποικίλα καθήκοντα και υποχρεώσεις που όταν δεν τηρούνται προβλέπονται κυρώσεις και αφορούν τόσο στη διατήρηση και την έλλειψη αμφισβήτησης των ιεραρχικών σχέσεων, όσο και σε καθημερινές πρακτικές που σχετίζονται με την ομάλη λειτουργία του προγράμματος. Οι πειθαρχικές ποινές διακρίνονται σε κατώτερες και ανώτερες και σύμφωνα με το άρθρο 24 του Π.Δ. 319/1995 μπορούν να πάρουν το χαρακτήρα της επίπληξης, του προστίμου, της στέρησης εξόδων ή αποβολής. Η αποβολή από τη Σχολή θεωρείται ως πιο σοβαρή μορφή κυρώσης και βάσει του άρθρου 26 αφορά κυρίως σε αξιόποινες πράξεις που υποδηλώνουν την έλλειψη πειθαρχίας ως προς τα μαθήματα και τη νομιμότητα. Επίσης, προβλέπονται και ηθικές αμοιβές για όσους επιτυγχάνουν υψηλές βαθμολογίες και ανταποκρίνονται με προθυμία και ενθουσιασμό στις δραστηριότητες του προγράμματος (άρθρο 28). Εν τούτοις, ο χαρακτήρας των κανόνων δεν είναι μόνο λειτουργικός αλλά και συμβολικός υποδεικνύοντας ποιο είναι το ιδεατό πρότυπο¹⁶⁰ και συνακόλουθα ποιο είναι το αντικοινωνικό ή παρεκκλίνον¹⁶¹.

Συνολικά, εστιάζοντας στο πρόγραμμα σπουδών των Αστυνομικών Σχολών έγινε σαφές ότι τόσο τα διδακτέα αντικείμενα, όσο και ο υποχρεωτικός στρατωνισμός επιτελούν λειτουργίες τόσο ηθελημένες, όσο και μη συνειδητές. Έτσι, τα διδακτικά αντικείμενα συνδράμουν στην ανάπτυξη φιλελεύθερων και δημοκρατικών αξιών μέσα από την εκμάθηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα όρια της άσκησης βίας κ.ά. ενώ παράλληλα το εσώκλειστο σύστημα στοχεύει στην εκμάθηση της πειθαρχίας και της αποδοχής της ιεραρχίας. Τα παραπάνω

Loschper G., Schumann K.F., *JbRSoz*, τόμ. 15, Opladen 1993, p. 7-13 στο Ό.π. Λαμπροπούλου Ε., 1994, σ. σ. 39-42.

¹⁶⁰ Βλ. πιο αναλυτικά σελ. 65-66.

¹⁶¹ Τσίγκανου Ι., Κ.Α. Δασκαλάκη & Δ. Τσαμπάρλη, *Εικόνες & αναπαραστάσεις βίας στο ελληνικό σχολείο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004, σ.σ. 30-31.

μεταφράζονται ουσιαστικά σε ένα σύνολο κανόνων όπου η αποδοχή τους ανταμοίβεται ενώ η έλλειψη αναγνώρισής τους τιμωρείται. Ουσιαστικά, το σύνολο των αμοιβών, των επαίνων και των ποινών που προβλέπονται από το δίκαιο συμβάλλει στην οργάνωση της πραγματικότητας των δοκίμων και στη μετάδοση συγκεκριμένων πεποιθήσεων. Πρόκειται για μια «προσπάθεια κάμψης και υποταγής της βούλησης του άλλου με τη χρήση ποικίλλων δομών, μέσων, μηχανισμών και διαδικασιών».¹⁶² Έτσι, γίνεται σαφές ότι μέσω της εκπαίδευσης εδραιώνονται συστήματα αξιών και πεποιθήσεων, που επειδή οργανώνονται σε κοινωνικούς κανόνες, στερεότυπα, κοινωνικές αποδόσεις και κοινωνικές αναπαραστάσεις αυτόχρονα επηρεάζουν και το περιεχόμενο της κοινωνικής ταυτότητας που επιθυμούν να διαμορφώσουν.¹⁶³

Όμως, όπως διαπιστώθηκε, η ίδια η σχολή μέσω του εσώκλειστου χαρακτήρα της και λειτουργώντας ως μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου συμβάλλει και στην ανάπτυξη των πρώτων επαγγελματικών αντιλήψεων των αστυνομικών. Τέλος, όπως αναφέραμε, οι στόχοι και οι σκοποί της εκπαίδευσης εναρμονίζονται με την γενικότερη οργάνωση της αστυνομίας, την αποστολή της και το πρότυπο αστυνόμευσης. Έτσι, η μορφή της γνώσης που λαμβάνουν αλλά και ο τύπος της εκπαίδευσης επηρεάζεται από αυτές τις παραμέτρους. Οπότε, το περιεχόμενό της εξαρτάται από τις ευρύτερες κοινωνικές προσδοκίες που προσμένονται από την σύγχρονη αστυνομία να υλοποιήσει εφόσον «δεν πρέπει να ασχολείται αποκλειστικά με τα «συμβάντα» (incidents) αλλά να είναι προσανατολισμένη στο

¹⁶² Ό.π. Τσίγκανου Ι., Κ.Α. Δασκαλάκη & Δ. Τσαμπάρλη, 2004, σ. 23.

¹⁶³ «Στο βαθμό που τα άτομα εσωτερικεύουν αυτές τις εκφάνσεις ιδεολογίας και ταυτίζονται με τις εξωτερικά καθοριζόμενες κατηγορίες αποκτούν κοινωνικές ταυτότητες που διαμεσολαβούν θετικά ή αρνητικά την αντίληψη του εαυτού Ό.π. Δραγώνα, Θ., 1997, σ. 74

χειρισμό των προβλημάτων -problem oriented-¹⁶⁴ και να διαχειρίζεται το αίσθημα (αν)ασφάλειας του πολίτη.

β. Η σημασία του Αστυνομικού Δικαίου στο σχηματισμό της αστυνομικής ταυτότητας

Σε αντίθεση με τις Αστυνομικές Σχολές, οι Αστυνομικές Υπηρεσίες στις οποίες μπορεί να τοποθετηθεί ένας απόφοιτος αυτών έχουν μεγάλο εύρος και σχετίζονται με διάφορες αρμοδιότητες.¹⁶⁵ Όμως, παρά το μεγάλο φάσμα δραστηριοτήτων και καθηκόντων που επιλαμβάνεται κάθε υπηρεσία, το Αστυνομικό Δίκαιο απαρτίζεται από μία σειρά από κανόνες¹⁶⁶ που είναι ενιαίοι και ισχύουν για όλους όσους ασκούν αυτό το επάγγελμα ανεξαρτήτως υπηρεσίας. Όπως είδαμε και πριν, ο κανόνας συνδέεται πάντα με συγκεκριμένες προσδοκίες και ορίζει ουσιαστικά το ποιες είναι οι επιθυμητές συμπεριφορές (δηλ. αυτά που αναμένουν από το άτομο να κάνει) όπου η μη συμμόρφωση του ως προς αυτές συνεπάγεται κυρώσεις¹⁶⁷. Όταν οι κανόνες παραβιάζονται, προβλέπονται ποινές που σκοπός τους είναι να μετατρέψουν τους ρόλους σε εξαναγκασμό προκειμένου να αναγκάσουν το άτομο να τους εκπληρώσει και μέσω αυτού να προστατευθεί και η αξία που προστατεύει ο κανόνας.

¹⁶⁴ Local Government, *Police Management* (ed. Willam Geller), 3ed, ICMA, Wash, 1991, p.11 στο Πανούσης Γ. & Βιδάλη Σοφία, *Κείμενα για την αστυνομία και την αστυνόμευση*, Αθήνα, ANT. Ν. Σάκκουλας, 2001, σ. 36

¹⁶⁵ https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%91%CF%83%CF%84%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1

¹⁶⁶ Προεδρικό Διάταγμα 120/2008 (ΦΕΚ Α' 182/02.9.2008) Πειθαρχικό Δίκαιο Αστυνομικού Προσωπικού http://www.eayn-rodopis.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=102:-12008----&catid=37:proedrika-diatagmata&Itemid=55

¹⁶⁷ Για το ζήτημα των ρόλων, των θέσεων και των προσδοκιών που απορρέουν από βλ. ενότητα 6 του πρώτου μέρους αυτής της εργασίας.

Εστιάζοντας την προσοχή μας στο Πειθαρχικό Δίκαιο παρατηρούμε ότι ο χαρακτήρας των κανόνων είναι διττός: λειτουργικός και συμβολικός (όπως άλλωστε ίσχυει και για τα Π.Δ. της εκπαίδευσης) επιτάσσοντας και τους αντίστοιχους ρόλους¹⁶⁸. Έτσι, προβαίνοντας σε μια ανάλυση του γίνεται σαφές ότι από λειτουργικής άποψης οι κανόνες στοχεύουν στην επίτευξη κοινωνικής συνοχής και αρμονίας μεταξύ του αστυνομικού προσωπικού αλλά και μεταξύ αυτού και του ευρύτερου κοινού με το οποίο επικοινωνεί (λ.χ. πολίτες, παραβάτες των κανόνων). Συγχρόνως, από συμβολικής άποψης μέσω των απαγορεύσεων που προβλέπονται μπορούμε να κατανοήσουμε το ιδανικό «πρότυπο» που οφείλει να χαρακτηρίζει τον κάθε αστυνομικό. Δηλ. μέσα από τις συμπεριφορές που αναμένονται (ή δεν αναμένονται) από αυτόν και τους ρόλους που πρέπει να υλοποιεί ανάλογα με τη θέση που κατέχει μέσα στην ιεραρχική δομή του σώματος. Έτσι, όσον αφορά το λειτουργικό χαρακτήρα του δικαίου βλέπουμε ότι σχετίζεται με ένα σύνολο συμπεριφορών που «επιβάλλονται» στο άτομο προκειμένου να διευθετείται η επικοινωνία (ενδοομαδική και διομαδική) ενώ, όσον αφορά το συμβολικό του χαρακτήρα, αποτελεί το ιδεολογικό υπόβαθρό, δηλ. το πλαίσιο εντός του οποίου οφείλει να διεξαγεται η προαναφερθείσα επικοινωνία.

Πιο συγκεκριμένα, εστιάζοντας στις προβλεπόμενες κυρώσεις καταρχήν βλέπουμε ότι διακρίνονται σε ανώτερες και κατώτερες. Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 5 (παρ. 1) του Π.Δ. 120/2008 οι πειθαρχικές ποινές που προβλέπονται για τις αστυνομικές παραβάσεις διακρίνονται ως εξής: α) Απόταξη, β) Αργία με απόλυση διάρκειας δύο (2) έως έξι (6) μήνες, γ) Αργία με πρόσκαιρη παύση διάρκειας δεκαπέντε (15) ημερών έως τεσσάρων (4) μηνών δ) Πρόστιμο μέχρι

¹⁶⁸ Όπως είδαμε και στην υποσημείωση 98 του παρόντος κειμένου, ο ρόλος εκτός από το λειτουργικό του χαρακτήρα έχει και συμβολικό εφόσον δηλώνει το ιδανικό πρόσωπο με το οποίο κάποιος ταυτίζεται. Ό.π. Χρηστάκης Ν., 2006, σ. 197

τρεις μηνιαίους βασικούς μηνιαίους μισθούς του τιμωρουμένου, ε) Επίπληξη. Βάσει της παρ. 2 Η απόταξη και οι αργίες είναι ανώτερες το δε πρόστιμο και η επίπληξη κατώτερες πειθαρχικές ποινές. Οι προαναφερθείσες πειθαρχικές ποινές αντιστοιχίζονται σε πειθαρχικά παραπτώματα που περιγράφονται στο Κεφάλαιο Γ΄ στα άρθρα 10-14. Κάθε παράβαση δε καταχωρίζεται στα ατομικά έγγραφα του αστυνομικού υπαλλήλου.

Οι σημαντικότερες παρατυπίες είναι αυτές που επισύρουν ποινή απόταξης και σχετίζονται με διάφορες προβλέψεις όπως τη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ ανωτέρων και κατωτέρων, τη σχέση αστυνομίας και (πιθανών) δραστών, την ιδεολογία που οφείλει να χαρακτηρίζει τον κάθε αστυνομικό αλλά και τα όρια των παράνομων συμπεριφορών του. Έτσι, βάσει του Άρθρο 10, πργ. 1^ε ορίζεται ότι τόσο «η απείθεια ή η άρνηση εκτέλεσης διαταγής ανωτέρου, που αναφέρεται σε υπηρεσιακό καθήκον» όσο και «η δημόσια προφορικώς ή εγγράφως άσκηση κριτικής των πράξεων της ιεραρχίας με προσβλητικές ή υποτιμητικές εκφράσεις (πργ. 1 ιδ) επιφέρουν ποινή απόταξης. Με αυτόν τον τρόπο, διευθετείται η μορφή της αλληλεπίδρασης και της επικοινωνίας μεταξύ των αστυνομικών υπαλλήλων τονίζοντας τη σημασία που έχει η ιεραρχία μέσω της σαφούς διάκρισης μεταξύ ανωτέρων και κατωτέρων. Σαφώς υπάρχουν και πιο ήπιου χαρακτήρα ποινές προκειμένου να ρυθμίζονται οι ενδομαδικές σχέσεις όπως οι αργίες, το πρόστιμο και η επίπληξη. Αναφορικά με τη σχέση μεταξύ αστυνομίας και (πιθανών) δραστών, σύμφωνα με το την πργ. 1γ του άρθρου 10 προβλέπεται ότι «Πράξεις που συνιστούν βασανιστήρια και άλλες προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά την έννοια του άρθρου 137 Α του Π.Κ.» τιμωρείται με την ποινή της απόταξης. Όπως αναφέρει και η Συμεωνίδου-Καστανίδου «η αστυνομική βία ασκείται κατά κανόνα στα πλαίσια εκπλήρωσης του αστυνομικού έργου, οπότε

έχει κατ'αρχήν ένα τεκμήριο νομιμότητας»¹⁶⁹. Εν τούτοις, υπάρχουν ορισμένα όρια και περιορισμοί στην άσκηση βίας τα οποία είναι καθορισμένα από το Σύνταγμα και τις Διεθνείς Συμβάσεις που έχει κυρώσει η Ελλάδα (Διεθνές Σύμφωνο του ΟΗΕ και Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) και αφορούν στις προσβολές της προσωπικής ελευθερίας, στις προσβολές της τιμής και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και στις προσβολές της ζωής¹⁷⁰.

Όσον αφορά το ιδεολογικό υπόβαθρο το οποίο οφείλει να χαρακτηρίζει τον κάθε αστυνομικό υπάρχει το άδηλο που απορρέει από το σύνολο των κανονισμών αλλά και το έκδηλο και ρητό όπου η μη συμμόρφωση του ατόμου ως προς αυτό επισύρει ποινή απόταξης και ορίζεται από την πργ. 1^α του άρθρου 10 και αφορά σε «πράξεις που υποδηλώνουν έλλειψη πίστης, σεβασμού και αφοσίωσης στο Σύνταγμα και το Δημοκρατικό πολίτευμα της χώρας». Όσον αφορά το δέον και το ιδεολογικό υπόβαθρό κρίνονται ως τα πλέον σημαντικά. Όποτε, προκρίνονται οι φιλελεύθερες και δημοκρατικές αξίες ως ιδανικές για αυτόν που ασκεί αυτό το επάγγελμα¹⁷¹. Τέλος, το Π.Δ. προκρίνει ότι ο αστυνομικός δεν πρέπει να παραβιάζει μια σειρά από κανόνες (Άρθρο 10 πργ. η) η τέλεση ή η απόπειρα τέλεσης εγκλημάτων σε βαθμό κακουργήματος και η τέλεση ή απόπειρα τέλεσης των εγκλημάτων [...] ¹⁷²) και επομένως θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από νομιμότητα. Έτσι, αφού συλλαμβάνουν παραβάτες του νόμου οφείλουν να μην γίνονται και οι ίδιοι παραβάτες των νόμων καθώς αυτό είναι

¹⁶⁹ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., «Αστυνομική βία και ανθρώπινα δικαιώματα» στο *Ποινική Δικαιοσύνη. Νομοθεσία και Νομολογία. Θεωρία και Πράξη*, αρ. τ. 12, Νομική Βιβλιοθήκη, Δεκέμβριος 2003, σ. 1352

¹⁷⁰ Ο.π. Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2003, σ. 1352

¹⁷¹ Για το ζήτημα που αφορά τη σχέση μεταξύ της ιεραρχίας και δημοκρατικών αξιών βλ. σελίδες 10-12 της εργασίας αυτής.

¹⁷² Βλ. συγκεκριμένα Άρθρο 10, πργ. η του Π.Δ. 120/2008.

αντιφατικό. Για ορισμένες παραβάσεις προβλέπεται ποινή απόταξης ενώ για κάποιες άλλες πιο ήπιου χαρακτήρα ποινές.

Σκοπός των προαναφερθέντων κανόνων είναι είναι η διατήρηση ενός προτύπου συμπεριφοράς που ενημερώνει για το ποιες είναι οι απαιτήσεις και οι προσδοκίες ασκώντας ουσιαστικά κοινωνικό έλεγχο προκειμένου αυτές να σταθεροποιούνται¹⁷³. Επιπλέον, στόχος είναι οι κανόνες να μετατραπούν σε εσωτερικό έλεγχο και όχι απλά εξωτερικό. Δηλ. να γίνει ήθος του ατόμου το να συμβαδίζει με τον κανόνα εφόσον θα είναι αποτελεσματικότερο από την άποψη ότι «τα άτομα επιθυμούν από μόνα τους να ακολουθούν τους κοινωνικούς κανόνες»¹⁷⁴. Συνολικά, όπως αναφέρει και η Παπαϊωάννου, η συμπεριφορά του αστυνομικού οφείλει να είναι άψογη και πολιτισμένη, υποδειγματική, προσήκουσα εντός και εκτός υπηρεσίας, να μην προκαλεί δυσμενή σχόλια και να είναι συναδελφική¹⁷⁵.

Γενικότερα, το Αστυνομικό Δίκαιο (αλλά τα Π.Δ. που σχετίζονται με την εκπαίδευση) προκαθορίζουν το σύνολο των θέσεων και των ρόλων που οφείλουν οι αστυνομικοί να ακολουθούν προκειμένου να εξασφαλίζεται η εύρυθμη λειτουργία και συνοχή της «αστυνομικής κοινότητας». Έτσι, παρατηρείται μετάβαση και συνέχεια από την εκπαίδευση στον εργασιακό χώρο όσον αφορά τους κανόνες τόσο λειτουργικά, όσο και συμβολικά. Οπότε, σύμφωνα με τα προαναφερθέντα ο ιδανικός αστυνομικός διέπεται από τις ακόλουθες αρχές:

- Είναι φιλελεύθερος και Δημοκράτης,
- Σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον πολίτη,

¹⁷³ Ό.π. Λαμπροπούλου, 1994, σ.50.

¹⁷⁴ Ό.π. Λαμπροπούλου, 1994, σ.σ. 75-78

¹⁷⁵ Παπαϊωάννου Ζ., *Αστυνομικό Δίκαιο*, (Β΄ Έκδοση), Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005.

- δεν παραβλέπει και αμφισβητεί την ιεραρχία,
- η συμπεριφορά του είναι πολιτισμένη εντός και εκτός υπηρεσίας,
- δεν κάνει κατάχρηση εξουσίας,
- Διέπεται από ανιδιοτελή χαρακτηριστικά και διακατέχεται από ιδεαλισμό,
- Δεν παρουσιάζει παρεκκλίνουσες συμπεριφορές όπως κατανάλωση αλκοόλ ή χρήση ναρκωτικών ουσιών,
- είναι πατριώτης με θρησκευτικό αίσθημα,
- είναι νομοταγής,
- εφαρμόζει το νόμο με αντικειμενικότητα και χωρίς προκατάληψη,
- έχει εργασιακό ήθος,
- είναι πειθαρχημένος με συνείδηση κοινωνικού ρόλου.

Ωστόσο, όπως θα δείξουμε στην επόμενη ενότητα, παρουσιάζονται παρεκκλίσεις σε σχέση με τα ενδεδειγμένα πρότυπα συμβάλλοντας στην ανάδυση του φαινομένου της «αστυνομικής επαγγελματικής νοοτροπίας». Σαφώς δεν πρόκειται για ένα φαινόμενο που συναντάται μόνο στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς οπότε, στην ενότητα που ακολουθεί, θα δούμε ποια ορίζονται από το επιστημονικό δυναμικό ως αίτια τα δημιουργίας της, τη φύση της και τα χαρακτηριστικά της.

4. Αστυνομική επαγγελματική κουλτούρα

α. Εννοιολογική οριοθέτηση: Αστυνομική κουλτούρα ή αστυνομικές κουλτούρες;

Στην προηγούμενη ενότητα, εστιάζοντας αποκλειστικά στην ελληνική πραγματικότητα, παρακολουθήσαμε με κριτική ματιά το πρόγραμμα σπουδών των Αστυνομικών Σχολών, όπως και το Αστυνομικό Δίκαιο και καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι εντοπίζονται ορισμένοι παράγοντες που μπορούν δυνάμει να αποτρέψουν αλλά και να συμβάλουν στην ανάπτυξη της αστυνομικής (υπο)κουλτούρας. Στην παρούσα ενότητα, θα εστιάσουμε την προσοχή μας στο φαινόμενο του αστυνομικού υποπολιτισμού, δηλ. στο εννοιολογικό του περιεχόμενο, στα χαρακτηριστικά και τα αίτια ανάδυσής του, όπως προσεγγίζονται από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα.

Αναφορικά με την εννοιολογική οριοθέτηση του όρου «αστυνομική κουλτούρα» οι επικρατέστεροι ορισμοί την προσδιορίζουν ως το σύνολο των άτυπων κανόνων και αξιών που διέπουν τις καθημερινές αποφάσεις των αστυνομικών στο χώρο εργασίας τους¹⁷⁶ αλλά και ως εικόνες που σχηματίζουν οι αστυνομικοί για το ρόλο τους (δηλ. με τις συμβολικές κατηγορίες περί αστυνομικού εαυτού)¹⁷⁷. Ο Paoline, αναφερόμενος στην οργάνωση των σύγχρονων αστυνομιών, πρότεινε ένα καθολικό σχήμα κατανόησης του αστυνομικού πολιτισμού, το οποίο αντανakλά την ανομοιογένεια και την ποικιλία που επικρατεί στο εσωτερικό του:

¹⁷⁶ Buckner T., Christie N., Fattah E., "Police et Culture" στο Szabo Denis (ed.), *Police Culture et Societe* (Les Presses de l' universite de Montreal), Canada, 1974, p. 65-84 στο Ό.π. Στεργιούλης Ε., 2008, σ.σ. 108-109.

¹⁷⁷ Manning, P.K., *Police work: the social organisation of policing*. Cambridge and London: MIT Press, 1977 στο Loftus, B., «Police occupational culture: classic themes, altered times» στο *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 20:1, 1-20, 2010, σ.5
Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:
http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10439460903281547?journalCode=gpas20#.VtdfFObD8_8

Έτσι, στο πλαίσιο της «επαγγελματικής κουλτούρας» που ορίζεται ως το σύνολο των διαφορετικών τρόπων εργασίας, εντοπίζεται μια ανομοιομορφία που προκύπτει από τα διάφορα οργανωσιακά περιβάλλοντα και τον καταμερισμό εργασίας, τις ιεραρχικές διαβαθμίσεις και τους ετερογενείς τρόπους πρόσληψης και αντιμετώπισης των περιστατικών της καθημερινότητας¹⁷⁸. Περαιτέρω, η συμπεριφορά του αστυνομικού είναι δυνατόν να διαφοροποιείται ανάλογα με το φύλο, την εθνότητα προέλευσης, την κοινωνική προέλευση, την εκπαίδευση και άλλους παράγοντες¹⁷⁹.

Εστιάζοντας λ.χ. στον καταμερισμό εργασίας παρατηρούμε την ύπαρξη πολιτισμικού χάσματος μεταξύ των αστυνομικών που «εργάζονται στο δρόμο» και αυτών που διοικούν, ενώ διαφορές εντοπίζονται και μεταξύ των ενστόλων και όσων εργάζονται σε υπηρεσίες Ασφάλειας. Έτσι, στην πρώτη περίπτωση πολλές φορές συναντάται μια αρνητική εικόνα του ενός ως προς τον άλλο και στη

¹⁷⁸ Paoline A. E., «Taking stock: Toward a richer understanding of police culture» στο *Journal of Criminal Justice* τ. 31, 2003, σ.σ. 209-211

Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0047235203000023>

¹⁷⁹ Ό.π. Westmarland L, 2008, σ.σ. 353-355.

δεύτερη, οι ένστολοι δείχνουν να αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως το θεμέλιο του οργανισμού που κάνει την πραγματική αστυνομική εργασία, ενώ οι αστυνομικοί της Ασφάλειας κρίνουν ότι ασχολούνται με τις πιο σοβαρές υποθέσεις. Τόσο οι αστυνομικοί όπου «εργάζονται έξω», όσο και αυτοί που εργάζονται σε υπηρεσίες Ασφάλειας διατηρούν αρνητικές εικόνες για το διοικητικό προσωπικό¹⁸⁰.

Ως εκ τούτου, γίνεται σαφές ότι δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο για μία ενιαία και μονολιθική αστυνομική κουλτούρα αλλά για πολλές¹⁸¹. Έτσι, σύμφωνα με τον Skolnick, ο αστυνομικός πολιτισμός είναι μεταβαλλόμενος ενώ την ίδια στιγμή είναι παγκόσμιος με σταθερά χαρακτηριστικά¹⁸².

β. Χαρακτηριστικά και τυπολογίες της αστυνομικής (υπο)κουλτούρας

Όπως ήδη αναφέραμε, η «αστυνομική επαγγελματική κουλτούρα» ουσιαστικά σχετίζεται με τις ανεπίσημες εργασιακές πρακτικές που αντιβαίνουν της προσδοκώμενης από τον Αστυνομικό Κώδικα συμπεριφοράς. Ορίζεται δε ως ένα πλέγμα αξιών, πεποιθήσεων και πρακτικών¹⁸³ που, κατά το Reiner¹⁸⁴, παρουσιάζει τα κάτωθι χαρακτηριστικά:

¹⁸⁰ Newburn T., Reiner R., «Policing and the Police» στο *The Oxford Handbook of Criminology*, (eds. Mike Maguire, Rob Morgan, Robert Reiner), Oxford University Press, 2007, σ.σ. 917-919.

¹⁸¹ Ο.π. Westmarland L, 2008, σ.σ. 353-354.

¹⁸² Skolnick J.H., «Enduring issues of police culture and demographics», *Policing and Society*, 18(1), 2008, p. 35 στο Ο.π. Westmarland, L., 2008, σ. 353.

¹⁸³ Loftus, B., «Police occupational culture: classic themes, altered times» στο *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 20:1, 1-20, 2010, σ.σ. 1-4

Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:

http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10439460903281547?journalCode=gpas20#.VtdfFObD8_8

¹⁸⁴ Reiner R., *The politics of the police*, (3rd ed.), Oxford, Oxford University Press, 2000, σ. 87

1. Αίσθηση αποστολής: Πολλοί από τους αστυνομικούς αναπτύσσουν την αίσθηση ότι η αστυνόμευση δεν αποτελεί απλώς μια δουλειά αλλά ένα τρόπο ζωής με αξιόλογο σκοπό και βασίζεται στην πεποίθηση ότι κάποιος πολεμά το «κακό» προκειμένου να προστατεύσει θύματα εφόσον στην αντίληψή του είναι ένας από τους «καλούς». Η αληθινή αστυνομική εργασία σχετίζεται με την καταπολέμηση του εγκλήματος και τη σύλληψη των δραστών. Πολλές φορές περιγράφεται από τους αστυνομικούς ως διασκεδαστική και προκλητική ενώ συγχρόνως την αντιμετωπίζουν ως «ηθικό καθήκον». Στο πλαίσιο σαφώς αυτού του τρόπου σκέψης παραβλέπεται ότι η καθημερινή αστυνόμευση περιλαμβάνει και πολλές βαρετές και ασήμαντες στιγμές.

2. Καχυποψία: Σύμφωνα με τον Skolnick, η καχυποψία είναι αποτέλεσμα της πίεσης που ασκείται στους αστυνομικούς υπαλλήλους προκειμένου να «πιιάσουν» τους δράστες και επομένως να είναι αποτελεσματικοί. Ακόμη, συνδέεται και με την ανησυχία που προκύπτει από τους ενδεχόμενους κινδύνους που συνοδεύουν το επάγγελμα αυτό. Σε αυτούς τους δύο παράγοντες άλλωστε οφέλεται και ο σχηματισμός στερεοτύπων από πλευράς των αστυνομικών με αποτέλεσμα τη δημιουργία ορισμένων προδιαθέσεων απέναντι σε ορισμένα άτομα ή ομάδες ατόμων¹⁸⁵. Με αυτόν τον τρόπο, η καχυποψία προκύπτει από την ανάγκη αναγνώρισης «σημαδιών» που προδιαθέτουν καταστάσεις όπως μπελάδες και πιθανούς κινδύνους. Έτσι, διαμορφώνουν στερεότυπα για να μπορούν με αυτόν τον τρόπο να προβλέπουν και να προφυλάσσονται από τον κίνδυνο δημιουργώντας προκαταλήψεις.

¹⁸⁵ Skolnick J.H., *Justice without Trial. Law Enforcement in Democratic Society*, New York: Wiley, p. 355 στο ό.π. Westmarland L., 2008, σ. 360.

3. Συναδελφική αλληλεγγύη και κοινωνικός απομονωτισμός: Το «esprit de corps» αναπτύσσεται στο εσωτερικό της σχολής ως αποτέλεσμα των κοινών εμπειριών που αποκτούν κατά τη φάση της φοίτησής τους και μεταφέρεται στον επαγγελματικό χώρο. Σε αυτόν, λόγω της πεποίθησης των αστυνομικών ότι μοιράζονται όμοιους κινδύνους αλλά και εξαιτίας της εξουσίας που ασκούν όπως και της ανάγκης δημιουργίας εμπιστοσύνης αναπτύσσουν μια αίσθηση ομοθυμίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αποφεύγουν τις σχέσεις με τους πολίτες θεωρώντας ότι διαφέρουν από την υπόλοιπη κοινωνία. Λόγω δε της συχνής παραγνώρισης της προσφοράς τους από πλευράς των πολιτών, ενεργοποιούν αμυντική στάση συμμετέχοντας στην υποπολιτισμική ομάδα: «Η ένταξη σ' αυτήν τους δίνει ένα αίσθημα ασφάλειας, τους τονώνει τον αυτοσεβασμό και ενισχύει το προσωπικό τους γόητρο»¹⁸⁶. Σαφώς δεν θα πρέπει να παραβλέπονται οι συγκρούσεις στο εσωτερικό του σώματος που προκύπτουν από τις ιεραρχίες και τον καταμερισμό εργασίας.

4. Συντηρητισμός: Πρόκειται για τον ηθικό και πολιτικό συντηρητισμό. Ο πρώτος συνίσταται σε μια αρνητική αντίληψη για τις «ηθικά» παρεκκλίνουσες ομάδες όπως λ.χ. τους marijuana χρήστες και τους ομοφυλόφιλους, ενώ ο δεύτερος στην κατά παράδοση ιδεολογική αντιθέση τους στις αριστερές ιδέες. Εκτός από τις παρεκκλίνουσες ομάδες δεν συμπαθούν ούτε τους παραβάτες των νόμων και αυτό «είναι εγγενώς σχετιζόμενο με τον πυρήνα της αστυνομικής λειτουργίας στο να συμβολοποιεί και να διαφυλάττει την εξουσία της». Η ενδεχόμενη συμπάθεια απέναντι τους δράστες θα αποτελούσε άλλωστε ένα είδος γνωστικής δυσαρμονίας για αυτούς. Υπό αυτήν την οπτική, δύσκολα θα

¹⁸⁶ Bittner E., *The function of police in modern society*, Cambridge Mass. 1980, p. 63 στο Ό.π. Λαμπροπούλου Ε., 1994, σ. 213.

μπορούσαν να αποκτήσουν πιο φιλελεύθερες απόψεις. Εξάλλου και η ίδια η φύση της εργασίας του συνίσταται στον έλεγχο των *lumpen* στοιχείων και της εργατικής τάξης.

5. Σοβινισμός (machismo): Απορρέει από τη δυνατότητα του αστυνομικού να χρησιμοποιεί τη δύναμη και την εξουσία του και ενισχύεται από την αίσθηση του *crime fighting mission*¹⁸⁷. Οι ομοφιλόφυλοι ως σεξουαλικά παρεκκλίνοντες απορρίπτονται από τους αστυνομικούς. Στο πλαίσιο αυτού του πολιτισμικού ιδιώματος, η κατανάλωση αλκοόλ (ο αλκοολισμός αποτελεί ένα σταθερό πρόβλημα από τότε που ιδρύθηκαν αυτά τα σώματα), η σεξουαλική απόλαυση και τα παιχνίδια τζόγου ως επιτελέσεις ανδρισμού είναι σημαντικές και για αυτό το λόγο όταν πρέπει να εφαρμόσουν το νόμο σε σχέση με αυτά τα πεδία βρίσκονται ενίοτε αντιμέτωποι με δίλημμα. Γενικότερα, η έλλειψη αυστηρών αρχών πάνω σε τέτοια ζητήματα έχει ως αποτέλεσμα την αστυνομική διαφθορά. Επίσης, συνίσταται στην αντίληψη ότι οι γυναίκες αστυνομικοί δεν είναι τόσο ικανές στις συλλήψεις και δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο. Τέλος, η αναφορά σε μάχες μεταξύ του καλού και του κακού και οι συζητήσεις για όπλα, αυτοκίνητα κ.λπ. συσχετίζεται με αυτήν την κουλτούρα.

6. Προκατάληψη: Η προκατάληψη αποτελεί έκφραση του συντηρητικού τρόπου σκέψης των αστυνομικών, όπως αναφέραμε και παραπάνω. Σύμφωνα με τους Bayley & Mendelsohn, οι στάσεις των αστυνομικών αντανakλούν συνήθως την κυρίαρχη αντίληψη της κοινωνίας. Λ.χ. όταν στις ΗΠΑ επικρατούσαν ρατσιστικές αντιλήψεις, το αστυνομικό προσωπικό ευθυγραμμιζόταν με τις γενικότερες προκαταλήψεις που τη χαρακτήριζαν. Έτσι, όταν επικρατούν τέτοιες ή

¹⁸⁷ Ο.π. Westmarland L, 2008, σ. 370-372.

παρεμφερείς κοινωνικές στάσεις, αυτό μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα και τους τακτικότερους ελέγχους αλλοδαπών ή άτομων όπου προέρχονται από μειονότητες¹⁸⁸. Πιο συνοπτικά, το αστυνομικό δυναμικό ενστερνίζεται τις αντιλήψεις που τυγχάνουν ευρείας κοινωνικής αποδοχής. Αν αυτές οι αντιλήψεις είναι δημοκρατικές, τότε και η αστυνομία θα έχει πιο δημοκρατικές. Αν είναι αυταρχικές, τότε θα υιοθετεί πιο αυταρχικές¹⁸⁹. Σε γενικές γραμμές, οι αστυνομικοί μοιράζονται τις αξίες των κοινωνικών ομάδων από τις οποίες προέρχονται δηλ. τη χαμηλή μεσαία και την ανώτερη μεσαία τάξη, από τις οποίες αποτελείται και το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της κοινωνίας. Πάντως, σύμφωνα με μελέτη των Colman & Gorman, το επάγγελμα προσελκύει συντηρητικές και αυταρχικές προσωπικότητες και η βασική τους εκπαίδευση έχει μια προσωρινή φιλελεύθερη επίδραση και αυτό διαφαίνεται στην επαγγελματική τους καριέρα όπου υιοθετούν μη ανεκτικές στάσεις απέναντι στις έγχρωμες μειονότητες¹⁹⁰.

7. Πραγματισμός: Πρόκειται για το «down-to-earth» που αντιτίθεται στις ιδεαλιστικές οπτικές των πραγμάτων. Συναντάται δε κυρίως στους ιεραρχικά ανώτερους. Έτσι, πολλές φορές είναι δυνατό να βγάζουν προδικασμένα συμπεράσματα και να κατευθύνουν τη σκέψη τους αποκλειστικά στο πώς θα μπορούσαν να λυθούν τα προβλήματα «εδώ και τώρα» στη λογική μιας intelligence-led policing.

Έτσι, παρά την ποικιλία που εντοπίζεται σε σχέση με τις διάφορες αστυνομικές «κουλτούρες» εντοπίζονται ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά ή αξίες

¹⁸⁸ Bayley D. H., Mendelsohn H., «Minorities and the Police: Confrontation in America», *Political Science Quarterly* Vol. 86, No. 3 (Sep., 1971), pp. 479-481 στο Ό.π. Reiner R., 2000, σ. 266.

¹⁸⁹ Ό.π. Στεργιούλης Ε., 2088, σ.σ. 110-111

¹⁹⁰ Colman A. M. & Gorman, "Attitudes of British police officers: A rejoinder", *Sociology*, Vol.17, No.3 1983 στο Ό.π. Reiner R., 2000, σ. 268.

που τις διαπερνούν και τους προσδίδουν έναν πιο σταθερό και καθολικό χαρακτήρα¹⁹¹.

Ως εφαρμογή στην αστυνομική εργασία, θα λέγαμε ότι συνιστούν γνωρίσματα της αστυνομικής «κουλτούρας» που αντιτίθενται στον πολιτισμό που απορρέει από το νόμο¹⁹². Μάλιστα, η τήρηση μιας ατομικά ηθικής ή τυπικής στάσης ευθύνεται πολλές φορές για τα διλήμματα που αντιμετωπίζουν οι αστυνομικοί στην καθημερινή τους υπηρεσία.¹⁹³ Έτσι, όπως έχει επισημανθεί, η φύση της αστυνομικής εργασίας είναι επηρεασμένη από αυτές τις υποβόσκουσες αξίες, οι οποίες αντανακλώνται στις καθημερινές αποφάσεις που παίρνουν κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας τους και επηρεάζουν τόσο την αυτοεικόνα τους¹⁹⁴, όσο

¹⁹¹ Τα διάφορα δε τοπικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά ίσως τις συγκεκριμενοποιούν.

¹⁹² Ο.π. Reiner R., 2000, p. 86 στο ό.π. Loftus B., 2010, σ. 1-5.

¹⁹³ Norberg, K., «Legislation vs. morality – a police officer's ethical dilemma» στο *Police Practice and Research: An International Journal*, 14:1, 35-44, 2013, Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15614263.2011.627741>

¹⁹⁴ Η τυπολογία της αστυνομικής (υπο)κουλτούρας που σχετίζεται με την αυτοεικόνα του αστυνομικού είναι η ακόλουθη:

α. Ο τύπος του καλού αστυνομικού ("good cop"): κρατάει ισορροπίες μεταξύ της αστυνομικής υποκουλτούρας και των αυστηρά νομικών πλευρών του αστυνομικού έργου, ενώ συνήθως εκτελεί υπηρεσία στο δρόμο (street cop). Ενδιαφέρεται για τα κοινωνικά προβλήματα και την επίλυσή τους και είναι αντίθετος με την άσκηση βίας. Είναι συνειδητοποιημένος και αντιμετωπίζει το επάγγελμά του ως κοινωνικό λειτούργημα.

β. Ο τύπος του απαρέγκλιτου εφαρμοστή του νόμου (law enforcer-crime fighter): εφαρμόζει τον νόμο με κάθε κόστος ακόμη και αν πρέπει κάποιοι κανόνες να παραβιαστούν. Αναζητεί τη δράση και εμπλέκεται σε φιλονικίες. Βλέπει το καθήκον να υπερτερεί πάνω από όλα στη ζωή του. Κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του επιδεικνύει μηδενική ανοχή προκειμένου να επιβάλλει το νόμο χωρίς να σέβεται τα ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες.

γ. Ο τύπος του αδιάφορου αστυνομικού (cynical): κατετάγη στο σώμα για λόγους επαγγελματικής απασχόλησης και μόνο. Αντιμετωπίζει την ίδια την υπηρεσία αλλά και την κοινωνία κυνικά και αδιάφορα. Προσπαθεί να αποφύγει την εργασία με κάθε ευκαιρία και περιμένει να συμπληρώσει το ωράριο του για να αποχωρήσει. Αποφεύγει να ενταχθεί στην αστυνομική κοινότητα και να ενστερνισθεί τις αξίες της. Το στοιχείο της αδιαφορίας είναι αρνητικός παράγοντας στις σχέσεις αστυνομίας-κοινού.

δ. Ο τύπος του επαγγελματία αστυνομικού (professional): είναι φιλόδοξος, τον ενδιαφέρει η κοινωνική αναγνώριση και η υπηρεσιακή ανέλιξη. Επίσης, πέρα από την αντιμετώπιση του εγκλήματος, τον ενδιαφέρει και η προσφορά στο κοινωνικό σύνολο. Προσφέρει τις καλύτερες δυνατές υπηρεσίες και συμπεριφέρεται με σύνεση στους πολίτες. Τρέφει φιλοδοξίες για καριέρα και πολλές φορές είναι ιδεαλιστής. Διστάζει να χρησιμοποιήσει βία και είναι δεσμευμένος στην τήρηση των δημοκρατικών αξιών.

και την «διακριτική τους ευχέρεια». Ο Skolnick αναφέρει ότι η «διακριτική ευχέρεια» συνιστά μια μορφή απόδοσης δικαιοσύνης χωρίς δίκη (“Justice without Trial”)^{195 196} ενώ σύμφωνα με τη Ζαραφωνίτου ο ρόλος της είναι καθοριστικός αφού «η «διακριτική ευχέρεια» των αστυνομικών κατά την άσκηση των καθηκόντων τους θεωρείται [...] ότι αποτελεί ένα απαραίτητο κανάλι εκροής για τον υπερφορτωμένο ποινικο-δικαστικό μηχανισμό»¹⁹⁷.

γ. Αίτια σχηματισμού

Το ζήτημα του τρόπου σχηματισμού της επαγγελματικής ιδεολογίας των αστυνομικών έχει απασχολήσει την ελληνική επιστημονική κοινότητα¹⁹⁸ αλλά κυρίως τη διεθνή. Έτσι, προκειμένου να διαμορφωθούν αυτές οι αξίες, το κυρίαρχο δίλημμα που συναντάται στον επιστημονικό χώρο σχετίζεται με το εάν πρωταρχικό ρόλο στη διαμόρφωση της κουλτούρας του αστυνομικού παίζουν τα στοιχεία που προϋπάρχουν της πρόσληψής του ή αν η πρόσληψη, η εκπαίδευση

Αξίζει να αναφερθούμε συνοπτικά και στους τύπους των αστυνομικών υπηρεσιών:

α. Ο τύπος της υπηρεσίας φύλακα (watchman): Επικεντρώνεται στη διασφάλιση έννομης τάξης και την τήρηση του νόμου. Δίνει έμφαση στον τομέα της πρόληψης λ.χ. προληπτικοί έλεγχοι ενώ στην καταστολή έχει δευτερεύουσα σημασία.

β. Ο τύπος της νομικίστικης υπηρεσίας (legalistic service): Στρέφει το ενδιαφέρον της στην αυστηρή τήρηση του γράμματος του νόμου και η γραφειοκρατία κυριαρχεί σε όλες τις εκφάνσεις του αστυνομικού έργου.

γ. Ο τύπος της κοινωνικής υπηρεσίας (social service): προσφέρει κατά προτεραιότητα υπηρεσίες κοινωνικής φύσης στους πολίτες χωρίς να αγνοεί την εφαρμογή του νόμου.

Στα Ό.π. Στεργιούλης Ε., 2001, και Στεργιούλης Ε., 2008, σ.σ. 134-140.

¹⁹⁵ Skolnick J.H., *Justice without Trial. Law Enforcement in Democratic Society*, New York: Willey, p. 355 στο ό.π. Westmarland L., 2008, σ. 360.

¹⁹⁶ Κατά το Μουζέλη, η «διακριτική ευχέρεια» ορίζεται ως σχέση πειθαρχίας και πρωτοβουλίας (Μουζέλης Ν., 1991, Οργάνωση και γραφειοκρατία, Αθήνα, Ανδρονόπουλου-Μαθιουδάκη) και επηρεάζεται από το ιδεολογικά χαρακτηριστικά του αστυνομικού εν προκειμένω. Ό.π. Παπακωνσταντής Γ., 2005, σ. 339.

¹⁹⁷ Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σ. 153.

¹⁹⁸ Βλ. για παράδειγμα την εργασία των Τσαλίκोगλου Φ., Ζαραφωνίτου Χ., Αρτινοπούλου Β., Μαντόγλου Α., *Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των αστυνομικών για το εγκληματικό φαινόμενο*, Αθήνα, χ.ό., 1994.

και η ένταξή του στο σώμα (η «αστυνομική του κοινωνικοποίηση» δηλ.) τον επηρεάζουν περισσότερο¹⁹⁹.

Στη διεθνή βιβλιογραφία η διερεύνηση της διαμόρφωσης της αστυνομικής ταυτότητας αφορά σε τρία επίπεδα:

A. το ατομικό,

B. το πολιτισμικό και

Γ. το δομικό (ευρύτερα κοινωνικό).

Οι ατομικές προσεγγίσεις στηρίζονται κυρίως στην παραδοχή ότι οι άνθρωποι που ασκούν αυτό το επάγγελμα παρουσιάζουν μια σειρά από χαρακτηριστικά τα οποία, υποστασιοποιώντας τους ως προσωπικότητες²⁰⁰, συμβάλουν στην ανάδυση της «police working personality»²⁰¹. Η άποψη αυτή βασίζεται στην υπόθεση ότι το επάγγελμα αυτό προσελκύει άτομα με ιδιαίτερες προσωπικότητες και συγκεκριμένα αυταρχικές²⁰². Ωστόσο, οι περισσότερες έρευνες διαπίστωσαν ότι ο αυταρχικός χαρακτήρας διαμορφώνεται σταδιακά στο εσωτερικό των Αστυνομικών Σχολών αλλά και ως απότοκος εξάσκησης του επαγγέλματος και ότι δεν προϋπήρχε, δηλ. προσεγγίζεται ως προϊόν της αστυνομικής του κοινωνικοποίησης²⁰³. Άλλωστε, όπως έχει υποστηριχθεί, ορισμένα χαρακτηριστικά όπως ο κυνισμός, η καχυποψία, ο συντηρητισμός κ.ά. αναπτύσσονται προκειμένου ο αστυνομικός να διατηρήσει την εσωτερική του ψυχική ισορροπία και να αντιμετωπίσει τις πιέσεις και το άγχος που προέρχονται

¹⁹⁹ Ό.π. Λαμπροπούλου Ε., 2004, σ. 212

²⁰⁰ Cox M. S., McCamey W, & Scaramella L. G., *Introduction to policing*, Sage Publications, Thousand Oaks, California, 2011, p. 108.

²⁰¹ Ό.π. Skolnick J.H. 1966 σ. 42 στο ό.π. Westmarland L, 2008, σ. 360.

²⁰² Για τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζεται το ατομικό στα πλαίσια αυταρχικών ιδεολογικών εκφράσεων βλ. Αντόρνο. Ό.π. Δραγώνα Θ., 1997, σ. 74-76

²⁰³ Ό.π. Λαμπροπούλου Ε., 1994, σ. 212

από το εξωτερικό του περιβάλλον²⁰⁴ οπότε ερμηνεύονται ως εκδήλωση αμυντικών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας του²⁰⁵. Με άλλα λόγια, θεωρείται ότι έχουν ορισμένα χαρακτηριστικά διαφορετικά ή περισσότερο έντονα από εκείνα του «μέσου πολίτη» και σε αυτά αποδίδεται η κοινωνική απομόνωση και η δημιουργία του υποπολιτισμού, γνωστού και ως υποκουλτούρα της «μπλε αυλαίας»²⁰⁶.

Το δεύτερο συνιστά ουσιαστικά μια πολιτισμική εξήγηση για την ανάπτυξη της αστυνομικής υποκουλτούρας σύμφωνα με την οποία η ίδια η καθημερινή αστυνομική πρακτική συμβάλλει στην ανάδυσή της. Έτσι, το γεγονός ότι οι άνθρωποι που ασκούν αυτό το επάγγελμα έρχονται συχνά αντιμέτωποι με επικίνδυνες καταστάσεις, ενώ συγχρόνως πιέζονται ως προς το ζήτημα της αποδοτικότητας τους τους κάνει να αναπτύσσουν ένα set από άτυπους κανόνες προκειμένου να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν²⁰⁷. Οπότε, η προσέγγιση αυτή εστιάζει την προσοχή της στους περιβαλλοντικούς παράγοντες διαμόρφωσης και επίδρασης του αστυνομικού υποκειμένου, όπως λ.χ. το υπηρεσιακό κλίμα.

Τέλος, από δομικής άποψης, η αστυνομία συνιστά ένα γραφειοκρατικό οργανισμό στα πλαίσια του οποίου ο αστυνομικός υπάλληλος είναι συνδεδεμένος

²⁰⁴ Ο Niederhoffer διακρίνει τέσσερα διαδοχικά στάδια διαμόρφωσης του «αστυνομικού κυνισμού»:

- Ψεύδο-κυνισμός (Pseudo Cynicism): Οι νέοι υπάλληλοι είναι ιδεαλιστές και επιθυμούν μέσω της εργασίας τους να «βοηθήσουν τον κόσμο».
- Ρομαντικός κυνισμός (Romantic Cynicism): Συναντάται κατά τα πέντε πρώτα χρόνια υπηρεσίας όπου σταδιακά οι αστυνομικοί γίνονται όλο και πιο ευάλωτοι στον κυνισμό.
- Επιθετικός κυνισμός (Aggressive Cynicism): Αποτυχίες, ματαιώσεις και επιθετικότητα εμφανίζονται και επικρατούν κατά τα δέκα χρόνια υπηρεσίας.
- Συμφιλίωση με την ιδέα του κυνισμού (Resigned Cynicism): Αδιαφορία, αποστασιοποίηση, παθητικότητα και αποδοχή των μειονεκτημάτων του συστήματος.

(Niederhoffer A., *Behind the Shield: The Police in Urban Society*, Garden City, N.Y.: Anchor Books, 1969, p. 95 στο ό.π. Cox M. S., McCamey W., & Scaramella L. G., 2011, p. 110).

²⁰⁵ Ό.π. Στεργιούλης Ε., 2008, σ. 110

²⁰⁶ Ό.π. Λαμπροπούλου Ε., 1994, σ.σ. 18-19.

²⁰⁷ Ό.π. Newburn T., Reiner R., 2007, σ.σ. 917-918.

με τους κανόνες του. Οπότε, ενστερνίζεται τις αξίες οι οποίες είναι ενθλακωμένες σε αυτούς τους κανόνες. Πρόκειται για έναν οργανισμό που μεταδίδει γνώσεις, εμπειρίες και απόψεις, καθορίζοντας την ερμηνεία της πραγματικότητας και επομένως τη συμπεριφορά του προσωπικού που το στελεχώνει. Έτσι, η αστυνομική κουλτούρα οφείλει να μελετηθεί στο κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναδύεται και συγκεκριμένα υπό ποιες νομικές και κοινωνικές πιέσεις σχηματίζεται όπως λ.χ. από ποια μοντέλα αντεγκληματικής πολιτικής κ.ά. δέχεται επιρροές²⁰⁸.

Συμπερασματικά, από τα προαναφερθέντα γίνεται σαφές ότι οι λόγοι δημιουργίας της (υπο)κουλτούρας οφείλουν να αναζητηθούν τόσο στα άτομα που απαρτίζουν τον οργανισμό, όσο και στον ίδιο τον οργανισμό και στον τρόπο λειτουργίας του αφού η ανάδυση της αστυνομικής υποκουλτούρας οφείλεται στην αλληλόδραση των ανωτέρω.

δ. Τύποι ερευνών σχετικών με αστυνομία

Η αστυνμία αποτέλεσε διακριτό αντικείμενο μελέτης από την δεκαετία του 1950 και ύστερα²⁰⁹. Σύμφωνα με τον McLaughlin, αυτό συνέβη διότι αποτέλεσε το θεσμό όπου «στάθηκε μπροστά» στους διάφορους κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτισμικούς μετασχηματισμούς που συντελέστηκαν εκείνη την εποχή προσελκύοντας το ερευνητικό βλέμμα²¹⁰. Οι προσεγγίσεις όσον αφορά το θεωρητικό και επιστημολογικό επίπεδο διακρίνονται στις λεγόμενες παραδοσιακές και στις σύγχρονες. Στις πρώτες εντάσσονται προσεγγίσεις που βασίζονται στην εθνογραφία ή σε αυτούσια θεωρητικά ρεύματα όπως της

²⁰⁸ Ο.π. Newburn T., & Reiner R., 2007, σ. 920-921.

²⁰⁹ Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σ. 153.

²¹⁰ McLaughlin E., *The New Policing*, L.A., London, New Delhi, Singapore, Washington, Sage Publications, 2007, σ. 49

συμβολικής διαντίδρασης, το μαρξιστικό, το διαχειριστικό και του αριστερού ρεαλισμού. Από την άλλη πλευρά, οι σύγχρονες υπογραμμίζουν την ρευστότητα που προέρχεται από την παγκοσμιοποίηση και τη μαζική κατανάλωση και προσεγγίζουν το αντικείμενο με γνώμονα αυτήν την παραδοχή.²¹¹

Τα ερευνητικά δεδομένα και οι εγκληματολογικές έρευνες με θέμα την αστυνομία περιστρέφονται γύρω από δύο βασικούς άξονες ενδιαφέροντος: πρώτον, αυτές που αφορούν τη μελέτη της δομής και της λειτουργίας της, όπως και του έμψυχου υλικού της και της εκπαίδευσής του (input) και της αποδοτικότητά της (output) όπου ονομάζονται εκτιμητικές.²¹² Δεύτερον, τις έρευνες στάσεων που αφορούν στη διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ κοινού και αστυνομίας, τις έρευνες κοινής γνώμης για την αστυνομία κ.λπ.²¹³.

Τρίτο μέρος: Μελέτη σχηματισμού και διάδοσης κοινωνικών αναπαραστάσεων δείγματος αστυνομικού προσωπικού

Ενότητα 1: Μεθοδολογία μελέτης

1. Μεθοδολογία, στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα μελέτη στοχεύει στο να ελέγξουμε το πώς διαμορφώνεται μια κουλτούρα και συγκεκριμένα η αστυνομική. Πιο συγκεκριμένα, η προσέγγιση αυτή αφορά στη διερεύνηση του τρόπου επίδρασης τόσο του οικογενειακού

²¹¹ Ό.π. McLaughlin E., 2007, σ.σ. 49-114

²¹² Οι έρευνες τύπου INPUT βασίζονται στα ακόλουθα ερευνητικά πρότυπα: Δικαστικό, Γραφειοκρατικό, Ψυχολογικό και Οικονομικό ενώ οι τύπου OUTPUT αφορούν στις στάσεις του κοινού απέναντι στην αποδοτικότητα της αστυνομίας ή βασίζονται σε ερευνητικά πρότυπα που σχετίζονται με τον έλεγχο της οδικής κυκλοφορίας αλλά και της εγκληματικότητας. Ό.π. Ζαραφωνίτου Χ., 2004, σ.σ. 154-160.

²¹³ Ό.π. Ζαραφωνίτου Χ., 2004, σ.σ. 153-168

περιβάλλοντος, όσο και του εκπαιδευτικού και επαγγελματικού (μέσα από τους άτυπους και τυπικούς κανόνες που τα διέπουν) στον αστυνομικό. Επομένως, εστιάζεται και παρακολουθεί (σ)την κοινωνικοποίηση που προέρχεται από την οικογένεια και (σ)την επακολουθούσα «αστυνομική κοινωνικοποίηση», οι οποίες συμβάλουν στη συγκεκριμενοποίηση της αστυνομικής ηθικής. Όπως αναφέραμε στην προηγούμενη ενότητα με τίτλο «Ειδικές Εστιάσεις», οι παράγοντες που επιδρούν στην ανάδυση της αστυνομικής (υπο)κουλτούρας δεν είναι μόνο ατομικοί αλλά και ιστορικοί και κοινωνικοί αφού λ.χ. κανονιστικές συνθήκες όπως το μοντέλο αντεγκληματικής πολιτικής που εφαρμόζεται ή το πρότυπο εσωτερικής οργάνωσης είναι καθοριστικής σημασίας για το σχηματισμό της όταν μεταφράζεται σε υλική καθημερινότητα²¹⁴.

Προκειμένου να εξετάσουμε το ανωτέρω ζήτημα, κατ'αρχήν, πραγματοποιήσαμε βιβλιογραφική ανασκόπηση τόσο της ελληνικής, όσο και της ξενόγλωσσας βιβλιογραφίας που αφορούσαν στο υπό μελέτη θέμα. Κατόπιν αυτού αποφασίστηκε σε συμφωνία με τα μέλη της Τριμελούς Επιτροπής ότι η μελέτη που θα διεξαχθεί θα είναι ποιοτική με βασικό ερευνητικό εργαλείο τη συνέντευξη. Αυτό σήμαινε ότι το δείγμα θα ήταν μικρότερο αλλά ότι θα μπορούσε να δοθεί έμφαση στην εμβάθυνση προκειμένου να εξαχθούν κάποιες πρώτες παρατηρήσεις επί του θέματος.

Εν όψει αυτού, πραγματοποιώντας ημι-δομημένες συνεντεύξεις, διαχωρίσαμε το σύνολο του αστυνομικού δείγματος (21 άτομα δηλ.) σε τρεις κατηγορίες (με κριτήριο εάν ο συμμετέχων²¹⁵ είναι κατ' αρχήν δόκιμος

²¹⁴ Αυτά αποτελούν το πλαίσιο νοηματοδότησης της ερμηνείας των λεχθέντων των αστυνομικών.

²¹⁵ Η χρήση αρσενικού γένους (λ.χ. ο συμμετέχων, ο ερωτώμενος) επιλέχθηκε για λόγους οικονομίας του κειμένου. Πάντως, αξίζει να αναφερθεί ότι βάσει των στατιστικών που παρατίθενται

υπαστυνόμος ή επάγγελματίας και αν είναι επαγγελματίας ανάλογα με αν τα χρόνια υπηρεσίας που έχει συμπληρώσει είναι περισσότερα ή λιγότερα από 8 πρακτικά), και ελέγξαμε αν υπάρχει μετάβαση και συνέχεια ως προς το ζήτημα των αξιών και πεποιθήσεων που μεταβιβάζονται από την οικογένεια στη σχολή και από τη σχολή στο επάγγελμα (δηλ. εάν οι αξίες με τις οποίες κοινωνικοποιούνται στο πλαίσιο της οικογένειας παρουσιάζουν συνέχεια και συνάφεια με αυτές που διδάσκονται στη σχολή συμβάλλοντας στο σχηματισμό του αστυνομικού πολιτισμού²¹⁶. Οπότε, το βασικό *ερευνητικό ερώτημα* είναι το εάν η ηλικία και τα χρόνια υπηρεσίας, ως δυναμικοί συντελεστές διαμόρφωσης και αναδιαμορφώσης της υποκειμενικότητας του αστυνομικού συμβάλουν στην εμπέδωση ενός ιδιαίτερου ήθους²¹⁷ που διαφέρει από αυτό που προτείνουν τα Π.Δ. Προκειμένου να διαπιστώσουμε εάν ισχύει ή όχι η προαναφερθείσα πρόταση, θα εξετάσουμε τις ενδεχόμενες συγκλίσεις και αποκλίσεις των αστυνομικών προσλήψεων της κάθε κατηγορίας αλλά και συνολικά από τις αξίες που συναντώνται στα Π.Δ. Δηλαδή, μέσα από τη συγκριτική ανάλυση των δεδομένων και την ανάδειξη των ομοιοτήτων και διαφορών, θα ελέγξουμε τις

στην κάτωθι ιστοσελίδα, το αστυνομικό επάγγελμα προσελκύει όλο και περισσότερο γυναίκες, αν και πάλι το ποσοστό (12,6 %) μπορεί να θεωρηθεί ως εξαιρετικά χαμηλό.
http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=66&Itemid=57&lang=

²¹⁶ Κατά τη διάρκεια της συλλογής του υλικού, τόσο επειδή δεν εισήχθησαν φέτος πρωτοετείς φοιτητές στη σχολή, όσο και επειδή οι ερωτηθέντες ήταν στην πλειοψηφία τους ήδη απόφοιτοι της Σχολής Αστυφυλάκων δημιουργήθηκαν αποφασιστικές δυσκολίες στη μελέτη εφόσον μας ενδιέφερε περισσότερο να δούμε τις διαρκείς μεταβολές των αξιών και των πεποιθήσεων ανά ηλικιακή κατηγορία. Έτσι, δεν μπορούμε να απαντήσουμε με βεβαιότητα στο ερώτημα εάν μεγαλύτερη σημασία έχουν τα χαρακτηριστικά που είχε ο αστυνομικός πριν την πρόσληψή του (και σχετίζονται με τις αξίες) ή αν η «αστυνομική του κοινωνικοποίηση» τον επηρεάζει περισσότερο. Για περισσότερες λεπτομέρειες επ' αυτού βλ. ενότητα Δ.γ. του δεύτερου μέρους με τίτλο «Αίτια σχηματισμού» της αστυνομικής ηθικής.

²¹⁷ Όπως αναφέραμε και στην ενότητα Δ.β. του δεύτερου μέρους αυτής της εργασίας τα βασικά χαρακτηριστικά ή αξίες της αστυνομικής κουλτούρας είναι, σύμφωνα με τον Reiner, τα ακόλουθα: 1. Αίσθηση αποστολής, 2. Καχυποψία, 3. Συναδελφική αλληλεγγύη και κοινωνικός απομονωτισμός, 4. Συντηρητισμός, 5. Σοβινισμό (machismo), 6. Προκατάληψη, 7. Πραγματισμός. Συνεπώς, το ερώτημα το οποίο τίθεται είναι ποια από αυτά τα χαρακτηριστικά συναντώνται στο δείγμα μας και σε ποια κατηγορία απαντώνται περισσότερο.

διαφοροποιήσεις ως προς το δέον και το ιδανικό αστυνομικό εαυτό. Ένα επιπλέον κρίσιμο ερευνητικό ερώτημα που τίθεται προς απάντηση αφορά στο εάν εντοπίζεται μια ενιαία αστυνομική ηθική ή όχι. Όπως προαναφέραμε, υποστηρίζεται ότι δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο για μία ενιαία αστυνομική κουλτούρα αλλά για πολλές εφόσον η ηλικία, το φύλο, η κοινωνική προέλευση, η εκπαίδευση αλλά και η επιλογή υπηρεσίας δημιουργούν υποσύνολα.

Ένας περαιτέρω στόχος της παρούσας προσπάθειας είναι να αναδειχθεί η καθημερινή άσκηση του αστυνομικού ρόλου και γενικότερα η συμπεριφορική δράση του αστυνομικού μέσα από την καταγραφή των προσωπικών του βιωμάτων και για το λόγο αυτό η παρουσίαση των αποτελεσμάτων είναι εμπλουτισμένη και από το λόγο των ίδιων των συνεντευξαζομένων.

2. Οδηγός συνέντευξης

Ο οδηγός συνέντευξης (βλ. παράρτημα) δεν είναι ενιαίος για όλους τους συνεντευξαζόμενους αλλά διαφέρει ανάλογα με το εάν ο ερωτώμενος είναι δόκιμος υπαστυνόμος πρώτου έτους σπουδών, δόκιμος υπαστυνόμος τετάρτου έτους σπουδών ή επαγγελματίας αξιωματικός-υπαξιωματικός με περισσότερα από οχτώ (8) χρόνια υπηρεσίας ή λιγότερα. Οπότε, ουσιαστικά έχουμε τρεις οδηγούς συνέντευξης (για τους επαγγελματίες είναι ενιαίος), οι οποίοι αποτελούνται από κλειστές και από ανοιχτές ερωτήσεις. Οι κλειστές ερωτήσεις αφορούν στην καταγραφή κάποιων δημογραφικών χαρακτηριστικών (φύλο, ηλικία, χρόνια υπηρεσίας, σπουδές), ενώ οι ανοιχτές διαιρούνται σε δύο ουσιαστικά θεματικές: πρώτον, στις ερωτήσεις που επικεντρώνονται στον τρόπο με τον οποίο ο συνεντευξαζόμενος προσδιορίζει τον εαυτό του σε σχέση με τις σπουδές του και δεύτερο σε αυτές που παρουσιάζει τον εαυτό του σε σχέση με το

επάγγελμά του. Αν είναι δόκιμος υπαστυνόμος, η εστίαση γίνεται στο φοιτητικό του παρόν, ενώ του ζητάμε να κάνει μια προβολή στο επαγγελματικό του μέλλον. Σε περίπτωση όπου είναι επαγγελματίας αξιωματικός ή υπαξιωματικός, η εστίαση γίνεται στο επαγγελματικό παρόν, ενώ του ζητάμε και μία αποτίμηση ή αξιολόγηση του φοιτητικού του παρελθόντος. Οπότε, ο οδηγός συνέντευξης είναι ενιαίος αλλά ουσιαστικά συντίθεται από υποενότητες. Κάποια θέματα είναι κοινά για όλους, ενώ ορισμένα διαφοροποιούνται ανάλογα με το εάν ο συνεντευξιαζόμενος είναι φοιτητής ή επαγγελματίας. Ουσιαστικά, επιλέξαμε τις ανοιχτές ερωτήσεις γιατί με αυτό τον τρόπο ο συμμετέχων μπορεί να εκφράσει ελεύθερα τη γνώμη του, δεν οδηγούν σε προκαθορισμένες επιλογές και γενικότερα παρέχουν μεγαλύτερη ελευθερία τόσο στο συνεντευκτή, όσο και στον συνεντευξιαζόμενο²¹⁸.

3. Δείγμα αστυνομικού πληθυσμού

Ο αστυνομικός πληθυσμός που συμμετείχε στη μελέτη αποτελείται από 21 άτομα εκ των οποίων:

- Δόκιμοι Υπαστυνόμοι: επτά (7)
- Επαγγελματίες: τέσσερις (4) Αξιωματικοί, οχτώ (8) Υπαξιωματικοί, δύο (2) Ειδικοί Φρουροί.

Αυτούς τους διαιρέσαμε σε 3 κατηγορίες²¹⁹:

1. Τους Δόκιμους Υπαστυνόμους (7),

²¹⁸ Κυριαζή Ν., *Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2009, σ. 127-131.

²¹⁹ Το λόγο τον αναφέραμε παραπάνω (σ. 81).

2. Τους επαγγελματίες οι οποίοι έχουν συμπληρώσει μέχρι 8 χρόνια υπηρεσίας (6) και τέλος,
3. Τους επαγγελματίες οι οποίοι έχουν περισσότερα από 8 χρόνια υπηρεσίας (8).

Πιο ειδικά:

Ως προς την ιεραρχία ανά κατηγορία περιλαμβάνονται:

1. Τρεις (3) Δόκιμοι Υπαστυνόμοι δεύτερου έτους και τέσσερις (4) Δόκιμοι Υπαστυνόμοι τετάρτου έτους.
2. Δύο (2) Αξιωματικοί, τρεις (3) Υπαξιωματικοί και ένας (1) Ειδικός Φρουρός.
3. Δύο (2) Αξιωματικοί, πέντε (5) Υπαξιωματικοί και ένας (1) Ειδικός Φρουρός.

Ως προς το φύλο & την ηλικία το δείγμα μας αποτελείται από:

- Δύο (2) γυναίκες και
- Δεκαεννέα (19) άνδρες

Ο μέσος όρος ηλικίας του δείγματος είναι τα 30 χρόνια

Ανά κατηγορία, το φύλο και η ηλικία έχουν ως εξής:

- Α΄ Κατηγορία (Δόκιμων Υπαστυνόμων): Αποτελείται από πέντε (5) άνδρες και δύο (2) γυναίκες με Μ.Ο. ηλικίας τα 26 χρόνια. Ο Μ.Ο. ηλικίας των συμμετεχόντων δείχνει να είναι μεγαλύτερος από το προσδοκώμενο για δευτεροετείς και τεταρτοετείς φοιτητές αλλά οι πέντε (5) από τους επτά (7)

είχαν ήδη αποφοιτήσει από την Σχολή Αστυφυλάκων, πριν εισαχθούν στη Σχολή Αξιωματικών.

- Β΄ Κατηγορία (Επαγγελματιών με λιγότερα από 8 χρόνια υπηρεσίας): Επτά (7) άνδρες με Μ.Ο. ηλικίας τα 26 χρόνια και
- Γ΄ Κατηγορία (Επαγγελματιών με περισσότερα από 8 χρόνια υπηρεσίας): Οχτώ (8) άνδρες με Μ.Ο. ηλικίας τα 36,5 χρόνια.

Υπηρεσίες επαγγελματιών στο παρόν (Β΄ & Γ΄ κατηγορία)²²⁰:

- Επτά άτομα (7) απασχολούνται σε Τμήματα Τάξης,
- Δύο άτομα (2) σε Κεντρική Υπηρεσία Ασφάλειας,
- Ένα άτομο (1) στην Τροχαία,
- Δύο άτομα (2) σε Κεντρικές Υπηρεσίες (γενικά) και
- Τρία άτομα (3) στην Άμεση Δράση.

Από τους ανωτέρω, οι δεκατρείς (13) υπηρετούν στην Αθήνα και ένας (1) στην Επαρχία.

Ανά κατηγορία:

Β΄ Κατηγορία: Τρία άτομα (3) υπηρετούν σε Αστυνομία Τάξης, τρία (3) στην Άμεση Δράση και ένας (1) σε Κεντρική Υπηρεσία (γενικά).

²²⁰ Όπως θα γίνει σαφές στην ανάλυση, παρότι ασκούν όλοι το ίδιο επάγγελμα, τα διάφορα υπηρεσιακά περιβάλλοντα συμβάλλουν στην διαμόρφωση μιας διαφορετικής υποκειμενικότητας στο άτομο λόγω της εμπειρίας που απορρέει από τις ποικίλες αρμοδιότητες. Έτσι, στην εργασία αυτή εντοπίζεται κυρίως η οπτική των ένστολων που υπηρετεί σε Τμήματα Τάξης που έρχονται καθημερινά σε επαφή με τον πολίτη και αποτελούν, σύμφωνα με τη Βιδάλη, τη βασική «λαϊκή» μονάδα αστυνομίας και της Άμεσης Δράσης όπου αντιμετωπίζει την κοινή εγκληματικότητα στο «πεζοδρόμιο» (του δρόμου). Οπότε δίνεται έμφαση στη μικρή εγκληματικότητα και στη διαχείριση του φόβου του εγκλήματος. Τέλος, λιγότερη έμφαση δίνεται στις Υπηρεσίες Ασφάλειας που ασχολείται με την εξιχνίαση εγκλημάτων λ.χ. οικονομικών κ.λπ. Βιδάλη Σ., «Νέο πρότυπο ασφάλειας;» 09.03.2014<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=574897>

Γ' Κατηγορία: Τέσσερις (4) υπηρετούν στην Αστυνομία Τάξης, δύο άτομα (2) σε Κεντρικές Υπηρεσίες Ασφάλειας, ένας (1) σε Κεντρική Υπηρεσία (γενικά) και ένα άτομο (1) στην Τροχαία.

Ακαδημαϊκή Μόρφωση:

Οχτώ (8) από τους/τις εικοσιένα (21) διαθέτουν και κάποιο πανεπιστημιακό πτυχίο. Αυτό λειτουργεί ως μια επιπλέον κατηγοριακή υπαγωγή η οποία έχει σημασία στην αυτοεικόνα και τη γενικότερη αντίληψη των πραγμάτων.

Επαγγελματικές ενασχολήσεις γονέων (κυρίως):

- Επάγγελμα στρατιωτικού ή αστυνομικού
- Αγροτικές ενασχολήσεις

Καταγωγή (κυρίως): Από επαρχία²²¹

4. Μεθοδολογία και διαδικασία συλλογής δεδομένων

Το χρονικό διάστημα έρευνας οριοθετείται από το Μάιο μέχρι τον Οκτώβριο του 2014. Στα πλαίσια αυτού του χρονικού διαστήματος πραγματοποιήθηκαν 21 ημιδομημένες συνεντεύξεις (semi-structured interview)²²² με αστυνομικούς που προέρχονταν από μια μεγάλη ποικιλία υπηρεσιών. Καθ' όλη αυτήν την διάρκεια, δεν περιοριστήκαμε μόνο στο υλικό που συλλεγόταν από τις συνεντεύξεις αλλά

²²¹ Δεν θεωρούμε τόσο σημαντικό σε τόσο μικρό δείγμα του πληθυσμού να σημειώσουμε την ακριβή καταγωγή. Εν τούτοις, η γεωγραφική περιφέρεια που πλειοψηφεί σχετικά σε σχέση με τις άλλες είναι η Ήπειρος.

²²² Στις ημικατευθυντικές ή ημιδομημένες συνεντεύξεις, ο ερευνητής έχει δημιουργήσει ένα σύνολο ερωτήσεων αλλά αισθάνεται ελεύθερος να αλλάξει τη σειρά τους ή τη διατύπωσή τους ανάλογα με την πορεία της συζήτησης. (Κατερέλος Ι.Δ., «Η συνέντευξη και το ερωτηματολόγιο» στο *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία. Επιστημολογικοί προβληματισμοί και μεθοδολογικές κατευθύνσεις*, Α' Τόμος (επιμ. Στάμος Παπαστάμου και συνεργάτες), Αθήνα, Εκδόσεις Πεδίο, 2008, σ. 450-451.

υπήρχε μια διαρκής ανανέωση του υλικού μέσω επεξηγήσεων και διασαφηνίσεων με αποτέλεσμα να αποκτηθεί μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα σχετικά με το αστυνομικό επάγγελμα. Με αυτό τον τρόπο, απαντήθηκαν οι ερωτήσεις του οδηγού συνέντευξης αλλά ορισμένοι από αυτούς ανέπτυξαν με προθυμία και άλλα ζητήματα (λ.χ. πολιτικού και κοινωνικού χαρακτήρα). Ο πιο ευέλικτος χαρακτήρας της συνέντευξης βοήθησε τους συμμετέχοντες να αυξήσουν τον βαθμό εμπιστοσύνης απέναντί μας και συζητήσουν τα θέματα που περιλαμβάνονται στον Οδηγό Συνέντευξης καθώς, αρκετοί από αυτούς εμφανίστηκαν κατ' αρχήν διστακτικοί για διάφορους λόγους. Όπως είπε κάποιος συμμετέχων «έχουμε συνηθίσει να ρωτάμε εμείς». Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης δεν χρησιμοποιήθηκε μαγνητόφωνο για να μην επηρεαστεί ο αυθόρμητος χαρακτήρας.

Όσον αφορά τον τρόπο πρόσβασης του υπό μελέτη πληθυσμού χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της χιονοστιβάδας (snowball sample). Στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών με τίτλο «Η σύγχρονη εγκληματικότητα και η αντιμετώπισή της» ζητήσαμε από φοιτητές που ασκούν το αστυνομικό επάγγελμα να απαντήσουν στον οδηγό συνέντευξης και να μεσολαβήσουν προκειμένου να συμπληρώσουμε έναν ικανοποιητικό αριθμό συμμετεχόντων. Ο χώρος όπου πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις ήταν είτε η υπηρεσία (7 συνεντεύξεις), είτε εξωτερικοί χώροι. Στους εξωτερικούς χώρους υπήρχε περισσότερη αμεσότητα αφού στο υπηρεσιακό περιβάλλον υπήρχαν περισπασμοί ακόμη και αν το αστυνομικό υποκείμενο δεν εργαζόταν εκείνη τη στιγμή.

5. Ανάλυση δεδομένων

Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από τις συνεντεύξεις τα επεξεργαστήκαμε με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου²²³ και συγκεκριμένα δομημένης βάσει κάποιον θεμάτων. Η δομημένη ανάλυση περιεχομένου αναζητεί μορφές ή τύπους δομών στο υλικό²²⁴ και η θεματική «συνίσταται στον εντοπισμό των θεμάτων που εμφανίζονται σε διάφορα περιεχόμενα στο λόγο»²²⁵. Έτσι, το υλικό που συλλέχθηκε, το κατηγοριοποιήσαμε στα κάτωθι θέματα και υποθέματα:

1. Κοινωνική καταγωγή και αίσθηση αυτοπραγμάτωσης

1.1. Λόγοι επιλογής του αστυνομικού επαγγέλματος

1.2. Ικανοποίηση και αίσθηση αυτοπραγμάτωσης

2. Αυτοεικόνα και αυτοαντίληψη του αστυνομικού για τον αστυνομικό του ρόλο

2.1. Ενδοομαδικές σχέσεις: Αντιλήψεις για την ιεραρχία και τον καταμερισμό εργασίας

2.2. Η αυτοαντίληψη του αστυνομικού για την επαγγελματική του αποτελεσματικότητα και η μετάδοση της εμπειρίας

2.3. Η αναπαράσταση του αστυνομικού για τον αστυνομικό του ρόλο

3. Αστυνομική παρατυπία και ηθικά διλήμματα

3.1. Εκτιμήσεις για τον εξωτερικό και τον εσωτερικό έλεγχο

²²³ «Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια πολύμορφη μέθοδος ελεγχόμενης και συστηματικής περιγραφής και ερμηνείας του γραπτού και προφορικού λόγου». Σακαλάκη Μ., «Η ανάλυση περιεχομένου» στο *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία. Επιστημολογικοί προβληματισμοί και μεθοδολογικές κατευθύνσεις*, Α΄ Τόμος (επιμ. Στάμος Παπαστάμου και συνεργάτες), Αθήνα, Εκδόσεις Πεδίο, 2008, σ. 473.

²²⁴ Τσίγκανου Ι., Ανάλυση Περιεχομένου, Σημειώσεις στο μάθημα «Εγκληματολογική Έρευνα» του ΠΜΣ «Η σύγχρονη εγκληματικότητα και η αντιμετώπισή της», σ. 24

²²⁵ Ό.π. Μαντόγλου Α., Μελέτη Κ., 2013, σ. 121

Σε σχέση με αυτά τα θέματα, ελέγξαμε την επιχειρηματολογία των ερωτώμενων ως σύνολο αλλά και για την κάθε κατηγορία ξεχωριστά και εντοπίσαμε τις συχνότητες. Εν συνεχεία, συγκρίναμε τις τρεις κατηγορίες και αναδείξαμε τις ομοιότητες και τις διαφορές τους. Οι απαντήσεις έγιναν αντικείμενο ερμηνείας βάσει του θεωρητικού πλαισίου που προτάθηκε στις δύο πρώτες θεωρητικές ενότητες και των ερευνητικών μας ερωτημάτων. Προκειμένου όμως να πραγματοποιηθεί αυτό, δόθηκε σημασία στο σημασιολογικό περιεχόμενο που προσδίδουν σε κομβικές έννοιες οι συνεντευξιαζόμενοι. Λ.χ. ύστερα από ερώτηση που αφορούσε στο ποια γνωρίσματα οφείλουν να χαρακτηρίζουν έναν «σωστό» αστυνομικό πολλοί από τους συμμετέχοντες απάντησαν ότι θα πρέπει να είναι «επαγγελματίας». Εν τούτοις, σε πολλές περιπτώσεις άλλαζε το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου. Έτσι, άλλοι όρισαν τον «επαγγελματία» ως τον εφαρμοστή του νόμου, άλλοι ως τον τυπικό εργαζόμενο όπου πηγαίνει πάντα στη δουλειά του στην ώρα του και έχει τη στολή του καθαρή και άλλοι ως τον προσεκτικό και παρατηρητικό κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας τους. Οπότε, προκειμένου να ερμηνεύσουμε τις διάφορες απαντήσεις, ως μονάδα καταγραφής ορίσαμε το θέμα το οποίο συνέπιπτε με ολόκληρη την απάντηση κάθε ανοιχτής ερώτησης, ενώ ως μονάδα συμφραζομένου ορίστηκε, στο βαθμό όπου ήταν εφικτό, το σύνολο της συνέντευξης.

Ενότητα 2: Ερμηνεία αποτελεσμάτων

1. Κοινωνική καταγωγή και αίσθηση αυτοπραγμάτωσης

A. Εισαγωγή

Στην ενότητα αυτή, θα εστιάσουμε την προσοχή μας πρώτον, στους λόγους που ώθησαν τους συμμετέχοντες στο να κάνουν αυτήν την επαγγελματική επιλογή και

δεύτερον, στο εάν αισθάνονται ευχαριστημένοι στο παρόν από αυτήν την επιλογή εκπληρώνοντας εν πολλοίς τις προσδοκίες τους. Με γνώμονα τα προαναφερθέντα και με βάση τις ερευνητικές μας υποθέσεις, θα ελέγξουμε τις τυχόν συγκλίσεις και αποκλίσεις μεταξύ των τριών κατηγοριών²²⁶ προκειμένου να διαπιστώσουμε εάν οι αξίες στις οποίες αναφέρονται ευθυγραμμίζονται με τις δέουσες αξίες και τον ιδανικό εαυτό που περιγράφεται στα Π.Δ²²⁷. Με άλλα λόγια, θα ελέγξουμε, εάν οι λόγοι επιλογής του επαγγέλματος αυτού αλλά και η αίσθηση αυτοεκπλήρωσης παρουσιάζουν ασυνέχειες και διαφοροποιήσεις από την μία κατηγορία στην άλλη και εναρμονίζονται με τα «αστυνομικά» ιδανικά χαρακτηριστικά.

β. Λόγοι επιλογής του αστυνομικού επαγγέλματος

Οι αστυνομικοί που συμμετέχαν σε αυτήν την μελέτη ανέφεραν ότι ένα πλέγμα παραγόντων συνέβαλε στο να επιλέξουν αυτήν την επαγγελματική σταδιοδρομία. Όμως, ιδιαίτερα για τις κατηγορίες α και β ως πρωταρχικός λόγος επιλογής αυτού του επαγγέλματος αναφέρθηκε η *επαγγελματική αποκατάσταση* σε συνδυασμό (σε πολλές από τις περιπτώσεις) με την *επιρροή του γονικού πατρικού προτύπου* (αστυνομικός ή στρατιωτικός) ή του ευρύτερου οικογενειακού περιβάλλοντος στο εσωτερικό του οποίου κάποιος ασκούσε ή ασκεί αυτό το επάγγελμα. Πιο συγκεκριμένα, δύο από τους δόκιμους υπαστυνόμους μας είπαν ότι η οικονομική κρίση επηρέασε αυτή την επιλογή τους²²⁸, ενώ οι υπόλοιποι δόκιμοι αλλά και το σύνολο των νεαρών αστυνομικών (κάτω από 8 χρόνια

²²⁶ Για το ζήτημα των κριτηρίων βάσει των οποίων διαιρέσαμε το δείγμα μας σε τρεις κατηγορίες βλ. σελ. 80-81 της εργασίας μας.

²²⁷ Βλ. σχετικά υπς. 6 και ενότητες Γ.α. και Γ.β. του δεύτερου μέρους του παρόντος κειμένου.

²²⁸ Ας αναφερθεί ότι οι υπόλοιποι δόκιμοι υπαστυνόμοι είχαν ήδη αποφοιτήσει από τη Σχολή Αστυφυλάκων, οπότε έχοντας εξασφαλίσει το οικονομικό, εκ των πραγμάτων δεν εισήχθησαν και στη Σχολή Αξιωματικών για λόγους επαγγελματικής αποκατάστασης.

υπηρεσίας) παρά το γεγονός ότι, όταν κλήθηκαν να επιλέξουν επάγγελμα, δεν είχαν συνειδητοποιήσει το εύρος των συνεπειών της κρίσης, αισθάνονται ότι δικαιώθηκαν από αυτήν την επιλογή λόγω των υψηλών ποσοστών ανεργίας που χαρακτηρίζει τα τελευταία χρόνια την Ελλάδα ²²⁹.

Οι εμπειρότεροι, δηλ. η κατηγορία γ (με περισσότερα από 8 χρόνια υπηρεσίας) ανέφεραν ως κύριο επιλογής ότι το επάγγελμα τους «άρεσε πολύ». Σε αυτήν την κατηγορία (γ) δεν δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην οικονομική ασφάλεια ως πρωταρχικό λόγο για την επιλογή αυτού του επαγγέλματος, αλλά εστιάζονται περισσότερο στην «αγάπη» για το επάγγελμα αυτό και τη «στρατιωτική» εκπαίδευση που απαιτείται προκειμένου κάποιος να το ασκήσει. Με άλλα λόγια, οι οικονομικοί λόγοι γίνονται αντιληπτοί ως ένα θετικό επακόλουθο μιας καλής επαγγελματικής επιλογής:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ) Για ποιο λόγο επέλεξες αυτό το επάγγελμα; «όπως θα μας πει το έβλεπε σαν τρόπο ζωής, λειτούργημα, περιπέτεια, ρομαντισμό και ελευθερία... του ζητάμε να προσδιορίσει περισσότερο τους τρεις τελευταίους όρους. Αποκρίνεται ότι όσον αφορά την περιπέτεια είχε συγγενείς σε μάχιμες υπηρεσίες (στο στρατό και σε σώματα ασφαλείας και συγκεκριμένα ο ξάδελφος του, ο παππούς του ήταν στρατιωτικός, ο θείος του στο πολεμικό ναυτικό κ.ά.) οι οποίοι περιέγραφαν και διηγούνταν ιστορίες σχετικά με το πώς έπιαναν τους κακοποιούς. Αναφορικά με την έννοια του ρομαντισμού, μας εξηγεί ότι σχετίζεται με τη στολή. Η στολή του τού αρέσει πάρα πολύ. Του αρέσει να είναι σιδερωμένος, φρεσκοξυρισμένος με καθαρά πουκάμισα ... τέλος, όσον αφορά την ελευθερία μας λέει ότι ουσιαστικά

²²⁹ Σαφώς, όπως αναφέρει και ο Στεργιούλης, η επιλογή του αστυνομικού επαγγέλματος για λόγους επαγγελματικής αποκατάστασης δεν προσδίδει ιδιαίτερο γόητρο στο επάγγελμα. Ό.π. Στεργιούλης 2008, σ. 79

μέσω του αστυνομικού ρόλου προασπίζεται την ελευθερία του συνανθρώπου και τη δικαιοσύνη.

Οι περισσότεροι δε από την γ κατηγορία ασκούν κριτική στους νεότερους συναδέλφους τους ότι επέλεξαν αυτό το επάγγελμα προκειμένου να αποκατασταθούν επαγγελματικά χωρίς να τους ενδιαφέρει τόσο ως αντικείμενο.

Εστιάζοντας στα δημογραφικά στοιχεία των ατόμων που συναποτελούν το δείγμα της μελέτης αυτής, βλέπουμε ότι τα περισσότερα από αυτά κατάγονται από την *επαρχία* (κυρίως από την Ήπειρο) και μάλιστα ότι έχουν μεγαλώσει και κοινωνικοποιηθεί εκεί. Αναφορικά με το επάγγελμα των γονέων τους, φαίνεται κατ'αρχήν ότι οι αστυνομικοί προέρχονται από οικογένειες όπου τα επαγγέλματα των γονέων τους απαντούν σε όλο το κοινωνικό μωσαϊκό²³⁰. Αν και, ανεξαρτήτως του τρόπου προέλευσης προέρχονται κυρίως από οικογένειες όπου ο πατέρας είτε ασκεί ή ασκούσε το επάγγελμα του *αστυνομικού ή του στρατιωτικού, είτε απασχολείται σε αγροτικές δραστηριότητες*. Ιδιαίτερα για τους συμμετέχοντες των οποίων οι γονείς απασχολούνται σε αγροτικές ή εργατικές ενασχολήσεις, το οικογενειακό τους *οικονομικό υπόβαθρο* παρουσιάστηκε ως μη αυτάρκες αλλά χωρίς να αξιολογείται ως χαμηλού status εφόσον τονίστηκε η δυσκολία που απαιτείται προκειμένου κάποιος να ασκήσει τέτοια επαγγέλματα (λ.χ. αγροτική ενασχόληση, εργασία σε εργοστάσια)²³¹. Έτσι, οι βιωματικές εμπειρίες που προέρχονται από το οικογενειακό περιβάλλον και σχετίζονται με τις δύσκολες συνθήκες εργασίας των γονέων τους, για πολλούς από τους συνεντευξιαζόμενους, είναι δυνατόν να συνέβαλαν σε αυτήν την επαγγελματική

²³⁰ Ίσως αυτό να αντανακλά τις κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της τελευταίας περίπου δεκαετίας.

²³¹ Γενικότερα παρατηρείται στο λόγο των ερωτώμενων ότι δεν δίνουν μεγάλη σημασία στο πολιτιστικό κεφάλαιο. Συγχρόνως, η εργασιακή τους νοοτροπία απέχει μάλλον από αυτήν του «white collar worker».

επιλογή εφόσον η υπέρβαση από την χειρονακτική εργασία σε μια εργασία στο δημόσιο που συνεπάγεται οικονομική σταθερότητα αλλά και τα σημαινόμενα αυτής (αναβάθμιση status και κοινωνική ανοδικότητα) αποτελεί επιτυχία. Όπως θα μας πει ένας συνεντευξιαζόμενος:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Β) «Σαφώς και οι γονείς του συνέβαλαν θετικά ως προς αυτή την απόφαση (δηλ. να επιλέξει αστυνομική σχολή) καθώς του είπαν ότι στο δημόσιο είναι καλά λόγω του ότι θα εξασφαλίσει οικονομική αποκατάσταση».

Αξίζει να αναφερθεί ότι από παρατηρήσεις που προέρχονται από τη μελέτη του Στεργιούλη φαίνεται ότι στα 1996 οι αστυνομικοί προέρχονται από ολόκληρη την ελληνική επικράτεια και ιδιαίτερα από γεωγραφικές περιοχές, όπως Θράκη, Ήπειρο, Μακεδονία, Θεσσαλία, Στερεά Ελλάδα και Πελοπόννησο όπου κυριαρχούν οι αγροτικές ενασχολήσεις και τα εμπορικά επαγγέλματα²³². Γενικότερα, «Από έρευνες για το κοινωνικό προφίλ των αστυνομικών, διαπιστώθηκε ότι πρόκειται για άτομα που προέρχονται από εργατικές και αγροτικές οικογένειες, με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, τα οποία επιλέγουν το αστυνομικό επάγγελμα για λόγους οικονομικής ασφάλειας και κοινωνικής ανόδου»²³³.

Πάντως, βάσει των λεχθέντων των συμμετεχόντων και μέσω των αναφορών και περιγραφών για το οικογενειακό τους περιβάλλον, παρατηρούμε ότι στα συστήματα σκέψης που συναντώνται σε αυτά τα οικογενειακά περιβάλλοντα, η αξία της εργασίας (δηλ. του εργασιακού ήθους και έθους) και συνακόλουθα του χρήματος είναι σημαντική. Έτσι, όπως προκύπτει από τα λόγια

²³²Ο.π. Στεργιούλης Ε., 2001.

²³³ Feest J., Blankenburg J., *Die Definitionsmacht der polizei. Strategien der Strafverfolgung und sozialer selection*, Dusseldorf, 1972, p. 22-25 στο ό.π. Λαμπροπούλου Έ., 1994, σ. 211.

των ερωτώμενων, οι οικονομικές δυνατότητες των οικογενειών στις οποίες μεγάλωσαν δεν ήταν τόσο ικανοποιητικές αλλά μέσα από τη σκληρή εργασία των γονέων τους, σήμερα μπορούν να θεωρηθούν αξιοπρεπείς. Και οι ίδιοι, μέσω μιας εργασίας που παρέχει έναν σταθερό μισθό αλλά και δυνατότητα επαγγελματικής ανέλιξης, ιδιαίτερα για τους Αξιωματικούς, πετυχαίνουν κοινωνική ανοδικότητα. Αυτό σημαίνει status για τους ίδιους, το οποίο, σε πολλές περιπτώσεις, γίνεται ιδιαίτερα αναγνωρίσιμο στον τόπο αναφοράς τους που είναι ο τόπος καταγωγής.

Και οι τρεις κατηγορίες αναφέρθηκαν στην επιρροή του γονικού προτύπου ή κάποιου προτύπου από το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον που ασκούσε ή ασκεί το επάγγελμα του αστυνομικού ή στρατιωτικού. Έτσι, γίνεται σαφές ότι, ουσιαστικά έμαθαν να αντιλαμβάνονται το επάγγελμα ως ελκυστικό παρατηρώντας το πρότυπο²³⁴ και αποκτώντας εκ προοιμίου ένα οργανωμένο σύνολο συμπεριφορών και αξιών προκειμένου να εισαχθούν στον αστυνομικό κόσμο.

Ιδεαλιστικοί λόγοι επιλογής αυτού του επαγγέλματος, όπως η κοινωνική προσφορά ή επίτευξη ειρήνης στον κόσμο αναφέρθηκε κυρίως από τους δόκιμους υπαστυνόμους, ενώ ελάχιστα συναντήθηκε στα λεχθέντα των επαγγελματιών διότι προφανώς οι τελευταίοι αποτιμούν το παρελθόν με οπτικές του παρόντος²³⁵. Ωστόσο, εκτός από αυτούς που ανέφεραν άμεσα την κοινωνική προσφορά ως παράγοντα που επηρέασε την επιλογή τους, και οι υπόλοιποι, υπό το πρίσμα του συνολικού τους λόγου φαίνεται να αντιλαμβάνονται το επάγγελμά

²³⁴ Βλ. Θεωρίες μάθησης στην ενότητα Δ.β. του πρώτου μέρους.

²³⁵ Σε αυτό το σημείο παρατηρείται μια μετάβαση από μια πιο «ρομαντική» οπτική των πραγμάτων σε μια περισσότερο πραγματιστική. Το «down-to-earth» αντιτίθεται στις ιδεαλιστικές οπτικές των πραγμάτων και όπως είδαμε συνιστά χαρακτηριστικό της αστυνομικής κουλτούρας. Βλ. σ. 73 αυτής της εργασίας.

τους ως λειτούργημα και τις υπηρεσίες που παρέχουν ως κοινωνική προσφορά.²³⁶ Εν τούτοις, η κοινωνική προσφορά πολλές φορές ευθυγραμμίζεται και με την κατασταλτική διαχείριση του εγκλήματος και του εγκληματία (ή τουλάχιστον δεν την αποσυσχετίζουν από αυτήν) και όχι απαραίτητα με μια ειρηνική ή ευρύτερα κοινωνική επίλυση των ζητημάτων που να περιλαμβάνει λ.χ. την ύπαρξη και συνδρομή του κράτους πρόνοιας ή τη σημασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως όρο βελτίωσης της ανθρώπινης ζωής²³⁷. Αυτός ο απαλλαγμένος από ιδεαλιστικές διαστάσεις τρόπος αντίληψης των πραγμάτων αντανακλά, όπως αναφέραμε²³⁸, ένα πραγματιστικό τρόπο σκέψης όπου αντιτίθεται στον ιδανικό αστυνομικό εαυτό. Όπως αναφέρει ένας συνομιλητής: *(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ) «Αναμφίβολα υπάρχουν τύποι εγκληματιών που πρέπει να συλληφθούν για να καθαρίσει ο τόπος».*

Σχεδόν όλοι οι αστυνομικοί, όπου συμμετείχαν σε αυτή την μελέτη, ανέφεραν ως πρωτεύοντες λόγους επιλογής του επαγγέλματος αυτού, πρώτον, την οικονομική ασφάλεια που προσφέρει αυτό το επάγγελμα, δεύτερον, την

²³⁶ Όπως θα δούμε και σε επόμενη ενότητα, οι αστυνομικοί αντιλαμβάνονται το επάγγελμα τους ως λειτούργημα διότι εκτιμούν ότι θέτουν, σε καθημερινό επίπεδο, τη ζωή τους σε ενδεχόμενο κίνδυνο προκειμένου να εξασφαλίζουν την ασφάλεια των πολιτών. Σε γενικές γραμμές οι ερωτώμενοι μας ανέφεραν ότι ακόμη και αν οι περισσότεροι συμμετέχοντες προκρίνουν την επαγγελματική αποκατάσταση ως πρωταρχικό λόγο επιλογής υπάρχουν πολλοί αστυνομικοί που το επάγγελμά τους του αρέσει πολύ αφού έχουν μία αίσθηση ότι αντιμετωπίζουν το «κακό» ενσαρκώνοντας ως εκ τούτου το «καλό». Αξίζει να αναφερθεί ότι στα πλαίσια των συνεντεύξεων υπήρξε αστυνομικός που ανέφερε ότι αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως «θεόσταλτο» αφού ουσιαστικά επιλέχθηκε από τον ίδιο το Θεό για να ασκήσει αυτό το επάγγελμα εφόσον δεν πληρούσε τις τυπικές προϋποθέσεις εισαγωγής λόγω ασθένειας (φύσημα στην καρδιά). Έτσι, προέβη σε μια συμφωνία μαζί Του σύμφωνα με την οποία για όσο υπηρετεί στην αστυνομία, θα βρίσκεται πάντα σε υπηρεσία «πρώτης γραμμής» και θα «βοηθάει τον κόσμο». Αυτό για το συμμετέχων αποτελεί κοινωνική προσφορά.

²³⁷ Γενικότερα, ακόμη και όταν ρωτήθηκαν σχετικά με το πώς θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί η εγκληματικότητα, πολλοί από τους ερωτηθέντες, κυρίως των κατηγοριών β και γ, ανέφεραν ότι αυτό θα επιτευχθεί μέσω της αύξησης της αστυνόμευσης (προληπτικής και κατασταλτικής) πράγμα που αντανακλά μια αντίληψη ενός περισσότερου «αυταρχικού κράτους» παρά «κοινωνικού». Ζαραφωνίτου Χ., *Τιμωρητικότητα. Σύγχρονες Τάσεις, Διαστάσεις και Εγκληματολογικοί Προβληματισμοί*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σ. 17.

²³⁸ Βλ. υπς. 236.

επίδραση γονικού προτύπου και τρίτον, εν πολλοίς απροσδιόριστους λόγους, όπως «μου άρεσε πολύ». Ωστόσο, οι προαναφερθέντες λόγοι πάντοτε συνοδεύονταν και από άλλους, όπως το περιπετειώδες του επαγγέλματος, την επιρροή από τον τρόπο με τον οποίο προβάλλεται το αστυνομικό επάγγελμα από τα ΜΜΕ ή τη στολή και τα οποία μπορεί να μην αναφέρθηκαν πάντοτε κατά τρόπο άμεσο αλλά να προέκυπταν από το σύνολο του λόγου του συνεντευξιαζομένου. Όπως θα πει ένας συνομιλητής:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ) «Τα ΜΜΕ παρουσιάζουν τον αστυνομικό ως τον καλό, τον ωραίο, το δίκαιο οπότε είναι λογικό κάποιος να επηρεαστεί...» συμπληρώνει δε ότι *«από τότε που άρχισαν να παίζονται οι σειρές CSI αυξήθηκε υπερβολικά η ζήτηση για υπηρεσίες όπως η Διεύθυνση Εγκληματολογικών Ερευνών».*

Συνολικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ένα πλέγμα παραγόντων επηρεάζει αυτή την επιλογή όπου σίγουρα και ο παράγοντας της κοινωνικοποίησης που προέρχεται από το οικογενειακό περιβάλλον (και οι αξίες που περικλείονται σε αυτό), θα συνέβαλλε σε σημαντικό βαθμό. Έτσι, αν και έχει υποστηριχθεί²³⁹ ότι κατά τη διαδικασία επιλογής δοκίμων επιλέγονται άτομα που να ταιριάζουν σε αυτά τα προγράμματα σπουδών, τα προαναφερθέντα δεν επαρκούν προκειμένου να συμπεράνουμε με ασφάλεια την ύπαρξη μιας προγενέστερης διαμόρφωσης του αστυνομικού υποκειμένου (και) σε συνθήκες λόγου του οικογενειακού περιβάλλοντος²⁴⁰. Πάντως, οι οικονομικές δυσχέρειες, στις οποίες αναφέρθηκαν οι περισσότεροι και ιδιαίτερα στις κατηγορίες α και β σε συνδυασμό με μια έντονη

²³⁹ Hancock B. W., & McClung C. E., «Cognitive abilities in police selection and organization» στο *Journal of Police Science & Administration*, Vol 12(1), Mar 1984, 99-104 στο ό.π. Conti, N. & Nolan, J. J., 2005, σ. 169.

²⁴⁰ Βλ. υπς. 15 του παρόντος κειμένου

εργασιακή ηθική που παρουσιάζεται στο οικογενειακό τους περιβάλλον, είχαν ως αποτέλεσμα το αστυνομικό επάγγελμα να αποτελέσει μια σίγουρη επιλογή.

Το σύνολο των λόγων για τους όποιους επέλεξαν αυτό το επάγγελμα αντανakλά έναν ατομικιστικό τρόπο σκέψης αφού στο σύστημα σκέψης τους δεν εντοπίζονται τόσο πολύ οι συλλογικές αξίες. Άλλωστε, έχει διαπιστωθεί ότι «όσον αφορά τις αξίες τους βάσει των ερευνών δείχνουν να ενδιαφέρονται περισσότερο για την επίτευξη ιδιοτελών στόχων (καλή ζωή), παρά ιδεαλιστικών πράγμα που δεν συνάδει με τη φύση του επαγγέλματος»²⁴¹. Γενικότερα, οι ασκούντες αυτό το επάγγελμα μάλλον συντάσσονται με μια πιο έντονη εκδοχή των mainstream αξιών αφού άλλωστε ένα από το καθήκοντα της εργασίας τους (όπως είδαμε και σε προηγούμενη ενότητα²⁴²) συνίσταται στην διατήρηση της κοινωνικής συνοχής δηλ. στην διαφύλαξη των κυρίαρχων αξιών που αντανakλούν το συγκεκριμένο ήθος. Όπως αναφέρει και ο Στεργιούλης «Οι λειτουργίες και δράσεις της αστυνομίας διέπονται πάντοτε από ένα αυστηρό και συγκεκριμένο νομοθετικό πλαίσιο και ευθυγραμμίζονται με το σύστημα αξιών της ίδιας της κοινωνίας»²⁴³. Έτσι, στοιχεία όπως λ.χ. μια καλώς νοούμενη εκκεντρικότητα δεν προβλήθηκε μέσω της προσωπικής ή ενδυματολογικής ταυτότητας των συνεντευξιαζομένων.

Οπότε, θα μπορούσαμε να πούμε ότι, εντοπίζεται μια μετάβαση από την μία κατηγορία στην άλλη σε σχέση με τον σχηματισμό των υποπολιτισμικών αξιών και ότι εν πολλοίς οι αξίες που εμπερικλείονται στον αστυνομικό λόγο διαφέρουν από τον «ιδεατό αστυνομικό εαυτό» που χαρακτηρίζεται από ιδεαλισμό και υπόσθηξη των συλλογικών αξιών και λιγότερο από ιδιοτέλεια και πραγματισμό.

²⁴¹ Rokeach M., Miller M., Snyder J., "The value gap between police and policed" στο *The Journal of Social Issues* 27, 1971, p. 155-171 στο ό.π. Λαμπροπούλου Έ., 1994, σ. 213.

²⁴² Βλ. ενότητα Α του δεύτερου μέρους αυτής της εργασίας.

²⁴³ Ο.π. Στεργιούλης Ε., 2008, σ. 51.

Γ. Ικανοποίηση και αίσθηση αυτοπραγμάτωσης

Στην προηγούμενη ενότητα αναφερθήκαμε στους λόγους επιλογής αυτού του επαγγέλματος. Σε αυτή την ενότητα, θα δούμε το κατά πόσο αισθάνονται ικανοποιημένοι από αυτήν την επιλογή ανάλογα με τις προσδοκίες που είχαν από τον εαυτό τους. Οπότε, θα ελέγξουμε την υπόθεση εάν η ικανοποίηση που απορρέει από τις προσδοκίες τους εναρμόνίζεται με τις προσμονές που προκύπτουν από τα Π.Δ. για τις τρεις κατηγορίες.

Σύμφωνα με τη θεωρία, η εργασιακή ικανοποίηση λειτουργεί ως παράγοντας ο οποίος συμβάλει στην αίσθηση αυτοεκπλήρωσης του ατόμου. Έτσι, η εργασία πολλές φορές βιώνεται ως μία επαχθής αναγκαιότητα, που κλέβει χρόνο από την «πραγματική» ζωή ενώ, πολλές φορές, θεωρείται άχαρη και βαρετή²⁴⁴. Ωστόσο, αν εξαιρέσουμε τους δόκιμους που αναφέρθηκαν εκτενώς στις ρουτίνες²⁴⁵, οι περισσότεροι από τους επαγγελματίες (και κυρίως της κατηγορίας β), ακόμη και όταν ανέφεραν την επαγγελματική αποκατάσταση ως πρωταρχικό λόγο επιλογής (δηλ. ότι τους ενδιέφερε η εξασφάλιση του οικονομικού), ύστερα από σχετική ερώτηση²⁴⁶ αλλά και από τα συμφραζόμενα του συνολικού τους λόγου δεν φαίνεται σε γενικές γραμμές να αντιλαμβάνονται την εργασία τους σαν μια υποχρέωση που απλώς τους «κλέβει» χρόνο από την «πραγματική» ζωή²⁴⁷. Αντιθέτως, και ιδιαίτερα για αυτούς που υπηρετούν σε ειδικές υπηρεσίες, δείχνει να είναι μια πηγή ενδιαφέροντος που πραγματώνει τις

²⁴⁴ Ό.π. Barus-Michel, 1997, σ. 50-51. Βλ. σχετικά ενότητα Η.α. του πρώτου μέρους.

²⁴⁵ Αισθάνονται ικανοποιημένοι από την επιλογή του επαγγέλματός τους αλλά αναφέρθηκαν εκτενώς στις καθημερινές ρουτίνες που επιβάλει το πρόγραμμα εκπαίδευσης τις οποίες μάλιστα εν πολλοίς χαρακτήρισαν ως «ρουτίνες χωρίς νόημα».

²⁴⁶ Ερώτηση 2 στον Οδηγό Συνέντευξης (Δείγμα Επαγγελματιών Γ και Δ (Με μέχρι 8 χρόνια υπηρεσίας χωρίς τη σχολή – Με περισσότερα από 8 χρόνια υπηρεσίας χωρίς τη σχολή).

²⁴⁷ Οι περισσότεροι από τους συνεντευξιζόμενους δηλώνουν από ικανοποιημένοι έως πολύ ικανοποιημένοι ανεξαρτήτως ηλικίας ή υπηρεσιακού περιβάλλοντος.

κλίσεις τους και εκπληρώνει τις προσδοκίες και τις αδυναμίες τους αφού εκτιμούν ότι τα καθήκοντα της δουλειάς τους είναι ενδιαφέροντα. Επομένως, δεν αντιμετωπίζουν την εργασία σαν ένα μέσο για να ικανοποιούν απλώς ανάγκες «έξω» από αυτή αλλά πολλές φορές ταυτίζονται με αυτή. Οπότε, πέρα από την κάλυψη του οικονομικού και την ασφάλεια που επιτυγχάνει το άτομο μέσω αυτού, παράγοντες όπως η έλλειψη ρουτίνας²⁴⁸ και η αίσθηση αποστολής, ως χαρακτηριστικό του αστυνομικού υποπολιτισμού²⁴⁹, συναντήθηκαν στο λόγο των ερωτώμενων:

«Αισθάνεστε ικανοποιημένος από την εργασία σας;»:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ) Αναφορικά με το εάν αισθάνεται ευχαριστημένος δηλώνει «ικανοποιημένος πολύ!». Τα αρνητικά που συναντώνται σε αυτό το επάγγελμα δεν μειώνουν την ικανοποίηση που λαμβάνει από την επαγγελματική του απασχόληση. Όπως μας αναφέρει «έχεις την εξουσία να υπηρετείς» .

Με άλλα λόγια αντιλαμβάνονται τα καθήκοντα της δουλειάς τους ως ενδιαφέροντα, ενώ συγχρόνως, δείχνουν πολλές φορές να την αντιμετωπίζουν και ως συναρπαστική γεγονός που προκύπτει από την απήχηση που έχει

²⁴⁸ Ας αναφέρω σε αυτό το σημείο ότι οι αστυνομικοί που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις δεν μίλησαν σχεδόν καθόλου για τις ρουτίνες του επαγγέλματος αλλά παρουσίασαν μάλλον τις πιο ελκυστικές, κατά τη γνώμη τους, όψεις. Αναφέρθηκαν σε περιστατικά που αντιμετώπισαν κατά τη διάρκεια της καριέρας τους τα οποία υπήρξαν καθοριστικά για τους ίδιους ενώ παρέλειψαν ότι η εργασία τους διέπεται και από ένα χρονικά εκτενές γραφειοκρατικό κομμάτι. Λ.χ. οι αστυνομικοί της Άμεσης Δράσης πολύ συχνά έχουν την εντολή να παραμείνουν σταθεροί στα πλαίσια της φρούρησης ακίνητων στόχων ή δεν είναι ασυνήθιστο για έναν αστυνομικό να εκτελεί υπηρεσία στη σκοπιά. Τέτοιες αρμοδιότητες καλύπτουν ένα τεράστιο χρονικό διάστημα της καθημερινής τους υπηρεσίας. Η έλλειψη αναφοράς τους στην καθημερινή ρουτίνα σχετίζεται προφανώς, όπως θα υποστηριχθεί και στη συνέχεια, με την αντίληψη που έχει για τον αστυνομικό του ρόλο ως crime fighter. Πρόκειται δηλ. για την αίσθηση ότι η αστυνόμευση δεν αποτελεί απλώς μια δουλειά αλλά τρόπο ζωής με αξιόλογο σκοπό. Felson, M., R. Boba (2010), *Crime and everyday life*, (fourth edition), Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington: Sage Publications, σ. 4-5.

²⁴⁹ Βλ. ενότητα Δ.β. του δεύτερου μέρους αυτής της εργασίας.

προφανώς ο ρόλος μέσα τους, τα συναισθήματα και τη συγκίνηση όπου αυτός τους δημιουργεί²⁵⁰. Ένας αστυνομικός που υπηρετεί στην Άμεση Δράση θα μας πει ότι (ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Β) «Είναι «τρελός» με τις μηχανές καθώς για αυτόν συμβολίζουν την περιπέτεια, τη δράση, την ελευθερία ... Δεν έχει τόσο αίσθηση του κινδύνου. Όταν οδηγεί τη μηχανή του αισθάνεται σαν να υπάρχει ένα «πέπλο» που τον προστατεύει από το να πάθει κάτι κακό».²⁵¹

Οι αστυνομικοί όπου ανέφεραν ότι δεν είναι τόσο ευχαριστημένοι από την εργασία τους, ανήκουν κυρίως στην κατηγορία γ. Αυτοί έθιξαν περισσότερο εξωτερικούς παράγοντες που σχετίζονται με τις συνθήκες εργασίας τους και δυσχαιρένουν το αστυνομικό έργο το οποίο αντιλαμβάνονται ως λειτούργημα. Αυτό δεν τους καθιστά μη ικανοποιημένους αλλά απλώς αναφέρονται με πιο κριτικό τρόπο σε πτυχές και όψεις της εργασιακής τους καθημερινότητας όπου θα ήθελαν να αλλάξουν (λ.χ. βλάβες σε οχήματα δυσκολεύουν την αστυνομική εργασία, η απόλυση του προσωπικού καθαριότητας είχε ως αποτέλεσμα να επηρεάζονται αρνητικά από τις βρώμικες συνθήκες του εργασιακού περιβάλλοντος, οι ανταγωνισμοί και οι συγκρούσεις που προκύπτουν από τις συναδελφικές σχέσεις²⁵², η καθημερινή επαφή με πολίτες που τους ζητούν ουσιαστικά να υπερβούν τις αρμοδιότητές τους και να τους επιλύσουν τα

²⁵⁰ Ναυρίδης Κ., «Εισαγωγή» στο *Ταυτότητες. Ψυχοκοινωνική συγκρότηση*, (επιμ. Κλήμης Ναυρίδης, Νικόλας Χρηστάκης), Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1997.

²⁵¹ Διαφαίνεται από το παραπάνω ότι η επιδίωξη του συναρπαστικού και το “controlled loss of control” συναντάται κάποιες φορές στο αστυνομικό επάγγελμα. Πρόκειται δηλ. για καταστάσεις όπου τα άτομα επιδιώκουν να αποκτήσουν τον έλεγχο μέσα από την ελεγχόμενη απώλειά του Katz, J., *Seductions of Crime: Moral and Sensual Attractions of Doing Evil*, New York: Basic Books, 1988 στο Hayward K., “The vilification and pleasure of youthful transgression” στο *Youth Justice: Critical Readings*, (eds. J. Muncie, G. Hughes & E. Mclaughlin), Sage, London, 2002, σ. 1-4.

²⁵² Στο σχετικό ζήτημα θα αναφερθούμε εκτενώς στην ενότητα με τίτλο «Ενδοομαδικές σχέσεις: Αντιλήψεις για την ιεραρχία και τον καταμερισμό εργασίας» που ακολουθεί.

προβλήματά τους όπως και η έλλειψη πρωτοβουλίας του αστυνομικού εξαιτίας των εντολών που παίρνει από το κράτος και στις οποίες οφείλει να υπακούει:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ) «Η εκάστοτε κυβέρνηση μας χρησιμοποιεί και μας μεταχειρίζεται σαν να είμαστε πειθήνια σώματα, υποχείρια χωρίς περιθώρια για πρωτοβουλία».

Τα προαναφερθέντα, δηλαδή η ύπαρξη μιας σφαιρικότερης εικόνας που να περιλαμβάνει και ορισμένες αρνητικές πτυχές του επαγγέλματος, αναφέρθηκαν κυρίως από αστυνομικούς με περισσότερα από 8 χρόνια υπηρεσίας ως απόρροια μιας μάλλον περισσότερο κυνικής διάθεσης που αναπτύσσεται μετά από κάποια χρόνια υπηρεσίας²⁵³.

Πάντως, το γεγονός ότι το σύνολο των συνεντευξιαζομένων αστυνομικών αισθάνεται κατά βάση ικανοποιημένο, τόσο για την επιλογή την οποία έκανε, όσο και ως άσκηση αυτού του επαγγέλματος, ανεξαρτήτως των χρόνων υπηρεσίας, προφανώς αντανakλά μια θετική αυτοεικόνα. Με άλλα λόγια, ορίζοντας το βαθμό ικανοποίησης ως μια συναρμογή μεταξύ του ιδεώδους και των πεπραγμένων²⁵⁴, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι αισθάνονται ικανοποιημένοι αφού έχουν υλοποιήσει εν πολλοίς τους στόχους τους. Σαφώς, οι στόχοι διαφέρουν από άτομο σε άτομο. Επομένως, ορισμένοι και κυρίως οι δόκιμοι υπαστυνόμοι και οι απόφοιτοι της Σχολής Αξιωματικών ενδιαφέρονται περισσότερο για την εργασιακή τους ανέλιξη και καριέρα. Όταν τους ρωτήσαμε «πώς βλέπουν τον εαυτό τους σε 10 χρόνια από σήμερα», οι δόκιμοι υπαστυνόμοι αναφέρθηκαν μεν στην υλοποίηση των κοινωνικών συμβάσεων (οικογένεια) αλλά έδωσαν έμφαση και σε ζητήματα που αφορούν την καριέρα τους. Μάλιστα θα μπορούσαν να

²⁵³ Για τα τέσσερα διαδοχικά στάδια διαμόρφωσης του «αστυνομικού κυνισμού» βλ. υπς. 207 της εργασίας αυτής.

²⁵⁴ Ο.π. Barus-Michel, 1997, σ. 43

χαρακτηριστούν και ως υποστηρικτές καινοτόμων πολιτικών καθώς αναφέρονται στο θάρρος που απαιτείται προκειμένου να πραγματοποιηθούν ουσιαστικές αλλαγές και βελτιώσεις σε ζητήματα που αφορούν το θεσμό της Ελληνικής Αστυνομίας:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Α) «Ως γενναίο ορίζει αυτόν που θα τολμήσει να κάνει πράγματα που απαιτούνται σε αυτή τη δουλειά. Πιστεύει ότι απαιτείται πρωτοβουλία και καινοτομία από ανθρώπους οι οποίοι δεν είναι ευθυνόφοβοι».

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Α) «Ένας από τους λόγους για τους οποίους μπήκε στην αστυνομία σχετίζεται με το ότι θα ήθελε να μην υπάρχουν προβλήματα στην πόλη, να δημιουργηθεί μια ήσυχη πόλη. Με άλλα λόγια, να νιώθει ο πολίτης ασφάλεια και να ισχύει. Οπότε, αυτό που θα ήθελε είναι να βρίσκεται σε υπηρεσία που θα είναι υπεύθυνη για την οργάνωση της αντεγκληματικής πολιτικής [...] Δεν θα είναι μια αντεγκληματική πολιτική για το θεαθήναι αλλά θα βασίζεται στη σωστή διαχείριση των προβλημάτων σε συνεργασία με άλλους φορείς».

Η κατηγορία β, που αποτελείται κυρίως από υπαξιωματικούς (4 από τους 6 συμμετέχοντες), αναφέρθηκε περισσότερο στις γνώσεις και στην εμπειρία που θα έχει αποκτήσει κάποιος για να ασκεί αποτελεσματικότερα το επάγγελμα του αλλά και στην εκπλήρωση των συμβατικών στόχων και τέλος, η γ κατηγορία, έχοντας εκπληρώσει τους συμβατικούς στόχους ευελπιστεί στη συντήρηση των κεκτημένων της, ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι σε σχέση με την εργασιακή τους εξέλιξη αρνούνται να κάνουν μια προβολή στο μέλλον²⁵⁵.

²⁵⁵ Εκτός από αυτούς που μας ανέφεραν ότι έχουν ως σκοπό να ικανοποιούν τις επαγγελματικές τους φιλοδοξίες στο πλαίσιο των «εφικτών» δυνατοτήτων είναι πολύ πιθανό και ιδιαίτερα για αυτούς που έχουν αποφοιτήσει από τη Σχολή Αστυφυλάκων ότι η φιλοδοξία για ανέλιξη (personal growth) να ματαιώνεται ύστερα από ορισμένα χρόνια υπηρεσίας. Εκτός αυτού,

Σε γενικές γραμμές, και οι τρεις κατηγορίες παρουσιάζουν παρεκκλίσεις από το δέον. Έτσι, οι δόκιμοι αναφερόμενοι στην καινοτομία δείχνουν να μην συμβιβάζονται με τα καθιερωμένα. Όσον αφορά τις κατηγορίες β και γ και κυρίως οι υπαξιωματικοί της κατηγορίας β αντιλαμβάνονται τη δουλειά σαν συναρπαστική πράγμα που αποτελεί χαρακτηριστικό της αστυνομικής «κουλτούρας», ενώ οι περισσότεροι αστυνομικοί της κατηγορίας γ αντιμετωπίζουν κριτικά και αρνητικά την ιεραρχία. Τέλος, ορισμένοι συμμετέχοντες της κατηγορίας β και κυρίως οι υπαξιωματικοί της κατηγορίας γ παρουσιάζουν μια τάση για υπαλληλισμό που αντιτίθεται στο ιδεατό. Επομένως, παρατηρούμε ότι εντοπίζεται μια μετάβαση και συνέχεια μεταξύ των τριών κατηγοριών όπου εκκινεί από μια διάθεση ουσιαστικής συμβολής στην αστυνομία, εν συνεχεία μετατρέπεται σε ενθουσιασμό και καταλήγει σε κυνισμό ενώ, συγχρόνως, κανένα από αυτά τα γνωρίσματα δεν συνάδει απόλυτα με τον ιδανικό αστυνομικό εαυτό.

Ε. Συμπεράσματα

Όσον αφορά την κοινωνική προέλευση των αστυνομικών προκύπτει ότι:

- Κατάγονται κυρίως από την επαρχία όπου και έχουν κοινωνικοποιηθεί σε αυτά τα περιβάλλοντα,

Συγκεκριμένα, ο πατέρας ή κάποιο άλλο πρόσωπο του οικείου περιβάλλοντος υπηρετεί σε κάποιο σώμα ασφαλείας ή απασχολείται σε αγροτικές δραστηριότητες, οπότε οι αστυνομικοί προέρχονται από οικογένειες

όπως αναφέρει και ο Καμπανάκης, ο αρχικός ενθουσιασμός σταδιακά μειώνεται και λόγω των καταστάσεων που αντιμετωπίζει ο αστυνομικός με αποτέλεσμα να αρχίζει να αποκτά μια αρνητική ψυχολογία. Καμπανάκης Ι., «Επάγγελμα Αστυνομικός» στο *Ποινική Δικαιοσύνη. Νομοθεσία και Νομολογία. Θεωρία και Πράξη*, αρ. τ. 12, Νομική Βιβλιοθήκη, Δεκέμβριος 2003, σ.σ. 1370-1372.

συγκεκριμένου κοινωνικού και πολιτισμικού υποβάθρου. Έτσι, παρότι υποστηρίζεται ότι στις Αστυνομικές Ακαδημίες επιλέγονται άτομα που μπορούν να συμβαδίσουν με το πρόγραμμα σπουδών, δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο για το αν η οικογενειακή ή «αστυνομική κοινωνικοποίηση» συνδράμει περισσότερο στην ανάπτυξη υποπολιτισμικών αξιών εφόσον τα διαθέσιμα υλικά δεν επαρκούν.

Οι κυρίαρχοι λόγοι για τους οποίους οι αστυνομικοί ανέφεραν ότι επέλεξαν αυτό το επάγγελμα είναι οι εξής:

- Επαγγελματική αποκατάσταση
- Επιρροή γονικού προτύπου ή του ευρύτερου οικογενειακού περιβάλλοντος
- «Αγάπη» για το επάγγελμα

Συμπληρωματικά με αυτούς τους λόγους αναφέρθηκαν και οι ακόλουθοι:

- Κοινωνική προσφορά
- Το περιπετειώδες του επαγγέλματος
- Επιρροή από τις αναπαραστάσεις για τους αστυνομικούς που προβάλλουν τα ΜΜΕ

Αναφορικά με τα κίνητρα για την επιλογή αυτού του επαγγέλματος έγινε σαφές ότι αντανakλούν έναν κατά κύριο λόγο ιδιοτελή και πρακτικό τρόπο σκέψης, ο οποίος εν πολλοίς μπορεί να αποτελεί και πυξίδα ενός γενικότερου προσανατολισμού του αστυνομικού όσον αφορά τις καταστάσεις που αντιμετωπίζει. Επιπλέον, παρατηρούμε ότι τους χαρακτηρίζει κυρίως ο πραγματιστικός τρόπος σκέψης και όχι ο ιδεαλιστικός που θα παρέπεμπε σε ιδέες όπως λ.χ. το όραμα για την καθολική εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Όσον αφορά το ζήτημα της εργασιακής τους ικανοποίησης οι περισσότεροι δηλώνουν από ικανοποιημένοι μέχρι πολύ ικανοποιημένοι κυρίως λόγω:

- Της εξασφάλισης του οικονομικού που συνεπάγεται ασφάλεια και συνήθως αδιαφορία μελλοντικής ανέλιξης εφόσον οι περισσότεροι αποβλέπουν απλώς σε μια θέση μισθωτής απασχόλησης.
- Επίτευξη κοινωνικής ανοδικότητας
- Εκπλήρωσης του γονικού προτύπου,
- Θεωρούν τα καθήκοντα της δουλειάς τους ενδιαφέροντα από την άποψη του συναρπαστικού.

Μια σειρά από προβλήματα που αναφέρθηκαν κυρίως από εμπειρότερους αστυνομικούς ήταν σημαντικά:

- Βλάβες σε οχήματα
- Έλλειψη προσωπικού καθαριότητας στις υπηρεσίες
- Συναδελφικές συγκρούσεις και ανταγωνισμοί
- Έλλειψη πρωτοβουλίας σε αποφάσεις που αντιβαίνει του ιδανικού αστυνομικού εαυτού

Σε σχέση με το πόσο ικανοποιημένοι αισθάνονται από την εργασία τους, είδαμε ότι κατά βάση είναι ευχαριστημένοι αλλά για λόγους περισσότερο ωφελιμιστικούς και πρακτικούς εκ των οποίων μερικοί απαντούν στην αστυνομική «κουλτούρα» όπως λ.χ. η αίσθηση αποστολής.

Τέλος, αναφορικά με το πώς «βλέπουν» τον εαυτό τους σε 10 χρόνια από σήμερα, το σύνολο των αστυνομικών επιθυμεί να έχει εκπληρώσει τις συμβατικές

κοινωνικές αξίες της απόκτησης ή της συντήρησης οικογένειας, ενώ λίγοι από αυτούς ιδανικά θα ήθελαν να κάνουν και καριέρα (κυρίως απόφοιτοι της Σχολής Αξιωματικών Ελληνικής Αστυνομίας που είναι κάτοχοι πανεπιστημιακών τίτλων σπουδών).

Όσον αφορά την αναπαράσταση του εαυτού τους στο μέλλον, επιλέγεται ένας κυρίως ένας κομφορμιστικός τρόπος ζωής που να συμβαδίζει με τις συμβατικές αξίες της κοινωνίας χωρίς να εντοπίζονται κάποιες θετικές ή αρνητικές εκκεντρικότητες και αν ο αστυνομικός που απαντάει σε αυτήν την ερώτηση είναι ηλικιακά μεγαλύτερος ενδιαφέρεται κυρίως για τη διατήρηση των κεκτημένων του. Αναφορά σε θέματα που αφορούν τον «ιδανικό αστυνομικό εαυτό» συναντήθηκαν ελάχιστα και κυρίως από τους δόκιμους. Ωστόσο, φαίνεται ότι η προσωπική τους φιλοδοξία είναι εν μέρει η εισαγωγή καινοτόμων πολιτικών πράγμα που αμφισβητεί ουσιαστικά την ιεραρχία εφόσον η καινοτομία είναι λόγος ανατροπής του υφιστάμενου πλαισίου, οπότε αντιτίθεται στο δέον.

2. Αυτοεικόνα του αστυνομικού για τον αστυνομικό του ρόλο

A. Εισαγωγή

Στην ενότητα αυτή, θα εστιάσουμε στην προσοχή μας, στον τρόπο με τον οποίο ο αστυνομικός αντιλαμβάνεται την φοιτητική και επαγγελματική του ταυτότητα, όπως αυτή διαμορφώνεται στα πλαίσια των διαδοχικών οργανωσιακών περιβαλλόντων (σχολής και εργασίας) στα οποία εντάσσεται. Όπως έχουμε αναφέρει, τα οργανωσιακά περιβάλλοντα μέσω της δομής τους, επιβάλλουν συγκεκριμένες θέσεις και εκ τούτου ρόλους που απορρέουν από

αυτές²⁵⁶. Επομένως, καθιερώνουν προσδοκίες που προκειμένου να εκπληρωθούν, εντοπίζεται μια σειρά από τυπικούς κανόνες που όταν τηρούνται εξασφαλίζεται η εμπέδωση αυτών των συμπεριφορών.²⁵⁷ Σε σχέση με τους κανόνες, υπάρχουν άτομα τα οποία δείχνουν εν μέρει να συντάσσονται με αυτούς και να είναι συμμορφωμένα. Όμως, υπάρχουν και άλλα τα οποία πολλές φορές εμφανίζονται πιο καινοτόμα ή παρεκκλίνοντα σε σχέση με τις υποδείξεις.

Έτσι, παρά την ύπαρξη των κανόνων, πολλές φορές στα οργανωσιακά περιβάλλοντα δεν επικρατεί πάντα αρμονία και το ίδιο συμβαίνει και στο εσωτερικό της αστυνομίας. Σε ενδοομαδικό επίπεδο, από την μία πλευρά εντοπίζεται η ιεραρχία και οι ποικίλες διακρίσεις και διαιρέσεις που όταν δεν γίνονται αποδεκτά, είναι δυνατόν να προξενήσουν συγκρούσεις και ανταγωνισμούς στο εσωτερικό της, ενώ από την άλλη πλευρά, παρατηρείται μια αίσθηση ομοθυμίας ως απότοκος του «esprit de corps»²⁵⁸.

Οπότε, έχοντας ως γνώμονα αυτά, στην πρώτη ενότητα, μέσα από τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι αντιλαμβάνονται την ιεραρχία και τον καταμερισμό εργασίας που προκύπτει από τις διάφορες θέσεις και ρόλους, θα δούμε το νόημα που προσδίδουν οι αστυνομικοί σε αυτές και επομένως κατά πόσο εντοπίζονται αποκλίσεις από τα ενδεδειγμένα πρότυπα στις τρεις κατηγορίες.

Όπως σαφώς δείξαμε, το οργανωσιακό περιβάλλον δεν παράγει μόνο ανταγωνιστικές όψεις αλλά ταυτόχρονα λειτουργεί και σαν συναισθηματική κοινοπραξία συμβάλλοντας στην ανάπτυξη κοινών αναπαραστάσεων στα μέλη που το στελεχώνουν. Έτσι, στα πλαίσια της ανάπτυξης της αστυνομικής

²⁵⁶ Για τις έννοιες βλ. πρώτο μέρος, ενότητες Α και Ζ.

²⁵⁷ Βλ. σχετικά την ενότητα Γ.α. και Γ.β. για τη διαμόρφωση και το σχηματισμό του αστυνομικού ήθους.

²⁵⁸ Βλ. σχετικά ενότητα Δ.β. του δεύτερου μέρους.

αλληλεγγύης, οι αστυνομικοί τείνουν να επηρεάζουν ο ένας τον άλλο σε ζητήματα όπως η μετάδοση της εμπειρίας που λαμβάνει χώρα από τον αρχαιότερο στο νεότερο. Οπότε, στη δεύτερη ενότητα, θα δοθεί έμφαση στον τρόπο σχηματισμού και διαχείρισης της «διακριτικής τους ευχέρειας»²⁵⁹. Όπως θα δείξουμε, εδράζεται σε στερεότυπα που βασίζονται σε συγκεκριμένες αξίες, οι οποίες μεταδίδονται από «σειρά σε σειρά», δηλ. από τους αρχαιότερους στους νεότερους.

Επιπλέον, στα πλαίσια της ανάπτυξης της επαγγελματικής νοοτροπίας των αστυνομικών σχηματίζεται και η αντίληψη του αστυνομικού για τον αστυνομικό του ρόλο. Με αυτό το ζήτημα θα ασχοληθούμε στην τρίτη ενότητα, εστιάζοντας στο σημασιολογικό περιεχόμενο που αποδίδουν οι συνεντευξιαζόμενοι στην έννοια «αστυνομικός» ως ρόλο προκειμένου να κατανοήσουμε αυτόχρονα και στα πλαίσια ποιου τρόπου σκέψης διεκπεραιώνουν και την αποστολή τους.

Οπότε, στην παρούσα ενότητα, θα ασχοληθούμε ουσιαστικά με τρία ζητήματα: πρώτον, στο πώς αντιλαμβάνονται οι δόκιμοι και οι επαγγελματίες την ιεραρχία και πώς μέσω διάφορων στερεοτύπων σχηματίζουν τις διάφορες διαιρέσεις στο εσωτερικό του σώματος, δεύτερον, με τη διαμόρφωση της «διακριτικής τους ευχέρειας» και σε ορισμένα στερεότυπα πάνω στα οποία αυτή βασίζεται και τρίτον, στο εννοιολογικό περιεχόμενο που προσδίδουν στον όρο «αστυνομικός». Βάσει της ερευνητικής μας υπόθεσης, θα βρούμε τις συνέχειες και τις ασυνέχειες μεταξύ των τριών κατηγοριών και το κατά πόσο συγκλίνουν ή αποκλίνουν από το δέον.

²⁵⁹ Όπως ήδη αναφέραμε και σε προηγούμενη ενότητα η διακριτική ευχέρεια ορίζεται ως μια μορφή απόδοσης δικαιοσύνης χωρίς δίκη ("Justice without Trial"). Skolnick J.H., *Justice without Trial. Law Enforcement in Democratic Society*, New York: Willey στο ό.π. Westmarland L., 2008, σ. 360

B. Ενδοομαδικές σχέσεις: Αντιλήψεις για την ιεραρχία και τον καταμερισμό εργασίας

Οι ενδοομαδικές σχέσεις στο εσωτερικό του οργανισμού της Ελληνικής Αστυνομίας πολλές φορές μπορούν να γίνουν ανταγωνιστικές και συγκρουσιακές εξαιτίας της ιεραρχικής της δομής που επιβάλλοντας τις νομικά καθορισμένες θέσεις προκαθορίζει την αλληλεπίδραση και την επικοινωνία των ατόμων η οποία δεν γίνεται πάντοτε αποδεκτή. Επιπλέον, διακρίσεις συναντώνται και ανάλογα με τον τύπο της υπηρεσίας που κάποιος επιλέγει (Αστυνομία Τάξης, Ασφάλειας, Άμεση Δράση κ.λπ.)²⁶⁰ Στην παρούσα ενότητα θα δούμε πώς οι αστυνομικοί αντιλαμβάνονται τις διακρίσεις που προέρχονται από τις διάφορες θέσεις και ρόλους ως προϊόν των προσδοκιών που απορρρούν από τον κανόνα και θα ελέγξουμε κατά πόσο οι τρεις κατηγορίες ανταποκρίνονται περισσότερο ως προς αυτούς ή παρουσιάζουν παρεκκλίνουσες (ή και μη νόμιμες) συμπεριφορές.

Εστιάζοντας στο εσωτερικό του οργανισμού, οι ίδιοι αντιλαμβάνονται τον συλλογικό τους εαυτό ως διαιρεμένο σε μικρότερες ομάδες ανάλογα κυρίως με την εκπαίδευση όπου έχουν λάβει, δηλ. εάν είναι απόφοιτοι της Σχολής Αξιωματικών Ελληνικής Αστυνομίας, της Σχολής Αστυφυλάκων ή Ειδικόί Φρουροί. Συνεπώς, ο διαχωρισμός κατ' αρχήν εδράζεται στο αν αποτελούν μέρος του διοικητικού προσωπικού και επομένως είναι αξιωματικοί ως προς το βαθμό ή του εκτελεστικού, δηλ. υπαξιωματικοί. Αυτό τους διαφοροποιεί ως προς την ανάληψη των καθηκόντων, τα οποία διακρίνονται σε διοικητικά και εκτελεστικά, και ως εκ τούτου ως προς τις προσμονές που προέρχονται από τους αντίστοιχους ρόλους.

²⁶⁰ Όπως ήδη είδαμε στη θεωρία, υποστηρίζεται ότι στο εσωτερικό του αστυνομίας αναπτύσσονται διάφορες αστυνομικές κουλτούρες με γνώμονα διάφορα χαρακτηριστικά όπως λ.χ. τα ατομικά (φύλο, ηλικία) κ.ά. Βλ. σχετικά ενότητα Δ.α. του δεύτερου μέρους.

Μέσα από το λόγο των αστυνομικών που συμμετείχαν σε αυτή τη μελέτη κατ'αρχήν γίνεται κατανοητό ότι η διάκριση μεταξύ των αξιωματικών και των υπαξιωματικών είναι σαφής:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Α) Για ποιο λόγο αφού αποφοίτησες από τη διετή σχολή έβγαλες και την τετραετή; Ο απόφοιτος της τετραετούς είναι κάτι ανώτερο καθώς αναλαμβάνει διοικητικά καθήκοντα. Σκέφτηκε λοιπόν «γιατί να διοικούν αυτοί; Εγώ μπορώ να διοικήσω καλύτερα. Είμαι αστυνομικός. Γιατί όχι αξιωματικός;»

Πρόκειται δε για μια διάκριση που εντοπίζεται τόσο σε λειτουργικό επίπεδο, όσο και σε συμβολικό αφού αναμένεται από τον τελευταίο μια στάση σεβασμού απέναντι στον πρώτο μέσα από την εκτέλεση των εντολών του και τηρώντας τους ενδεδειγμένους κώδικες συμπεριφοράς²⁶¹. Οι έχοντες δε θέση διοικητικού προσωπικού τονίζουν ότι αν το επιθυμούν μπορούν να ταλαιπωρήσουν κάποιον υφιστάμενό τους μέσω της «απειλής» τυπικών αλλά και άτυπων κυρώσεων δείχνοντας και την ύπαρξη εξαρτητικών σχέσεων στην εργασία. Ρωτώντας τους σχετικά μας ανέφεραν τα εξής:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ) Πώς είναι οι σχέσεις μεταξύ ανώτερων και κατώτερων; Όλα είναι παιχνίδια σχέσεων εξουσίας και στις σχέσεις ιεραρχίας υπάρχουν όρια. Σε μία σχέση προϊστάμενου – υφιστάμενου υπάρχουν όρια προκειμένου να μην πάρει θάρρος ο τελευταίος. Να μην υπάρχουν πολλά περιθώρια, ειδικά δεν γίνεται δουλειά.

²⁶¹ Σαφώς, όπως μας εξηγεί κάποιος από τους συμμετέχοντες, έντονες ιεραρχίες εντοπίζονται κυρίως στους ένστολους και στις ΜΑΤ και όχι τόσο στις Υπηρεσίες Ασφάλειας αφού υπάρχει τέτοιου είδους καταμερισμός εργασίας όπου ο κάθε αστυνομικός αναλαμβάνει κάποιο συγκεκριμένο κομμάτι με αποτέλεσμα η ιεραρχία να ατονεί.

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ) *Θεωρείς ότι είναι έντονες οι ιεραρχίες στο σώμα; Όχι, είναι όλοι για όλα. Λεκτικές προσβολές συναντώνται; Ναι αλλά έλλειψη σεβασμού εντοπίζεται και από κατώτερους σε ανώτερους και αυτό διότι ξεκινάμε στην αρχή με τη σκέψη ότι όλοι να είμαστε φίλοι, ύστερα έρχεται ο κατώτερος και λέει στον ανώτερο 'ρε μαλάκα τι μου λες' και όλοι γίνονται μπάχαλο.*

Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, η ιεραρχική οργάνωση της αστυνομίας βασίζεται στην κατανομή λειτουργικών θέσεων με συγκεκριμένες αρμοδιότητες χωρίς αυτό να σημαίνει ότι το εκτελεστικό προσωπικό αντιμετωπίζει με τρόπο απόλυτα παθητικό ή προβλεπόμενο από τη σχετική νομοθεσία το εργασιακό του περιβάλλον. Και οι τρεις κατηγορίες αναφέρθηκαν στα προβλήματα που επιφέρει η ιεραρχία αλλά και στην έλλειψη εσωτερικής αποδοχής της. Λ.χ. οι υπαξιωματικοί της κατηγορίας γ θεωρούν ότι είναι άδικο να εκτελούν εντολές νεαρών υπαστυνόμων δεδομένου ότι κρίνουν ότι υπερέχουν από άποψης εμπειρίας. Ωστόσο, τόσο οι αξιωματικοί της κατηγορίας β, όσο και της γ, ως προς το ζήτημα των πρωτοβουλιών έδειξαν κατά κύριο λόγο μια αρνητική στάση. Έτσι, προτιμούν να συμβιβάζονται με τα καθιερωμένα πράγμα που συμβαδίζει με τον ιδανικό αστυνομικό εαυτό.

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ) *«Ως υποδιοικητής σκέφτεσαι την καινοτομία; δεν υπέρ της καινοτομίας και της πρωτοβουλίας. Το θεωρεί λιγάκι επικίνδυνο. Προτιμά να ακολουθεί τις εντολές. Ούτως ή άλλως όλοι μας πολλές φορές πρέπει να κάνουμε πράγματα που ουσιαστικά δεν θέλουμε.»*

Τέλος, οι δόκιμοι (κατηγορία α) δείχνουν μεγαλύτερη συνέπεια ως προς το ζήτημα της εκτέλεσης των εντολών που δέχονται από τη σχολή αλλά αναφέρουν

ότι όταν διοικήσουν επιθυμούν να κάνουν τη διαφορά και να εισάγουν καινοτομίες.

Αξίζει να αναφερθεί ότι επιπλέον διακρίσεις συναντώνται και ανάλογα με τον τύπο της υπηρεσίας που κάποιος επιλέγει (Αστυνομία Τάξης, Ασφάλειας, κ.λπ.) ή τη θέση του σε αυτή και θεμελιώνονται στη βάση στερεοτυπικών γνωρισμάτων και χαρακτηριστικών που επικρατούν σε ενδοομαδικό επίπεδο (ως συλλογική αντίληψη) για την κάθε υπηρεσία.

Εν όψει των προαναφερθέντων, καθίσταται σαφές ότι η διάκριση μεταξύ των αστυνομικών που εργάζονται «στο δρόμο» από αυτούς που αναλαμβάνουν άλλα καθήκοντα (κυρίως γραφειοκρατικά) είναι σαφής. Όπως ανέφερε ένας συνεντευξιαζόμενος: *«Αναρωτιέμαι τι ηθικά διλήμματα σου είπαν ότι έχουν αυτοί που δεν λένε να βγουν από τα γραφεία!»*. Έτσι, παρατηρούμε ότι επικρατεί η αντίληψη ότι όσοι δεν έχουν «βγει έξω» δεν γνωρίζουν την «πραγματική» αστυνομική εργασία. Μια επιπλέον διάκριση εντοπίζεται και μεταξύ αυτών που δουλεύουν σε υπηρεσίες ασφάλειας και τους ένστολους. Υπάρχει η αντίληψη ότι οι μη ένστολοι κάνουν την πραγματική αστυνομική δουλειά αφού *«Η ασφάλεια ασχολείται με τη σοβαρή εγκληματικότητα»* και τονίζουν ότι προκειμένου να εργαστεί κάποιος στο συγκεκριμένο πόστο εργασίας, οφείλει να αναπτύξει δεξιότητες, όπως παρατηρητικότητα και υπομονή. Οπότε, παρατηρούνται διαιρέσεις ανάλογα με τις «απαιτούμενες» ικανότητες που οφείλει κάποιος να έχει. Οι αστυνομικοί που εργάζονται στα Αστυνομικά Τμήματα αναφέρονται σε ικανότητες διαχείρισης περιστατικών λ.χ. ενδοοικογενειακής βίας αλλά και πολιτών, επομένως στη διπλωματία. Οπότε, τα άτομα διαφοροποιούνται μεταξύ τους και εντάσσονται σε ομάδες ατόμων με παρόμοια χαρακτηριστικά. Με άλλα

λόγια, βλέπουμε ότι αναπτύσσονται ποικίλλοι και διαφορετικοί τύποι κορπορατισμού ανάλογα με την υπηρεσία στην οποία είναι κάποιος τοποθετημένος, ενώ, ιδιαίτερα για αυτούς που ανήκουν σε ειδικές υπηρεσίες, καλλιεργείται η αντίληψη ότι είναι μέλη εκλεκτών σωμάτων που απαιτούνται ειδικές ικανότητες.

Συμπερασματικά, παρατηρούνται ενδοομαδικές διαφωνίες και διαιρέσεις που σχετίζονται περισσότερο με την ιεραρχική οργάνωση του σώματος και την επιλογή υπηρεσίας και στηρίζονται στην κατασκευή διαφόρων στερεοτύπων. Οπότε, από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι μέσω των ιεραρχιών και των ρόλων, όπως και τους διάφορους τύπους υπηρεσίας σχηματίζονται πολλές αστυνομικές κουλτούρες. Το σύνολο δε των διαφορετικών τρόπων εργασίας συνιστούν την επαγγελματική κουλτούρα (occupational culture)²⁶². Όσον αφορά τις τρεις κατηγορίες, όσα περισσότερα χρόνια υπηρεσίας έχει κάποιος (και κυρίως αν είναι υπαξιωματικός) τόσο λιγότερο αποδέχεται την ιεραρχία και την εκτέλεση εντολών των ανωτέρων, ενώ και οι υπαξιωματικοί της κατηγορίας β δείχνουν να την απορρίπτουν εσωτερικά πράγμα που αντιτίθεται στο πρότυπο.

Γ. Η αυτοαντίληψη του αστυνομικού για την επαγγελματική του αποτελεσματικότητα και η μετάδοση της εμπειρίας

Όλοι οι δόκιμοι και οι επαγγελματίες που συμμετείχαν στην μελέτη αυτή υποστήριξαν ότι το αστυνομικό επάγγελμα μαθαίνεται μέσα από την πράξη (learning by doing), ενώ ότι η θεωρία είναι απλώς βοηθητική του πρακτικού μέρους του επαγγέλματος όπου, αν δεν ανταποκρίνεται στην εμπειρία, τότε δεν έχει κανένα νόημα η ύπαρξή της, «...άλλο να μαθαίνεις θεωρητικά για το κολύμπι

²⁶² Βλ. ενότητα Δ.α. του δεύτερου μέρους της εργασίας.

και άλλο να κολυμπάς». Σε προηγούμενη ενότητα αναφέραμε ότι τα καθήκοντα και οι αρμοδιότητες των αστυνομικών παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία ²⁶³ ως προς τα οποία, μάλιστα, οφείλουν να είναι αποτελεσματικοί και αποδοτικοί. Αυτός είναι και ο λόγος όπου για κάθε έναν τομέα από αυτούς υπάρχει «ειδικό» προσωπικό (Αστυνομία Τάξης-Άμεση Δράση, Ασφάλειας κ.ά.). Οπότε προβλέπεται ένας καταμερισμός εργασίας²⁶⁴ που βασίζεται σε ειδικές γνώσεις που ο αστυνομικός αναπτύσσει με την πάροδο του χρόνου μέσα από την προσωπική του προσπάθεια αλλά και με τη συνδρομή των παλιών συναδέλφων.

Εστιάζοντας ιδιαίτερα στους επαγγελματίες του δείγματός μας και συγκεκριμένα στα περιστατικά τα οποία αντιμετωπίζουν κατά την άσκηση των καθημερινών τους καθηκόντων σε συνδυασμό με την ερώτηση «αν εκτιμούν την εκπαίδευσή τους ως επαρκή» εντοπίζεται μία μετάβαση και συνέχεια μεταξύ των νεότερων και μεγαλύτερων σε ηλικία και χρόνων υπηρεσίας αστυνομικούς. Έτσι, πολλές φορές, ενώ οι νέοι αστυνομικοί αισθάνονται ότι δεν είναι σε θέση να διαχειριστούν ικανοποιητικά όλες τις καταστάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο των αρμοδιοτήτων τους, οι εμπειρότεροι αστυνομικοί παρουσιάζουν θετικότερο θυμικό ως προς την αντιμετώπιση των συνθηκών που συναντούν. Αυτό κάνει τους πρώτους, να εκτιμούν την εκπαίδευση τους ως μη επαρκή προκειμένου να ανταποκριθούν στις ειδικές αρμοδιότητές τους, ενώ συγχρόνως θεωρούν ότι πρέπει να μάθουν τα πάντα εκ του μηδενός²⁶⁵. Έτσι, ένας νεαρός αστυνομικός

²⁶³ Βλ. ενότητα 1 του δεύτερου μέρους.

²⁶⁴ Ας σημειώσουμε ότι στα πλαίσια της αστυνομικής εκπαίδευσης δεν προβλέπεται η εξειδίκευση μέσω της επιλογής κάποιας ιδιαίτερης κατεύθυνσης αλλά το σύνολο των αστυνομικών λαμβάνει ένα κορμό γενικών γνώσεων.

²⁶⁵ Αξίζει να σημειώσουμε ότι όταν τους ρωτήσαμε ποιες αλλαγές προτείνουν προκειμένου να βελτιωθεί η εκπαίδευση, όλοι (εκτός από αυτούς που μας είπαν ότι δεν γνωρίζουν πώς είναι διαμορφωμένη η σημερινή εκπαίδευση) ανέφεραν ότι θα πρέπει να «πρακτικοποιηθεί» μέσω μείωσης της θεωρητικής ύλης που δεν έχει αντίκρισμα στην εμπειρία και μέσω αύξησης των εξωτερικών υπηρεσιών. Πιο συγκεκριμένα, ενώ θεωρούν χρήσιμη τη νομική επιστήμη, από την

που εργάζεται σε Α.Τ. κρίνει λ.χ. ότι δεν διαχειρίζεται σωστά τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, ενώ ταυτόχρονα δεν ξέρει με ποιο τρόπο να αντιμετωπίσει τους πολίτες:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Β) Για την υπηρεσία στην οποία εργάζεται κρίνει ότι οι σπουδές του δεν του εξασφάλισαν επάρκεια ως προς όλους τους τομείς. Αυτό συμβαίνει διότι εμπλέκονται πολίτες. Ο πολίτης χρειάζεται ειδική μεταχείριση ανάλογα λ.χ. με την ηλικία του ή το χαρακτήρα του. Υπάρχουν πολίτες μας εξηγεί, στους οποίους θα μιλήσει διαφορετικά. Επιπλέον, αν και ο νόμος ισχύει (είναι ο ίδιος) για όλους, οι περιπτώσεις δεν είναι ίδιες και αυτό τον προβληματίζει. Αναφερόμενος λ.χ. στα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας υπογραμμίζει ότι είναι δύσκολα ως προς τη διαχείρισή τους. Όπως εξηγεί, δεν έχει οικογένεια με παιδιά για να ξέρει τι ακριβώς βιώνουν.

Ενώ ένας αστυνομικός της Άμεσης Δράσης αισθάνεται ότι υστερεί σε ζητήματα αυτοπροστασίας και αυτοάμυνας, ενώ παράλληλα ότι του λείπει και η διαίσθηση:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Β) «Λ.χ. θα έπρεπε να δίνεται περισσότερη έμφαση σε μαθήματα αυτοπροστασίας–αυτοάμυνας [...]. Γενικά πάντως χρειάζεται περισσότερη πρακτική «έξω» προκειμένου ο αστυνομικός να αποκτήσει εμπειρία. Εμπειρία όπως λ.χ. να κοιτάς κάποιον και να μπορείς να «κόψεις» αν φέρει πάνω του μαχαίρι, όπλο, ναρκωτικά...»²⁶⁶.

άλλη πλευρά, τις κοινωνικές ή ανθρωπιστικές επιστήμες δεν κρίνουν ότι είναι απαραίτητες για την άσκηση του επαγγέλματος τους αν δεν έχουν πρακτικό αντίκτυπο αφού το θεωρητικό κομμάτι, πλην των νομικών, μαθαίνεται μέσα από την εμπειρία.

²⁶⁶ Η αστυνομική καχυποψία ως χαρακτηριστικό της αστυνομικής υποκουλτούρας είναι έκδηλη σε αυτό το παράδειγμα. Όπως αναφέραμε και στην ενότητα Δ.β. η καχυποψία πολλές φορές σχετίζεται με την ανησυχία των αστυνομικών να αναγνωρίζουν κινδύνους. Σε αυτό άλλωστε οφείλεται και ο σχηματισμός στερεοτύπων από πλευράς των αστυνομικών με αποτέλεσμα τη δημιουργία ορισμένων προδιαθέσεων απέναντι σε ορισμένα άτομα ή ομάδες ατόμων. Έτσι,

Στην γ κατηγορία όπου αποτελείται από εμπειρότερους αστυνομικούς ύστερα από ερώτηση που σχετίζεται με το εάν θεωρούν την εκπαίδευση επαρκή ή όχι, μας ενημερώνουν ότι η εκπαίδευση όπου έλαβαν αποδείχθηκε τελικά καλή. Υποστηρίζουν δε ότι είναι αδύνατο να καλύψει όλες τις δέσμες γνώσεις όπου απαιτούνται προκειμένου κάποιος να είναι καθ'όλα έτοιμος όταν κληθεί να ασκήσει αυτό το επάγγελμα:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ) «Σε καμία περίπτωση δεν κάλυπταν οι σπουδές όλο το εύρος γνώσεων που απαιτούνται από έναν επαγγελματία αστυνομικό, αλλά δεν θα μπορούσαν κιόλας λόγω ποικιλομορφίας των αστυνομικών καθηκόντων, ανάλογα με την Υπηρεσία στην οποία κάποιος θα τοποθετηθεί. Ωστόσο πιστεύω ότι μας προσφερθήκαν αρκετές γενικές γνώσεις, απαραίτητες για τη δημιουργία ενός υπόβαθρου στο οποίο θα μπορούσε ο καθένας να κτίσει ειδικότερες δεξιότητες βασισμένος στις εμπειρίες και τις αρμοδιότητές του.»

Οπότε, ο τρόπος αξιολόγησης των περιβαλλοντικών συνθηκών που συναντάει ο αστυνομικός στην καθημερινότητά του δείχνουν για τους νεότερους να γίνονται αντιληπτές ως «απειλή» από την άποψη ότι εκτιμούν τις προσωπικές πηγές τις οποίες θεωρούν ότι κατέχουν για να τις αντιμετωπίσουν ως όχι ιδιαίτερα ικανοποιητικές, ενώ οι μεγαλύτεροι θεωρούν εν πολλοίς ότι μπορούν να αντιμετωπίσουν τις απαιτήσεις που προκύπτουν από τις διάφορες περιβαλλοντικές συνθήκες.

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ) «Είμαι επαγγελματίας σημαίνει ότι θέτω όρια ως προς τον τόπο, το χρόνο και τις συνθήκες. Λ.χ. ένα περιστατικό ελέγχου ένοπλης ληστείας απαιτεί προσέγγιση υψηλού κινδύνου. Θα στηθούν τα περιπολικά με ορισμένο τρόπο,

διαμορφώνουν «γνωστικούς» χάρτες για να μπορούν με αυτόν τον τρόπο να προβλέπουν και να προφυλάσσονται από τον κίνδυνο δημιουργώντας προκαταλήψεις. Ό.π. Reiner R., 2000, σ. 91.

ένας θα δίνει τις εντολές, εκεί θα βγάλεις όπλο, θα δώσεις τις πινακίδες και εκεί θα πρέπει να παραμείνεις ψύχραιμος διότι πρόκειται για μια διαδικασία που διαρκεί γύρω στα 10 λεπτά. Θα πρέπει να έχεις πάντα κατά νου ότι ο δράστης είναι κάποιος που δεν έχει κάτι να χάσει».

Το σύνολο των αστυνομικών που συμμετείχε σε αυτή τη μελέτη υποστήριξε ότι προκειμένου να μάθει κάποιος αυτή τη δουλειά απαιτείται η συνδρομή κάποιου εμπειρότερου αστυνομικού ο οποίος να τη γνωρίζει ήδη²⁶⁷. Από αυτό αντιλαμβανόμαστε ότι η εμπειρία είναι κάτι που μεταδίδεται από τους παλιότερους στους νεότερους διαμορφώνοντας μία συνέχεια μεταξύ «νέου» και «παλιού» τόσο από άποψης δεξιοτήτων, όσο και από άποψης αξιών και πεποιθήσεων που ενυπάρχουν στην εμπειρία του τελευταίου. Με αυτόν τον τρόπο, ο «παλιός» ουσιαστικά μεταδίδει την ιδεολογία του στο «νέο» μαθαίνοντας τον πώς να αντιδρά στα διάφορα περιστατικά που καλείται να αντιμετωπίσει. Έτσι, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι ο τρόπος νοηματοδότησης και αξιολόγησης των καταστάσεων παρουσιάζει συνάφειες από τη μία 'σειρά' στην άλλη συμβάλλοντας αποφασιστικά στη διαμόρφωση του αντιληπτικού πεδίου²⁶⁸ του καινούργιου. Άλλωστε, αυτό σημαίνει και προσαρμογή στον κόσμο της αστυνομίας²⁶⁹. Επομένως, ο νεότερος αστυνομικός μαθαίνει από τον παλιότερο,

²⁶⁷ Μάλιστα κάποιοι θεωρούν ότι και στις Αστυνομικές Ακαδημίες θα ήταν καλύτερο να διδάσκουν αστυνομικοί που έχουν λ.χ. 20 χρόνια στο «πεζοδρόμιο».

²⁶⁸ Ιωσηφίδη Π., Ιωσηφίδης Ι., «Η προσωποκεντρική προσέγγιση του C. Rogers» στο *Προσωπικότητα. Θεωρίες, κλινική πρακτική και έρευνα*, (επιμ. Γρηγόρης Ποταμιανός, Φώτιος Αναγνωστόπουλος), Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2012.

²⁶⁹ Ουσιαστικά, ο τρόπος μετάδοσης της εμπειρίας αποτελεί μορφή κοινωνιογνωστικής μάθησης (A. Bandura και W. Mischel) η οποία βασίζεται στην παρατήρηση ενός «προτύπου» και την αυτορρύθμιση του εαυτού μέσω της εσωτερίκευσης ορισμένων κανόνων αξιολόγησης της συμπεριφοράς των άλλων αλλά και της δικής του. Πρόκειται για μια διαδικασία άλλοτε συμμόρφωσης και άλλοτε υπακοής εφόσον, έστω και με μη συνειδητό τρόπο, διαμορφώνει γνώμες και αντιλήψεις που συμβαδίζουν με αυτές της ομάδας, ενώ φορές και υπό συνθήκες πίεσης αναγκάζεται να συνταχθεί με τις απόψεις και τις συμπεριφορές της ομάδας. Έτσι, ο κάθε

πώς να αντιμετωπίζει λ.χ. τα περιστατικά της ενδοοικογενειακής βίας, πώς να διαχειρίζεται τη «διακριτική του ευχέρεια», πώς να διαχειρίζεται τον πολίτη στα πλαίσια της καθημερινότητας του αλλά και το ευρύτερο κοινό σχηματίζοντας ουσιαστικά έναν κόσμο κατηγοριοποιημένο και δομημένο σε στερεότυπα²⁷⁰. Λ.χ. όταν ρωτήσαμε τους αστυνομικούς της Άμεσης Δράσης με ποιο τρόπο αντιμετωπίζουν τα περιστατικά της ενδοοικογενειακής βίας μας απάντησαν τα ακόλουθα:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Β) «Όπως θα μας πει, έχει πάει σε πάρα πολλά περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας και αρκετές φορές πρόκειται για ζευγάρια που συγκατοικούν. Αυτό που κάνουν είναι να τους χωρίζουν και ο ένας συνάδελφος να ρωτάει τον ένα για το τι συνέβη, ενώ ο άλλος τον άλλο. Υπάρχει ένταση αλλά συνήθως κανά χαστούκι έχει «πέσει» από τον άνδρα. Αναρωτιέται πώς είναι δυνατόν οι άνθρωποι να φτάνουν σε τέτοια σημεία. Γενικά προσπαθούν μέσα από το λόγο να τους ηρεμήσουν».

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Β) «Ο συνομιλητής θα μας πει ότι πολλές φορές του έχουν τύχει αλλά όχι ιδιαίτερα σοβαρά περιστατικά. Το θέμα είναι ότι ποτέ δεν ξέρεις τι συμβαίνει ανάμεσα σε ένα ζευγάρι. Τάσσεται κατά της βίας ενάντια των γυναικών αλλά από την άλλη σκέφτεται ότι αν το θύμα είναι κάποια που διαρκώς μурμουράει; Αυτό είναι κόλαση. Οι γυναίκες γενικά είναι συνώνυμο της καταστροφής».

νεότερος μέσω ταυτοτικών διεργασιών αφομοίωσης, εναρμόνισης και αξιολόγησης προσχωρεί στον αστυνομικό υποπολιτισμό. Βλ. ενότητες 4 και Η.β. του πρώτου μέρους της εργασίας αυτής.

²⁷⁰ Βάσει της έρευνας των Piliavin & Briar που αφορούσε την αντιμετώπιση των νεαρών παραβατών από την αστυνομία, οι αστυνομικοί δείχνουν να επηρεάζονται περισσότερο από τα στερεότυπα που έχουν για τα άτομα αυτά παρά για το αδίκημα το οποίο διέπραξαν. Έτσι, η εξωτερική εμφάνιση, η ενδυμασία, το χρώμα του δέρματος και η ευγενική ή αγενής συμπεριφορά επηρεάζουν στην απόφαση σύλληψης. (Piliavin I. & Briar S., "Police Encounters with Juvenils" στο A.J.S., 70/1964, 206/214 στο Ό.π. Ζαραφωνίτου 2004, σ. 168).

Από τα προαναφερθέντα κατανοούμε κατ'αρχήν τα εξής: πρώτον, ότι η προσπάθεια του πρώτου να λειτουργήσει «πυροσβεστικά» προκειμένου να αποφευχθεί η ποινική οδός δείχνει ότι δεν αντιλαμβάνεται το δράστη, (εν προκειμένω άνδρα) ως εγκληματία. Ωστόσο, και ο δεύτερος αντιλαμβάνεται τα πράγματα με παρόμοιο τρόπο αφού θεωρεί ότι η πράξη του δράστη ίσως και να δικαιολογείται εξαιτίας της συμπεριφοράς του θύματος (εν προκειμένω γυναίκα). Με αυτό τον τρόπο, και σύμφωνα και με τα λεχθέντα και άλλων αστυνομικών, η «λύση» που προκρίνουν, όσον αφορά τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας είναι τα αντιμαχόμενα μέρη «να τα βρουν». Έτσι, ο αστυνομικός με τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιεί τη «διακριτική του ευχέρεια» ουσιαστικά έχει ήδη προβεί σε μια μορφή απόδοσης δικαιοσύνης χωρίς δίκη (“Justice without Trial”)²⁷¹, απόφαση η οποία επηρεάστηκε από τα ιδεολογικά του χαρακτηριστικά, δηλ. τις απόψεις του για το θεσμό της οικογένειας και τις σχέσεις των φύλων²⁷².

Συνολικά, όπως είδαμε σε αυτήν την ενότητα, οι νεότεροι επαγγελματίες αστυνομικοί συχνά αντιμετωπίζουν με αρνητικό θυμικό τις καταστάσεις που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της εργασίας τους με αποτέλεσμα να απευθύνονται σε κάποιους παλιότερους συνάδελφους προκειμένου να τους μεταδώσουν την εμπειρία τους. Αυτή η εμπειρία είναι ιδεολογικά προσδιορισμένη εφόσον βασίζεται σε στερεότυπα που μεταδίδονται από «σειρά σε σειρά» επηρεάζοντας τη «διακριτική ευχέρεια» των αστυνομικών. Έτσι, οι παρόμοιες μεταφράσεις των εξωτερικών ερεθισμάτων συνδράμει στην ανάπτυξη της αίσθησης του «εμείς» εφόσον δημιουργείται και διαμοιράζεται ένας κοινός πολιτισμικός κώδικας που

²⁷¹ Βλ. υπς. 259.

²⁷² Σαφώς, οφείλουμε να σημειώσουμε ότι σε περιπτώσεις εξω-ποινικής ρύθμισης ενεργοποιείται ο συμφιλιοτικός ρόλος της αστυνομίας προσδίδοντας την έναν πιο κοινωνικό χαρακτήρα. Ό.π. Ζαραφωνίτου Χ., 2004, σ. 170-171

βασίζεται σε κοινές ιδεολογικές αναπαραστάσεις συμβάλλοντας στην ανάδυση της αστυνομικής αλληλεγγύης και συνακόλουθα στη διχοτόμηση μεταξύ του «εμείς-αυτοί»²⁷³.

Δ. Η αναπαράσταση του αστυνομικού για τον αστυνομικό του ρόλο

Στην παρούσα ενότητα θα εστιάσουμε την προσοχή μας στο τρόπο με τον οποίο οι ερωτώμενοι ορίζουν την έννοια «αστυνομικός». Σε ερώτηση σχετική με το ποιες υπηρεσίες ορίζουν ως ιδανικές, οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες, ανεξάρτητα από το που υπηρετούν στο παρόν ή υπηρετούσαν στο παρελθόν, ανέφεραν τις «μάχιμες»²⁷⁴. Βάσει των συμφραζομένων στο λόγο τους, ως «μάχιμες» υπηρεσίες ορίζονται μάλλον αυτές που είναι γνωστές ως «πρώτης γραμμής» και συνδέονται με την αστυνόμευση από το «πεζοδρόμιο»²⁷⁵,

²⁷³ Αξίζει να σημειωθεί ότι οι περισσότεροι αστυνομικοί που συμμετείχαν στη μελέτη μας πιστεύουν ότι η σχέση τους με τους πολίτες δεν είναι καλές διότι θεωρούν ότι η προσφορά τους παραγνωρίζεται από το κοινωνικό σύνολο. Όπως θα μας πουν:

«Ο πολίτης πλέον δεν σε σέβεται καθόλου. Ο ίδιος δεν θέλει να τον σέβονται ως πρόσωπο αλλά τουλάχιστον να σέβονται την ελληνική σημαία που φέρει πάνω του.»

«Πιστεύεις ότι ο αστυνομικός υφίσταται διακριτική συμπεριφορά από τους πολίτες και την κοινωνία εν γένει; Εξόφθαλμη και φασιστική. Αντί να φοβάται ο αναρχικός όταν βγαίνει από το σπίτι του φοβάται ο αστυνομικός».

«Από τότε που μπήκε στην αστυνομία έχει βαρεθεί αυτούς που βάζουν ταμπέλες στους άλλους χωρίς να γνωρίζουν. Όπως θα μας πει δεν είναι ούτε γουρούνι, ούτε δολοφόνος αλλά κάνει λειτουργήμα».

Αυτές οι αντιλήψεις είναι πιθανό να ενισχύουν την αίσθηση ομοθυμίας της ομάδας. Άλλωστε, η αντίληψη ότι υπάρχει έλλειψη κατανόησης από την κοινωνία είναι και ένας από τους λόγους που αναπτύσσεται και η αστυνομική αλληλεγγύη αλλά συγχρόνως και η κοινωνική απομόνωση που ευθύνεται για τη διχοτόμηση «εμείς/ αυτοί». Έτσι, μέσω της παρόμοιας αντίληψης για τον κόσμο τα άτομα τείνουν να δημιουργούν ομάδες προκειμένου να αντιμετωπίσουν άγχη είτε πραγματικά, είτε φαντασιακά. Τα κοινά συναισθήματα διαχέονται και διαμοιράζονται μεταξύ των μελών μιας ομάδας (φαινόμενο συναισθηματικής μετάδοσης) και μπορούν να βιωθούν από μία ομάδα ατόμων ως προς μία διαφορετική ομάδα ατόμων προκαλώντας πολλές φορές διομαδικές συγκρούσεις που βασίζονται στη διομαδική προκατάληψη. Βλ. ενότητες 1 και 2 του πρώτου μέρους αλλά και Δ.β.

²⁷⁴ Οι περισσότεροι δε αναφέρουν ότι δεν θέλουν υπηρεσίες γραφείου αφού εκεί κάποιος μπορεί να «λουφάρει».

²⁷⁵ Η έννοια του «πεζοδρομίου» μάλλον παραπέμπει συνεκδοχικά στο «βρώμικο και το επικίνδυνο». Έτσι, ο αστυνομικός που εργάζεται στο «πεζοδρόμιο» έρχεται αντιμέτωπος κάθε μέρα με τέτοιες καταστάσεις.

όπως και ορισμένες των κεντρικών της Ασφάλειας που γίνονται αντιληπτές ως υπηρεσίες εξιχνίασης «σοβαρών» εγκλημάτων. Από αυτό καταλαβαίνουμε ότι πολλοί από τους συμμετέχοντες διακατέχονται από την αίσθηση ότι η αστυνόμευση δεν αποτελεί απλώς μια δουλειά αλλά έναν τρόπο ζωής, πρόκληση και «ηθικό» καθήκον.

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Α) «*Σε ποια υπηρεσία θα ήθελες να πας μόλις αποφοιτήσεις; Σε κάποια υπηρεσία ασφάλειας, όπως είναι το Ανθρωποκτονιών. Για ποιο λόγο προτιμάς ένα τέτοιου είδους αντικείμενο; Διότι, είναι «αστυνομικό», «σοβαρό» και «ουσιαστικό».*

Στα πλαίσια του συνολικού λόγου των συμμετεχόντων συναντήθηκαν μεταφορές στρατιωτικού περιεχομένου, όπως λ.χ. «η αστυνομία είναι ο στρατός της πόλης», ενώ συγχρόνως αντιμετωπίζουν και αντιλαμβάνονται το έγκλημα σαν κάτι που πρέπει να «καταπολεμηθεί». Επιπλέον, όπως αναφέραμε²⁷⁶, οι ερωτώμενοι (με εξαίρεση του δόκιμους υπαστυνόμους) ελάχιστα αναφέρθηκαν στις ρουτίνες του επαγγέλματος (λ.χ. στη γραφειοκρατία, στις σκοπιές κ.ά.) και αυτό προφανώς συνέβη γιατί τέτοιου είδους δραστηριότητες αντιτίθενται στην κυρίαρχη αναπαράσταση του αστυνομικού ως «διώκτη του εγκλήματος» (crime fighter)²⁷⁷. Ο crime fighter είναι αυτός που ιδανικά «καταπολεμά το έγκλημα» θέτοντας σε κίνδυνο την ζωή του και με αυτόν τον τρόπο εξυπηρετεί τον πολίτη (το κοινωνικό σύνολο) αφού φροντίζει και επαγρυπνά για την ασφάλειά του. Έτσι, συνάγεται και το συμπέρασμα ότι την υπηρεσία την αντιλαμβάνονται ως κοινωνική υπηρεσία εξυπηρέτησης του πολίτη και του προβλήματος που αυτός αντιμετωπίζει

²⁷⁶ Βλ. υπς. 243 και 244 της εργασίας.

²⁷⁷ Η τυπολογία του αστυνομικού: «ο τύπος του καλού αστυνομικού», «του απαρέγκλιτου εφαρμοστή του νόμου», «του αδιάφορου» και «του επαγγελματία». Βλ. σχετικά ενότητα Δ.β. του δευτέρου μέρους.

προσδίδοντας όμως στην έννοια του «κοινωνικού» και το προαναφερθέν περιεχόμενο²⁷⁸.

Σε σχετική ερώτηση που αφορούσε στο ποιες θα πρέπει να είναι οι ιδιότητες οι οποίες οφείλουν να χαρακτηρίζουν το «σωστό» αστυνομικό, οι συμμετέχοντες αναφέρθηκαν σε χαρακτηριστικά που υποδηλώνουν ότι ουσιαστικά θα πρέπει να διχοτομείται η λογική από το συναίσθημα, καθώς το τελευταίο το αξιολογούν ως «κακό» οδηγό και σύμβουλο για τη λήψη αποφάσεων. Έτσι, αναφέρθηκαν κυρίως σε χαρακτηριστικά όπως η αυτοσυγκράτηση, η αυτοέλεγχος και η ψυχραιμία. Όπως μας αναφέρει ένας συνομιλητής:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ) «ο αστυνομικός ο οποίος έχει αυτοσεβασμό είναι αυτός που δεν παρασύρεται από τα πάθη του και δεν αποκτηνώνεται όταν οι καταστάσεις γύρω του γίνονται περίεργες. Η ευαισθησία θα πρέπει να είναι στο minimum και συνίσταται στο να κάνεις κάτι δικό σου. Έρχεται σε αντίθεση με τον επαγγελματισμό όπου είναι το μην μεταφράζεις σε ότι θέλεις αυτό που πρέπει να κάνεις. Συνεπώς, δεν πρέπει να είναι κάποιος απόλυτα τυπολάτρης αλλά ούτε να χρησιμοποιεί καταχρηστικά την «διακριτική του ευχέρεια».

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω, στα πλαίσια του αστυνομικού πολιτισμού και των ρόλων που αυτός επιτάσσει εντοπίζονται ορισμένοι κανόνες ρύθμισης του συναισθήματος όπου πολλές φορές απαντούν στον machismo υποπολιτισμό που αποτελεί γνώρισμα της αστυνομικής υποκουλτούρας²⁷⁹. Ας αναφέρουμε δε ότι προκρίνουν την απόκρυψη των συναισθημάτων αφού ο

²⁷⁸ Η τυπολογία των αστυνομικών υπηρεσιών είναι η ακόλουθη: ο τύπος της υπηρεσίας φύλακα, της νομικίστικης υπηρεσίας και της κοινωνικής υπηρεσίας. Βλ. σχετικά ενότητα Δ.β. του δεύτερου μέρους.

²⁷⁹ Βλ. ενότητα Δ.β.

σκοπός είναι η «δημιουργία μιας εξωτερικής εικόνας που να προκαλεί συγκεκριμένη νοητική κατάσταση στους άλλους [...] με στόχο τη διαχείριση των συναισθημάτων τους». Έτσι, γίνεται σαφές ότι στις διάφορες περιστάσεις που αντιμετωπίζουν, προτείνεται να μην συμπεριφέρονται ανάλογα με το τι νιώθουν:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ) «Η εμφάνιση και η παράσταση του αστυνομικού είναι πολύ σημαντικό πράγμα. Θα πρέπει να είναι σοβαρός, λακωνικός, ρωμαλέος».

Ενώ, από εθνοπολιτισμικής άποψης:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Β) «Ο ιδανικός αστυνομικός είναι αυτός όπου έχει το χαρακτήρα του Έλληνα, έχει δηλαδή θάρρος και είναι φιλότιμος, φέρει τον εξοπλισμό του Αμερικανού και έχει το σωματότυπο του Γερμανού (είναι -στερεοτυπικά- μυώδεις, ψηλοί κ.ά.)».

Συμπερασματικά, είδαμε ότι οι αστυνομικοί αναφέρονται σε αξίες και χαρακτηριστικά που δείχνουν ότι το συναίσθημα στον αστυνομικό κόσμο είναι πολιτισμικά κατασκευασμένο και κυρίως στηρίζεται στη γενναιότητα, ψυχραιμία κ.λπ. που αντιτίθενται στο συναίσθημα του φόβου²⁸⁰. Πρόκειται για γνωρίσματα που απαντούν στην αστυνομική «κουλτούρα» και συναντώνται και στις τρεις κατηγορίες, ιδιαίτερα στη δεύτερη. Έτσι, το περιβάλλον δραστηριοποίησης, μέσω της αλληλεπίδρασης με άτομα που προέρχονται από τον ίδιο επαγγελματικό χώρο (ή και άλλα που βρίσκονται εκτός της επαγγελματικής ομάδας στην οποία ανήκει) είναι δυνατόν να τροφοδοτεί μια τέτοια αντίληψη. Επιπλέον, ευρύτερα δομικοί παράγοντες, όπως το πρότυπο αστυνόμευσης είναι δυνατό να ενισχυεί

²⁸⁰ Frewin, K., Stephens, C., & Tuffin, K., «Re-arranging Fear: Police Officers' Discursive Constructions of Emotion» στο *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 16:3, 243-260, 2006.

Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:

<https://experts.griffith.edu.au/publication/nd55028a94146cc5cd62e52f0de97a3e6>

αυτήν την εικόνα επηρεάζοντας αποφασιστικά την αντίληψη που σχηματίζει ο αστυνομικός για το έργο του και την αποστολή του.

Ε. Συμπεράσματα

Στην παρούσα ενότητα θίξαμε ουσιαστικά τρία ζητήματα: πρώτον, αναφερθήκαμε στις αντιλήψεις των αστυνομικών σε σχέση με την ιεραρχία και τις διάφορες εσωτερικές διαιρέσεις, δεύτερον, στην επίδραση της αστυνομικής κουλτούρας πάνω στη διαμόρφωση της «διακριτικής ευχέρειας» των αστυνομικών και τρίτον, την αναπάρασταση του αστυνομικού εαυτού. Αναφορικά με το πρώτο, είδαμε ότι το οργανωσιακό περιβάλλον μέσα από τις δομές που το χαρακτηρίζουν, τις λειτουργίες που επιβάλλει αλλά και από το ιεραρχικό πλέγμα σχέσεων και τις γενικότερες θέσεις, μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη διάφορων ενδομαδικών διακρίσεων και στερεοτύπων. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε:

- Διαίρεση με γνώμονα την εκπαίδευση όπου έχουν λάβει σε αποφοίτους της Σχολής Αξιωματικών Ελληνικής Αστυνομίας, της Σχολής Αστυφυλάκων και της εκπαίδευσής τους ως Ειδικών Φρουρών, η οποία επιφέρει μια ιεραρχική διαβάθμιση που δεν γίνεται πάντοτε απόλυτα αποδεκτή από το αστυνομικό προσωπικό και
- Διαίρεση βάσει της υπηρεσίας όπου εργάζονται (Υπηρεσίες Τάξης και Ασφάλειας) που βασίζεται εν πολλοίς σε στερεότυπα.

Σε σχέση με το δεύτερο, είδαμε ότι στα πλαίσια της αστυνομικής αλληλεγγύης ο αστυνομικός διευρύνοντας το εμπειρικό του πεδίο μέσα από την καθημερινότητα που αντιμετωπίζει κατά τη διάρκεια της εργασίας του εισχωρεί ουσιαστικά σε μια ιδεολογία. Έτσι, μέσω της αλληλεπίδρασης μεταξύ «παλιών» και «νέων», ο πρώτος του μεταβιβάζει γνώσεις και απόψεις που εμπεριέχουν συγκεκριμένο

ιδεολογικό χρώμα. Επομένως, οι αξίες, οι πεποιθήσεις κ.ά. μεταβιβάζονται από 'σειρά σε σειρά' με αποτέλεσμα σε παρόμοιες καταστάσεις να εντοπίζονται παρόμοιες αντιδράσεις οπότε να παρατηρείται και μια ομοιομορφία ως προς τις απόψεις. Οι παρόμοιες αντιλήψεις που αναπτύσσονται στο εσωτερικό της ομάδας ευθύνονται για την ανάδυση της αστυνομικής αλληλεγγύης και αντίστροφα, η οποία όμως επιφέρει συγχρόνως και την κοινωνική απομόνωση της ομάδας που εδράζεται στο αίσθημα ότι το κοινό δεν αναγνωρίζει τη σημαντικότητα του ρόλου του αστυνομικού.

Τέλος, όσον αφορά τη συλλογική αναπαράσταση περί αστυνομικού εαυτού, βάσει των λεχθέντων των συνεντευξιαζομένων, η κυρίαρχη εικόνα που επικρατεί στο φαντασιακό των αστυνομικών είναι αυτή του «διώκτη του εγκλήματος» (crime fighter), ο οποίος στην καθημερινότητα του έρχεται αντιμέτωπος με συνθήκες κινδύνου αφού και στη συνείδησή του δεν μπορεί να αποκλείσει το ενδεχόμενο αυτό. Ο συμβολικός τρόπος αναπαράστασης του εαυτού του ως "crime fighter" επηρεάζει αποφασιστικά την αντίληψη που σχηματίζει για το έργο του και την αποστολή του²⁸¹.

Συνολικά, όπως ήδη αναφέραμε στη θεωρία, ο αστυνομικός ρόλος διαμορφώνεται και αναδιαμορφώνεται στα πλαίσια των διαδοχικών οργανωσιακών περιβαλλόντων στα οποία εμπλέκεται, δηλ. σχολής και εργασίας συμβάλλοντας στη διαμόρφωση της κοινωνικής του ταυτότητας του αστυνομικού.

4. Αστυνομική «παρατυπία» και ηθικά διλήμματα

²⁸¹ Σαφώς, θα πρέπει σε αυτό το σημείο να υπογραμμιστεί ότι ο τρόπος αντίληψης της αποστολής του επηρεάζει τον τρόπο σχηματισμού της κοινωνικής του ταυτότητας. Ό.π. Στεργιούλης Ε., 2008, σ. 109.

A. Εισαγωγή

Η ενότητα αυτή εστιάζεται κυρίως στις απόψεις και τις αντιλήψεις των αστυνομικών για τις άδικες κατά το νόμο συμπεριφορές που ενδεχομένως μπορεί να εκδηλωθούν από τους ίδιους ή συναδέλφους τους στα πλαίσια της άσκησης των υπηρεσιακών τους καθηκόντων²⁸².

Πιο συγκεκριμένα, αρχικά, θα δούμε πώς αντιλαμβάνονται την έννοια του εξωτερικού ελέγχου εν γένει και πιο ειδικά αυτόν που ασκεί ο κανόνας (τυπικός εν προκειμένω) ως προς την εφαρμογή και το περιεχόμενο. Έπειτα, θα αναφερθούμε στις εκτιμήσεις και τις αντιλήψεις τους για τον εσωτερικό έλεγχο, δηλ. για τις συμπεριφορές που δεν εναρμονίζονται με τους κανόνες. Βάσει της θεωρίας, αν οι αξίες που προφυλάσσουν οι κανόνες είναι εσωτερικευμένοι από το άτομο, τότε κάθε φορά που τους παραβιάζει χρησιμοποιεί τεχνικές εξουδετέρωσης της πράξης του προκειμένου να προστατεύσει την αυτοεικόνα του²⁸³. Όμως, εάν υπόκειται σε ένα διαφορετικό πολιτισμικό σύστημα τότε, είναι πιθανό ότι δεν αποδέχεται τον κανόνα, δηλ. ότι δεν παραβιάζονται τα κριτήρια ηθικότητάς του και ως εκ τούτου, η αυτοκριτική του για την πράξη του παρουσιάζεται μειωμένη²⁸⁴. Με άλλα λόγια, στην ενότητα αυτή, θα εστιάσουμε την προσοχή μας στην αναπαράσταση που σχηματίζουν οι ερωτώμενοι σε σχέση με τον αστυνομικό που παραβιάζει τους κανόνες προκειμένου να κατανοήσουμε ποιες εγκληματικές πράξεις προκρίνουν ως πιο ηθικά επιλέξιμες στο εσωτερικό του Σώματος.

²⁸² Προεδρικό Διάταγμα 120/2008 (ΦΕΚ Α' 182/02.9.2008) Πειθαρχικό Δίκαιο Αστυνομικού Προσωπικού http://www.eayn-rodopis.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=102:-12008----&catid=37:proedrika-diatagmata&Itemid=55

²⁸³ Βλ. υπς. 65 και ενότητα 5 του κειμένου αυτού.

²⁸⁴ Βλ. ενότητα 4 της εργασίας.

Έτσι, καθίσταται σαφές ότι το παράδοξο και αντιφατικό που συμβαίνει κάποιες φορές στα πλαίσια της άσκησης του αστυνομικού επαγγέλματος είναι ότι, ενώ συλλαμβάνουν παραβάτες του νόμου γίνονται ενίοτε και οι ίδιοι παραβάτες των νόμων που καλούνται να προστατεύουν και να προασπίζονται. Πολλές φορές, ταυτίζονται με το νόμο αλλά δεν υπόκεινται και δεν αφομοιώνονται από αυτόν. Στο πλαίσιο της ενότητας αυτής σημαντικό είναι να ελέγξουμε εάν οι αντιλήψεις των αστυνομικών για τον κανόνα και τις παραβάσεις παρουσιάζουν συνέχειες ή ασυνέχειες στις τρεις κατηγορίες. Επιπλέον, το ερώτημα το οποίο προκύπτει είναι εάν προκειμένου να προστατεύσουν την αυτοεικόνα τους, οι αστυνομικοί χρησιμοποιούν τεχνικές εξουδετέρωσης των πράξεων ή υπόκεινται σε ένα άλλο σύστημα σκέψης.

B. Εκτιμήσεις για τον εξωτερικό και τον εσωτερικό έλεγχο

Στην ενότητα αυτήν θα αναφερθούμε στις εκτιμήσεις των ερωτώμενων για τον εξωτερικό και τον εσωτερικό έλεγχο. Όσον αφορά το πρώτο, θα εστιάσουμε την προσοχή μας στις εκτιμήσεις των ερωτώμενων σε σχέση με τους κανόνες ως προς την εφαρμογή και το περιεχόμενο. Αναφορικά με το δεύτερο, θα δούμε ποιες πράξεις προκρίνουν ως πιο σοβαρές και αξιόποινες στο εσωτερικό του σώματος.

Σύμφωνα με τους Hayward & Young, το έγκλημα είναι μια πράξη παράβασης των κανόνων. Συμπεριλαμβάνει μια στάση απέναντι στους κανόνες, μια εκτίμηση για το πόσο δίκαιο είναι (justness) και ένα κίνητρο για την παραβίασή τους²⁸⁵. Ακόμη, αποτελούν σταθερά σημεία αναφοράς βάσει των

²⁸⁵ Hayward K., J. Young, «Cultural Criminology» στο *The Oxford Handbook of Criminology*, (eds. Mike Maguire, Rob Morgan, Robert Reiner), Oxford University Press, 2012, σ. 111

οποίων αξιολογείται η ανθρώπινη συμπεριφορά ως σύννομη ή παράνομη, ως παρεκκλίνουσα ή συμβατική²⁸⁶. Όταν παραβιάζεται ένας κανόνας, η κύρωση δηλώνει ότι η παραβίαση του δεν έγινε αποδεκτή²⁸⁷. Όπως αναφέρει και η Λαμπροπούλου, «τόσο οι αξιολογήσεις όσο και οι κυρώσεις βασίζονται σε κανονιστικές προσδοκίες, ενώ και οι δύο μπορεί να είναι «εξωτερικές» ή «εσωτερικές». Στις εξωτερικές κυρώσεις, πηγή της ανταμοιβής ή της ποινής είναι η συμπεριφορά των άλλων. Από το άλλο μέρος, πηγή των εσωτερικών κυρώσεων είναι το ίδιο το άτομο»²⁸⁸.

Οι περισσότεροι από τους δόκιμους υπαστυνόμους αλλά και οι επαγγελματίες αστυνομικοί που συμμετείχαν στη μελέτη αυτή μας ανέφεραν ότι λόγω της *ιδιαίτερης αυστηρότητας* αλλά και της *υπερβολής* που διέπει το νομοθετικό πλαίσιο, κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσής τους αλλά και της καριέρας τους, έχουν παραβιάσει τον πειθαρχικό κώδικα. Ειδικότερα, για τους δόκιμους υπαστυνόμους η κύρωση είναι συχνό φαινόμενο:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Α) «Μας εξηγεί ότι η ποινή ήταν κάτι ιδιαίτερα εύκολο στη σχολή. Κάθε Παρασκευή φοβόταν μήπως όλα δεν ήταν τέλεια και του «κόψουν» την έξοδο. Ακόμη και μια τρίχα από τα μαλλιά να έβλεπαν στον νιπτήρα θα έχανε την έξοδό του».

Όπως μας εξηγούν, οι συνέπειες της κύρωσης σχετίζονται κυρίως με την ανησυχία ότι θα χάσουν κάποια έξοδο ή ότι θα χαλάσει η συνολική τους εικόνα οπότε προσπαθούν να συμβιβάζονται με τις απαιτήσεις. Επίσης αναφέρουν ότι

²⁸⁶ Ο.π. Λαμπροπούλου Ε., 1994, σ. 45.

²⁸⁷ Βλ. λ.χ. Geiger T., *Vorstudien zu einer Sociologie des Rechts*, (1947) εκδ. από Trappe, P. Neuwied, Berlin, 1964 στο ό.π. Λαμπροπούλου Ε., 1994, σ. 65.

²⁸⁸ Ο.π. Λαμπροπούλου Ε., 1994, σ. 133

σχεδόν όλοι έχουν κυρώσεις με αποτέλεσμα ίσως ο κανόνας να χάνει το νόημά του²⁸⁹ αφού η παρέκκλιση φυσικοποιείται²⁹⁰.

Από την άλλη πλευρά, για τους επαγγελματίες, παρότι ανέφεραν ότι κάποιες φορές έχουν παραβιάσει τη νομοθεσία, η κύρωση δείχνει να είναι πιο σπάνια εξαιτίας ίσως και της αυστηρότητας του αστυνομικού δικαίου και αυτό, όπως μας πληροφορούν, οφείλεται στη μειωμένη εφαρμογή του:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ) *Θεωρείς ότι το αστυνομικό – πειθαρχικό δίκαιο είναι αυστηρό;* Ως πλαίσιο ναι, ως εφαρμογή όχι.

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Β) *Θεωρείς ότι το πειθαρχικό – αστυνομικό δίκαιο είναι αυστηρό;* Μας λέει ο συνομιλητής ότι τους το βάζουν στο κεφάλι (να το γνωρίζουν απ' έξω) από τη σχολή αλλά ότι τελικά δεν γίνεται τίποτα ή τουλάχιστον γίνεται κάτι πολύ δύσκολα.

Προφανώς, η μειωμένη αντίδραση του ποινικού μηχανισμού να οφείλεται στο συναδελφικό περιβάλλον και την αστυνομική αλληλεγγύη²⁹¹ εφόσον ορισμένοι μας ανέφεραν ότι έχουν δει συναδέλφους τους να παραβιάζουν τους νόμους χωρίς να το αναφέρουν ή να το διαχειριστούν οι ίδιοι. Έτσι, η έλλειψη αντίδρασης από το συναδελφικό περιβάλλον λ.χ. μέσω επίπληξης είναι δυνατόν να εξασθενίσει τα αντικίνητρα, οπότε να επηρεάζει και τον εσωτερικό έλεγχο. Πάντως, ας αναφερθεί ότι κάποιοι άλλοι υποστηρίζουν και την έλλειψη

²⁸⁹ Ό.π. Λαμπροπούλου Ε., 1994, σ. 133

²⁹⁰ Garland D., *Punishment and modern society. A Study in Social Theory*, (1990), (ιταλική έκδοση *Pena e società moderna*, απ' όπου και οι αναφορές, il Saggiatore, Milano 1999, σ.σ. 291 κ.ε.) στο Κουκουτσάκη Α., *Χρήση ναρκωτικών, ομοφυλοφιλία. Συμπεριφορές μη συμμόρφωσης μεταξύ ποινικού και ιατρικού ελέγχου*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2002, σ. 48.

²⁹¹ Στην προηγούμενη ενότητα δείξαμε ότι σχηματισμός της αστυνομικής αλληλεγγύης εδράζεται πάνω σε αξίες που αντανακλώνται στις αντιλήψεις για τον αστυνομικό εαυτό και το ευρύτερο περιβάλλον στο οποίο εμπλέκονται οι αστυνομικοί συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός συστήματος αξιών που μεταδίδεται από τον παλιότερο στο νεότερο. Ο σχηματισμός δε αυτού ξεκινάει από το εσωτερικό της σχολής.

προστασίας του αστυνομικού ο οποίος οφείλει λογοδοτεί για οτιδήποτε συμβαίνει²⁹². Σε γενικές γραμμές από τα παραπάνω προκύπτουν τα ακόλουθα:

- Όλοι συμφωνούν ότι οι κανόνες είναι ιδιαίτερα αυστηροί και υπερβολικοί.
- Οι δόκιμοι αναφέρουν ότι η εφαρμογή τους είναι συχνή, ενώ οι επαγγελματίες πιο σπάνια.
- Η αστυνομική αλληλεγγύη είναι δυνατόν να συμβάλλει στη συγκάλυψη των παραβάσεων του αστυνομικού προσωπικού.

Σύμφωνα με τα λεχθέντα των συνεντευξιαζόμενων, μεγάλο μέρος των παραβάσεων των αστυνομικών που αφορούν σε πράξεις και παραλείψεις δεν σχετίζονται απαραίτητως με την παράνομη σωματική βία και την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στην καθημερινότητα του ο αστυνομικός μπορεί να τιμωρηθεί από κάποιον ανώτερό του επειδή λ.χ. καθυστέρησε στην εργασία του (μη έγκαιρη εκτέλεση υπηρεσίας) ή λ.χ. να του γίνει κάποια αναφορά από πολίτη για «άκομψη» συμπεριφορά.

Σημαντικό είναι ότι, αν εξαιρέσουμε τους δόκιμους, οι επαγγελματίες αναφέρουν ότι ο νόμος και οι συνέπειες του δεν αναχαιτίζουν τόσο αποτελεσματικά την εγκληματική συμπεριφορά εφόσον στο εσωτερικό της αστυνομίας είναι εύκολο για κάποιον να παραβιάσει τους κανόνες. Έτσι, μας εξηγούν ότι, αφού ο φόβος του εξωτερικού ελέγχου είναι μειωμένος, εναπόκειται στον ίδιο τον αστυνομικό και στα προσωπικά του στοιχεία το εάν θα επιδείξει «εσωτερική» αυτοσυγκράτηση²⁹³. Όπως θα μας πει και ένας συνομιλητής:

²⁹² Είναι πιθανό η ίδια η αυστηρότητα που διέπει το αστυνομικό δίκαιο να συμβάλει στην ανάδυση της αστυνομικής αλληλεγγύης και στην αίσθηση προστασίας του συναδέλφου αφού ο καθένας μπορεί κάποια στιγμή διαπράττοντας κάποια παράβαση να βρεθεί στην ίδια θέση.

²⁹³ Βλ. σχετικά ενότητα 5 του πρώτου μέρους του παρόντος κειμένου

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Α) «έντιμος αστυνομικός είναι αυτός που αντιστέκεται στη διαφθορά καθώς δίνονται πολλές ευκαιρίες. Για τον αστυνομικό είναι πολύ εύκολο να καταχραστεί την εξουσία».

Οπότε, μάλλον, η εσωτερική σύγκρουση που αντιμετωπίζει ο αστυνομικός σχετίζεται με τις ιδανικές αξίες που απορρέουν από το τυπικό πλαίσιο (ανεξαρτήτως της εφαρμογής του) και την προσπάθεια ελέγχου των συναισθημάτων που του προξενούν οι διάφορες καταστάσεις εφόσον υποστηρίζουν ότι δεν είναι πολύ εύκολο για κάποιον να καταστείλει τα συναισθήματα του.

Αναφορικά με τα περιστατικά (νόμιμης ή) παράνομης βίας, αξίες όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα σχεδόν καθόλου δεν αναφέρθηκαν στο λόγο των αστυνομικών ως όριο στη δράση τους:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ) «υπάρχει η αναγκαία βία και κρίνει μάλλον ως πολωμένα τα όρια μεταξύ νόμιμης και παράνομης βίας. Μάλλον μόνο ο βασανισμός παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα αλλά και αυτό δεν μπορούμε να το πάρουμε τοις μετρητοίς. Γιατί θεωρείται παράνομη βία η σωματική βία ενώ νόμιμη η άσκηση βίας μέσω ψυχολογικών μεθόδων;»

Πάντως, όσοι διέπραξαν σωματική βία, πολλές φορές αναφέρουν ότι οι πράξεις τους βρίσκονταν εντός των ορίων που ορίζει ο νόμος. Έτσι, σε παραβάσεις όπου ο αστυνομικός μπορεί να υπερβεί το νόμιμο όριο, όπως σε μια σύλληψη, μπορεί να χρησιμοποιήσει κάποια τεχνική εξουδετέρωσης²⁹⁴. Τέλος, όσον αφορά τις

²⁹⁴ Gottschalk, P., «Police criminality and neutralization: an empirical study of court cases» στο *Police Practice and Research: An International Journal*, 13:6, 2012, p. 509.

Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15614263.2012.656412>

καταχρήσεις εξουσίας των αστυνομικών κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, όπως λ.χ. μπορεί να συμβαίνει κατά τη χρησιμοποίηση παράνομων και αντιδεοντολογικών μεθόδων για άντληση πληροφοριών, πολλές φορές μπορεί η ηθική του κέρδους να υπερβαίνει την ηθική του νόμου²⁹⁵.

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Β) «Κάποιες φορές παρατηρείται από την αστυνομία να υπερβαίνει κάπως τα όρια της νόμιμης άμυνας προκειμένου λ.χ. να αποσπάσει κάποιες πληροφορίες για να διαλευκάνει κάποιο έγκλημα. Ποια η γνώμη σου; Το θεωρεί δίκαιο από την άποψη ότι το κέρδος θα είναι μεγαλύτερο σε μια τέτοια περίπτωση. Η γνώμη σου για τη βία; Πολλές φορές χρειάζεται για να κάνεις κάποιον να καταλάβει ή αν είναι παιδόφιλος ή βιαστής του αξίζει.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι «στην αστυνομία φαίνεται να υπάρχει μια παγιωμένη αντίληψη ότι οι περιορισμοί της κατά τη χρήση της βίας περιορίζουν και την αποτελεσματικότητά του αστυνομικού έργου για την αντιμετώπιση του εγκλήματος»²⁹⁶.

Σαφώς, όπως ήδη αναφέραμε και σε προηγούμενη ενότητα, η φύση του εγκλήματος, οι συνθήκες τέλεσής του αλλά και τα ατομικά χαρακτηριστικά του δράστη επηρεάζουν τη διαχείριση. Μάλιστα, τα ηθικά διλήμματα του αστυνομικού σχετίζονται με το εάν θα εφαρμόσει το νόμο όπως προβλέπεται ή αν θα επιδείξει «ανθρώπινη» στάση. Οπότε από αυτό φαίνεται ότι δεν συμφώνουν πάντοτε με τις αξίες που θωρακίζουν οι κανόνες:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Β) «Ηθικά διλήμματα ανακύπτουν και όταν συναντάς ένα παιδί που φέρει πάνω του ναρκωτικά. Αν τον στείλεις δικαστικά, θα αποκτήσει ποινικό

²⁹⁵ Ό.π. Gottschalk, P., 2012, p. 510

²⁹⁶ Ό.π. Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2003, σ. 1362

μητρώο και δεν θα έχει μέλλον. Οπότε, τι θα πρέπει κάποιος να κάνει όταν ένα παιδί βρίσκεται ακόμη στην αρχή; Του έχουν τύχει και περιστατικά όπου η χρήστης ήταν μητέρα και μπήκε στη διαδικασία να τη ρωτήσει αν προτιμά τα ναρκωτικά ή το παιδί της».

Έτσι, τόσο οι παραβάσεις της καθημερινής ζωής που ενίοτε συμπίπτουν και με το «καλό» πρόσωπο της αστυνομίας, όσο και η διαφθορά και η καταστρατήγηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούν παράνομες πράξεις. Βάσει των προαναφερθέντων, για την αστυνομική «κοινότητα» ίσως το πιο σοβαρό από ηθικής άποψης έγκλημα που μπορεί να διαπράξει ένας αστυνομικός σχετίζεται με τη διαφθορά. Προφάνως, ο λόγος για τον οποίο απορρίπτουν τον διεφθαρμένο αστυνομικό να είναι επειδή τους δημιουργείται η αντίληψη ότι συγκαλύπτει εγκληματίες προκειμένου να εξασφαλίσει προσωπικό οικονομικό όφελος, ενώ αυτός που διαπράττει λ.χ. σωματική βία ακόμη και αν είναι άδικη είτε «συμμορφώνει» το δράστη, είτε τον «εκδικείται» εξαιτίας της ψυχικής οδύνης που προκάλεσε σε κάποιο θύμα. Οπότε, το πρώτο αντιβαίνει του ρόλου του αφού τον καθιστά «ανέντιμο» ενώ το δεύτερο όχι, ακόμη και αν, προκειμένου λ.χ. να συλλάβει κάποιο δράστη, παραβιάσε τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Από τα παραπάνω παρατηρούμε ότι υπό ορισμένες συνθήκες και πλαίσια χρησιμοποιούνται τεχνικές εξουδετέρωσης, ενώ υπό άλλες όχι. Οπότε, η αποκλίνουσα ή εγκληματική συμπεριφορά που παρατηρείται ορισμένες φορές από την αστυνομία είναι προϊόν αλληλεπίδρασης των πολιτισμικών αξιών και αντιλήψεων που αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας όπως συνδυάζονται με τη χρήση τεχνικών εξουδετέρωσης. Με άλλα λόγια, βρίσκουν τρόπους να εξουδετερώσουν την ισχύ των νόμων και αν

κάποιες φορές δεν έχουν ενοχή²⁹⁷ είναι επειδή η ηθική τους ευθυγραμμίζεται τόσο με την αντίθεσή τους ως προς τους υπάρχοντες κανόνες, όσο και με την αναγκαιότητα χρήσης παράνομης βίας που σχετίζεται με τις γενικότερες αντιλήψεις τους αναφορικά με τις έννοιες «έγκλημα» και «εγκληματίας»²⁹⁸. Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι τόσο το «ανθρώπινο» πρόσωπο της αστυνομίας ταυτίζεται με την μη εφαρμογή του νόμου κατά τρόπο επιλεκτικό κρίνοντας ότι θα επιφέρει θετικά αποτελέσματα κατά τη διαχείριση διάφορων καταστάσεων, όσο και το «βίαιο» συνίσταται στη παραβίαση των κανόνων του πειθαρχικού τους δικαίου ως αποτέλεσμα μιας «υπερπροσαρμογής στο γράμμα του νόμου αλλά όχι και στο πνεύμα του»²⁹⁹. Έτσι, ενώ στο παράδειγμα μιας βίαιης σύλληψης μπορεί να χρησιμοποιήσει μια τεχνική ουδετεροποίησης της πράξης, στο παράδειγμα της ενδοοικογενειακής βίας ή της χρήσης ναρκωτικών επειδή διαφωνεί με το σχετικό νομικό πλαίσιο ενεργοποιεί τη «διακριτική του ευχέρεια». Επιπλέον, σύμφωνα με τη θεωρία, η αποκλίνουσα συμπεριφορά αποτελεί συνάρτηση του τρόπου αλληλεπίδρασης μεταξύ του εξωτερικού και εσωτερικού ελέγχου, τα οποία όταν εμφανίζονται μειωμένα είναι δυνατόν να ευνοήσουν την εκδήλωση τέτοιων συμπεριφορών³⁰⁰, οπότε βάσει των λεχθέντων των ερωτώμενων βλέπουμε ότι δυνάμει μπορεί να ευνοηθούν τέτοιες συνθήκες.

Συνολικά, ενώ παρατηρούμε ότι η κατηγορία α μαθαίνει να συμβαδίζει και να συμβιβάζεται με τον κανόνα, εν τούτοις, όταν μεταβαίνουν στον εργασιακό

²⁹⁷ Η ενοχή ανήκει στα «ηθικά συναισθήματα» εφόσον εμφανίζεται όταν έχει προηγηθεί ηθική παράβαση. Ό.π. Niedenthal P.N., Krauth-Gruber S., Ric F., 2011.

²⁹⁸ Αναφορικά με αυτό το ζήτημα αξίζει να αναφερθεί ότι από ερευνητικές παρατηρήσεις που προέρχονται από τη μελέτη των Τσαλίκोगλου, Ζαραφωνίτου και συνεργατών διαπιστώθηκε ότι οι αστυνομικοί εκτιμούν πώς οι κοινωνικοί παράγοντες ευθύνονται για τις εγκληματικές πράξεις και όχι βιολογικά αίτια. Τσαλίκोगλου Φ., Ζαραφωνίτου Χ., Αρτινοπούλου Β., Μαντόγλου Α., *Οι κοινωνικές αναπαράστασεις των αστυνομικών για το εγκληματικό φαινόμενο*, Αθήνα, χ.χ., 1994.σ.σ. 66-71

²⁹⁹ Ό.π. Βιδάλη, 2012, σ 14.

³⁰⁰ Βλ.ενότητα Ε του πρώτου τμήματος αυτής της εργασίας.

χώρο αντιλαμβάνονται σταδιακά ότι η εφαρμογή του κανόνα ατονεί με αποτέλεσμα να εντοπίζονται παρεκκλίσεις και παρατυπίες που δεν συνάδουν με τις δέουσες αστυνομικές αξίες. Επομένως, μεταξύ των τριών κατηγοριών εντοπίζεται μετάβαση και συνέχεια.

Δ. Συμπεράσματα

Στην ενότητα αυτή είδαμε τις εκτιμήσεις των ερωτώμενων σχετικά με τον εξωτερικό και εσωτερικό έλεγχο. Βάσει αυτών, έγινε κατανοητό ότι τόσο οι δόκιμοι, όσο και επαγγελματίες θεωρούν ότι οι κανόνες είναι υπερβολικοί και αυστηροί³⁰¹. Εν τούτοις, ενώ για τους δόκιμους η κύρωση είναι συχνό φαινόμενο, οι επαγγελματίες εκτιμούν ότι είναι πιο σπάνιο (αν και αναφέρουν ότι έχουν παραβιάσει τη νομοθεσία χωρίς απαραίτητως να έχει «πέσει» ο πέλεκυς του νόμου πάνω τους) με αποτέλεσμα να πιστεύουν ότι εξαρτάται από τον ίδιο τον αστυνομικό και τα προσωπικά του στοιχεία το κατά πόσο θα καταφέρει να διατηρήσει τον αυτοέλεγχο του και θα συμβαδίσει με τα προβλεπόμενα από το νόμο ή όχι. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η μειωμένη αντίδραση του ποινικού μηχανισμού οφείλεται ίσως στην έλλειψη ουσιαστικής αντίδρασης από το συναδελφικό περιβάλλον ως απότοκος της αστυνομικής αλληλεγγύης.

Έτσι, όπως αναφέραμε, όταν ο αστυνομικός παραβιάζει το νόμο πολλές φορές μπορεί να επικαλεστεί κάποια τεχνική ουδετεροποίησης των κανόνων. Με αυτόν τον τρόπο, επί της ουσίας καθιστά ανενεργό τον εσωτερικό έλεγχο δηλ. τον αυτοέλεγχο δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στον εαυτό του να παραβιάσουν το νόμο χωρίς σοβαρή βλάβη της εικόνας του.³⁰² Σε αντίθετη περίπτωση, έχοντας

³⁰¹ Μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις αυτή η αντίληψη μπορεί να αποτελέσει και έναν αποτελεσματικό τρόπο προκειμένου να εκλογικεύσουν τις τυχόν παράτυπες πράξεις τους.

³⁰² Ό.π. Λαμπροπούλου Ε., 1994, σ. 100

προσχωρήσει στις αξίες του υποπολιτισμού, αυτό δεν χρειάζεται αφού προκρίνει ότι η πράξη του ήταν δίκαιη. Έτσι, για μερικές παραβάσεις δείχνουν να απορρίπτουν το κυρίαρχο σύστημα αξιών, πράγμα που ευθύνεται σε ορισμένες περιπτώσεις και για τα ηθικά τους διλήμματα. Επομένως, είδαμε ότι το ίδιο το δίκαιο ευθύνεται για τα ηθικά διλήμματα και τις εσωτερικές συγκρούσεις που αντιμετωπίζουν οι αστυνομικοί στην καθημερινή τους εργασία. Μάλιστα, δείχνει σαν το ίδιο το δίκαιο να ευθύνεται ορισμένες φορές για το μη «ανθρώπινο» πρόσωπο της αστυνομίας, οπότε εξαρτάται από τους ίδιους και τη «διακριτική τους ευχερεία» το κατά πόσο θα επίδειξουν ανθρώπινη στάση στις περιπτώσεις που αντιμετωπίζουν. Από αυτό γίνεται κατανοητό γιατί ο ρόλος της αστυνομίας είναι τόσο σημαντικός καθώς συνιστά το μηχανισμό τυπικού ελέγχου που «συμβάλει στο πρώτο φιλτράρισμα που πραγματοποιείται στο εσωτερικό του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης». ³⁰³

4. Σύνοψη μελέτης

Στο πλαίσιο της προαναφερθείσας μελέτης διερευνήθηκε ο τρόπος με τον οποίο σχηματίζεται μια (υπο)κουλτούρα μέσα από τις διάφορες αντιλήψεις και αναπαραστάσεις δείγματος δοκίμων υπαστυνόμων και αστυνομικού προσωπικού που εργάζεται σε ποικίλες υπηρεσίες. Στόχος της προσπάθειας αυτής ήταν να εξεταστεί η υπόθεση μιας πιθανής μετάβασης και συνέχειας ως προς τις αξίες και τις πεποιθήσεις που συναντώνται από το οικογενειακό περιβάλλον στο χώρο της εκπαίδευσης και από αυτόν στον επαγγελματικό. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό εξετάσαμε τις ενδεχόμενες συγκλίσεις και αποκλίσεις των αστυνομικών προσλήψεων συνολικά αλλά και της κάθε κατηγορίας ξεχωριστά από τον ιδανικό

³⁰³ Robert Ph., Faugeron C., *Les forces cachées de la justice*, Paris, LeCenturion, 1980, p.64 στο ό.π. Ζαραφωνίτου Χ., 2004, σ. 153.

αστυνομικό εαυτό που συναντάται στα Π.Δ.³⁰⁴. Δηλαδή ελέγξαμε τις ομοιότητες και τις διαφορές (με) από το δεόν και τον ιδεατό αστυνομικό εαυτό.

Στο θεωρητικό τμήμα αυτής της εργασίας μελετώντας τα Π.Δ. είδαμε το ιδεατό και το ιδανικό που ο αστυνομικός οφείλει να υλοποιεί τόσο σε συμβολικό, όσο και σε λειτουργικό επίπεδο, ενώ έγινε σαφές ότι οι ίδιες οι δομές μπορούν δυνάμει να συμβάλλουν στην ανάπτυξη χαρακτηριστικών που αντιβαίνουν του προτύπου και σχετίζονται κυρίως με την ανάδυση της αστυνομικής αλληλεγγύης που καλλιεργείται ήδη από το εσωτερικό της σχολής και μεταφέρεται στο επαγγελματικό περιβάλλον. Σύμφωνα με τη Βιδάλη «Η ομοιογένεια του προσωπικού επηρεάζει την επαγγελματική ιδεολογική και αξιακή ταυτότητα του προσωπικού που διαμορφώνεται με ποικίλους τρόπους: μέσω της διαδικασίας κατάταξης στο σώμα, εκπαίδευσης, διαπαιδαγώγησης και κοινωνικοποίησης στην αστυνομία, ανάπτυξη συλλογικής επαγγελματικής συνείδησης, συναναστροφών με συναδέλφους και με την ιεραρχία του σώματος, αλλά και της εμπειρικής εκμάθησης της καθημερινής πρακτικής της αστυνομίας που διαχέεται και μεταβιβάζεται από «σειρά» σε «σειρά» προσωπικού»³⁰⁵.

Έτσι, προβαίνοντας σε μια ανασκόπηση των αποτελεσμάτων μας παρατηρούμε ότι ο «συνολικός» αστυνομικός, δηλ. οι ομοιότητες μεταξύ των τριών κατηγοριών, παρουσιάζει χαρακτηριστικά και αξίες που αποκλίνουν μερικά από το πρότυπο ενώ εντοπίζονται στις τρεις κατηγορίες και ορισμένες διαφορές και ασυνέχειες που άλλοτε συμπίπτουν και άλλοτε αντιτίθενται στο πρότυπο. Πιο συγκεκριμένα βλέπουμε ότι ο αστυνομικός:

³⁰⁴ Βλ. ενότητες Γ.α. και Γ.β. του δεύτερου μέρους αυτής της εργασίας.

³⁰⁵ Ό.π. Βιδάλη Σ., 2012, σ. 98

- προέρχεται από την επαρχία και επέλεξε αυτό το επάγγελμα κυρίως για λόγους οικονομικής εξασφάλισης. Επομένως τα κίνητρά του ήταν ουσιαστικά ιδιοτελή.
 - Η κατηγορία α αναφέρθηκε περισσότερο στην κοινωνική προσφορά, ενώ η κατηγορία γ στην ατομική επιλογή κυρίως λόγω της αγάπης για τη στρατιωτικού τύπου εκπαίδευση.
- Αισθάνεται πολύ ικανοποιημένος από τον εαυτό του και ενδιαφέρεται κυρίως για την εκπλήρωση ή συντήρηση των συμβατικών στόχων χωρίς να ενδιαφέρεται τόσο για την κοινωνική προσφορά.
 - Η κατηγορία α εμφανίζεται πιο φιλόδοξη ως προς την ανάληψη αξιωμάτων με στόχο την επίτευξη βελτιώσεων στην αστυνομία. Από την άλλη πλευρά, η κατηγορία γ αντιλαμβάνεται και αντιμετωπίζει με κυνική διάθεση αυτά τα ζητήματα.
- Είναι πραγματιστής και όχι ιδεαλιστής.
 - Η κατηγορία α αντιλαμβάνεται τα πράγματα με περισσότερο ρομαντισμό ενώ εντόπίζεται και κάποιος ενθουσιασμός στην κατηγορία β.
- Κάνει αποδεκτές τις ιεραρχίες χωρίς αυτό να του είναι απολύτως ευχάριστο. Έτσι δεν εμφανίζεται πάντοτε να είναι απόλυτα συνεπής ως προς τις εντολές που οφείλει να εκτελεί.
 - Η κατηγορία α συντάσσεται περισσότερο με τους κανόνες ενώ η κατηγορία γ αντιμετωπίζει με λιγότερη υπακοή ή εσωτερική αποδοχή την ιεραρχία ιδιαίτερα εάν είναι υπαξιωματικός.

- Ανάλογα με την υπηρεσία που επιλέγει αισθάνεται πολλές φορές ως μέλος ενός εκλεκτού σώματος (κυρίως αυτό ισχύει για ειδικές υπηρεσίες όπως η Ζ).
- Διακατέχεται από μια αρνητική αντίληψη ή προκατάληψη για τον πολίτη γιατί πιστεύει ότι δεν αναγνωρίζει την σημασία της εργασίας του και ότι είναι ενίοτε παράλογα απαιτητικός.
 - Η κατηγορία β δείχνει να προσπαθεί να κατανοήσει περισσότερο τον πολίτη, ενώ μάλλον πιο αρνητική αντίληψη συναντάται στην κατηγορία γ.
- Η μετάδοση της εμπειρίας προέρχεται από τους παλιούς στους νέους και με αυτό τον τρόπο σχηματίζουν τη «διακριτική τους ευχέρεια». Εν τούτοις, στην τελευταία ενυπάρχουν τα ιδεολογικά χαρακτηριστικά των «παλιών» διαιωνίζοντας με αυτόν τον τρόπο τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις της αστυνομικής κουλτούρας.
 - Τόσο η κατηγορία α, όσο και η β εκτιμούν ότι όλα πρέπει να τα μάθουν εκ του μηδενός με τη βοήθεια ενός «παλιού» συναδέλφου.
- Η κυρίαρχη εικόνα που κυριαρχεί στο φαντασιακό του αστυνομικού είναι αυτή του διώκτη του εγκλήματος ανεξαρτήτως της υπηρεσίας που εργάζεται. Η κοινωνική προσφορά δείχνει να ταυτίζεται κάποιες φορές περισσότερο με την καταστολή.
 - Το χαρακτηριστικό της αίσθησης αποστολής συναντήθηκε περισσότερο στην κατηγορία β. Ίσως το μοντέλο αντεγκληματικής πολιτικής που εφαρμόζεται στην παρούσα φάση να ενισχύει αυτή την αντίληψη σε αστυνομικούς που δεν είχαν κάποια προηγούμενη εμπειρία σε άλλο πρότυπο αστυνόμευσης.

- Ο «σωστός αστυνομικός» είναι πρακτικός και λογικός που δεν επιτρέπει στα συναισθήματα του να τον καταλάβουν. Το συναίσθημα αντιβαίνει της κυρίαρχης αναπαράστασης του εαυτού του ως διώκτη του εγκλήματος.
- Εκτιμά ότι ο εξωτερικός έλεγχος είναι μειωμένος πράγμα που αφήνει δυνάμει περιθώρια για παραβάσεις που πολλές φορές παραμένουν στο εσωτερικό της ομάδας
 - Η κατηγορία α εκτίμα τον εξωτερικό έλεγχο ως εξαιρετικά αυξημένο στα πλαίσια της σχολής.
- Όσον αφορά τον εσωτερικό έλεγχο οι κατηγορίες α και β άλλοτε χρησιμοποιούν τεχνικές ουδετεροποίησης των κανόνων (αναγνωρίζοντας την αξία των κανόνων) και άλλοτε οι απόψεις τους εμπίπτουν στο αστυνομικό πολιτισμικό ιδίωμα. Έτσι, το έγκλημα δεν ταυτίζεται πάντοτε με το νόμο και αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία των ηθικών του διλημμάτων (λ.χ. περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας).
 - Η κατηγορία α εμφανίζεται περισσότερο συνεπής ως προς το ζήτημα της εφαρμογής του νόμου.
- Για τον αστυνομικό, ο αστυνομικός που παραβιάζει τους κανόνες και χαρακτηρίζεται από «ανεπιτηδεύτητα» δεν είναι τόσο αυτός που καταστρατηγεί τα ανθρώπινα δικαιώματα διαπράττοντας λ.χ. παράνομη σωματική βία εφόσον η ηθική του κέρδους υπερβαίνει ενίοτε την ηθική του κανόνα, όσο αυτός που μπορεί να εμπλακεί σε κυκλώματα διαφθοράς.
- Θεωρούν ότι η εγκληματικότητα θα περιοριστεί μέσα από την αύξηση της αστυνόμευσης αλλά και μέσω του θεσμού της οικογένειας.

Ως προς το εάν υπάρχει μετάβαση και συνέχεια από το οικογενειακό περιβάλλον σε αυτό της σχολής εντοπίζεται σαφώς μια προδιάθεση αφού όπως μάλιστα

υποστηρίζεται επιλέγονται άτομα που δυνάμει μπορούν να ταιριάξουν σε αυτά τα προγράμματα εκπαίδευσης³⁰⁶. Ωστόσο, τα διαθέσιμα υλικά δεν επαρκούν για να υποστηριχθεί ασφαλώς μια τέτοια υπόθεση. Οπότε, δεν μπορούμε να απαντήσουμε με βεβαιότητα στο ερώτημα εάν μεγαλύτερη σημασία έχουν τα χαρακτηριστικά που είχε ο αστυνομικός πριν την πρόσληψή του (και σχετίζονται με τις αξίες) ή αν η «αστυνομική του κοινωνικοποίηση» τον επηρεάζει περισσότερο. Πάντως, παρατηρείται μια συνέχεια στη διαμόρφωση του αστυνομικού υποκειμένου από το περιβάλλον της σχολής σε αυτό της εργασίας που στηρίζεται κυρίως στην ανάπτυξη της αστυνομικής αλληλεγγύης. Οπότε, απαντώντας στη βασική ερευνητική μας υπόθεση, δηλ. εάν η ηλικία και τα χρόνια υπηρεσίας συμβάλουν στην εμπέδωση ενός ιδιαίτερου ήθους, καθίσταται σαφές ότι αυτό ισχύει αλλά ότι δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο αστυνομικό ήθος αλλά πολλά³⁰⁷. Έτσι, είδαμε ότι ο αστυνομικός εαυτός από το ένα στάδιο στο άλλο μετασχηματίζεται και μορφοποιείται αφού ο κάθε νεότερος μέσω της ταυτοτικής διεργασίας αφομοίωσης, εναρμόνισης και αξιολόγησης³⁰⁸ εισχωρεί (συνήθως περισσότερο) στον αστυνομικό πολιτισμό.

Βάσει των προαναφερθέντων, ο τεταρτοετής δόκιμος υπαστυνόμος ανταποκρίνεται περισσότερο στο πρότυπο εφόσον επιδρούν ακόμη πάνω του οι φιλελεύθερες και δημοκρατικές αξίες που διδάσκεται στη σχολή, ενώ λιγότερο ο επαγγελματίας με περισσότερα από 8 χρόνια υπηρεσίας. Οι δόκιμοι

³⁰⁶ Ό.π. Hancock B. W., & McClung C. E., 1984, 99-104 στο ό.π. Conti, N. & Nolan, J. J., 2005, σ. 169.

³⁰⁷ Αναφορικά με τη δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, δηλ. αν υπάρχουν πολλοί αστυνομικοί πολιτισμικοί ή ένας ενιαίος είδαμε ότι υπάρχει ένα πλαίσιο διαφόρων χαρακτηριστικών που συναντώνται σε όλες τις κατηγορίες σε μεγαλύτερο βαθμό ή όχι αλλά σίγουρα εντοπίζονται πολλοί αστυνομικοί πολιτισμοί.

³⁰⁸ Βλ. ενότητα Η.β. του πρώτου μέρους αυτού του κειμένου.

παρουσιάζονται πιο ιδεαλιστές και φιλόδοξοι ενώ διαπνέονται από μεγαλύτερη θετικότητα και αισιοδοξία για τα πράγματα:

(ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Α) « Όπως θα μας πει δεν είναι τόσο τα λεφτά, δηλ. η οικονομική ανάγκη (αφού άλλωστε όταν αποφοίτησε από την παιδαγωγική σχολή τα πράγματα ήταν καλύτερα όσον αφορά την επαγγελματική αποκατάσταση) αλλά οι λόγοι για να ασχοληθεί με αυτό το επάγγελμα ήταν κυρίως συναισθηματικοί καθώς είχε την πίστη της ύπαρξης μιας πιο ειρηνικής κοινωνίας».

Συγχρόνως, προσδίδουν έναν περισσότερο κοινωνικό χαρακτήρα στο επάγγελμά τους ενώ συμβιβάζονται περισσότερο με την ιεραρχία.

Μεταξύ των επαγγελματιών, η κατηγορία β δείχνει σε γενικές γραμμές να αντιλαμβάνεται με μεγαλύτερο ενθουσιασμό τα πράγματα, ενώ η κατηγορία γ διακατέχεται από μια περισσότερο κυνική διάθεση αντιμετώπισης της πραγματικότητας. Έτσι, στην τρίτη κατηγορία το αστυνομικό ήθος είναι πλέον εμπεδωμένο αφού άλλωστε η ιδεολογική εργασία αποσκοπεί στην απόκτηση δεξιοτήτων και όσο περισσότερο το άτομο κατέχει αυτές τις δεξιότητες, τόσο περισσότερο έχει προσχωρήσει σε μια ιδεολογία³⁰⁹. Αυτές δε οι δεξιότητες γίνονται σταδιακά κτήμα του ατόμου μέσω μιας διαδικασίας άλλοτε συμμόρφωσης και άλλοτε υπακοής³¹⁰.

Στα παραπάνω συμπεράσματα οφείλουν να ληφθούν ύποψιν και οι κάτωθι παράμετροι:

- Ο τρόπος που αντιμετωπίζουν την κοινωνική πραγματικότητα είναι αποτέλεσμα της συνολικής τους κοινωνικοποίησης δηλ. οικογενειακής και

³⁰⁹ Ό.π., Butler J., 2009, σ. 138-140.

³¹⁰ Βλ. σχετικά στην ενότητα Δ του πρώτου μέρους.

«αστυνομικής». Μέσω αυτής και των προσδοκιών που απορρέουν από αυτά τα περιβάλλοντα αποκτούν μια αντίληψη σχετικά με το πώς ερμηνεύεται η πραγματικότητα.

- Οι λόγοι δημιουργίας της «επαγγελματικής κουλτούρας» δεν είναι τόσο προϊόν των ατομικών παραγόντων αλλά κυρίως κοινωνικών. Έτσι, γίνεται κατανοητό από τα παραπάνω ότι η κουλτούρα που ενυπάρχει στις δομές του σύγχρονου αστυνομικού σώματος είναι απότοκος τόσο ιστορικών παραγόντων, όσο και κοινωνικών λ.χ. το μοντέλο αστυνόμευσης και συνδράμει ως προς την ανάπτυξή της.

Όσον αφορά την αστυνομική «κουλτούρα» είδαμε ότι σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία ότι εντοπίζονται πολλές αστυνομικές κουλτούρες εντός συγκεκριμένων πολιτισμικών ορίων. Έτσι, δεν υπάρχει ένα ιδιαίτερο αστυνομικό ήθος καθώς οι διαφορετικοί ρόλοι και θέσεις αλλά και τα διάφορα ατομικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά που απαντώνται σε έναν οργανισμό έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία και ανάπτυξη πολλών υποομάδων, οι οποίες παρουσιάζουν διαφορετική κουλτούρα.

Συνολικά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι εντοπίζονται συγκεκριμένα περιβαλλοντικά ερεθίσματα, τα οποία διαμορφώνουν τον τρόπο σκέψης και τα συναισθήματα των αστυνομικών υπαλλήλων επιφέροντας συγκεκριμένες δράσεις ή αντιδράσεις. Τα διάφορα ερεθίσματα οφείλουν να αναζητηθούν ίσως σε ένα μαλλον κομφορμιστικό οικογενειακό περιβάλλον κοινωνικοποίησης, στις συνθήκες εκπαίδευσης καθώς και στον επαγγελματικό χώρο των αστυνομικών, δηλ. στην οργάνωση της υπηρεσίας στην οποία εργάζεται, τις συναδελφικές σχέσεις αλλά και στο ευρύτερο περιβάλλον δηλ. το

πρότυπο αστυνόμευσης στα πλαίσια συγκεκριμένων ιστορικών και κοινωνικών συγκυριών. Έτσι, ο σχηματισμός της επαγγελματικής ταυτότητας των αστυνομικών συνιστά αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης μεταξύ διαφόρων και ποικίλων παραγόντων. Άλλωστε, όπως έχει αναφέρει και ο Στεργιούλης «το πώς λειτουργεί η αστυνομία εξαρτάται από πολλές παραμέτρους, από τις πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες ως την κοινωνική υποδομή και τις τοπικές παραδόσεις»³¹¹.

Συμπεράσματα και προτάσεις

Στην παρούσα εργασία διερευνήθηκε τόσο σε θεωρητικό επίπεδο, όσο και σε εμπειρικό ο τρόπος με τον οποίο σχηματίζονται (υπο)πολιτισμοί στο εσωτερικό των οργανισμών και συγκεκριμένα στο θεσμό της Αστυνομίας. Πιο ειδικά, σε θεωρητικό επίπεδο είδαμε ότι στα πλαίσια των οργανωσιακών χώρων πολλές φορές είναι δυνατόν να αναπτυχθούν «εναλλακτικοί» λόγοι από τον επίσημο και τυπικό συμβάλλοντας στην ανάδυση (υπο)πολιτισμικών μορφωμάτων.

Το ίδιο επιβεβαιώθηκε και ερευνητικά καθώς μέσα από τις απόψεις, τις αντιλήψεις και τις εκτιμήσεις των συμμετεχόντων έγινε σαφές ότι υπάρχει μετάβαση και συνέχεια ως προς το σχηματισμό των υποπολιτισμικών αξιών από το περιβάλλον της σχολής σε αυτό της εργασίας³¹². Έτσι, διαπιστώθηκε ότι όσα περισσότερα χρόνια υπηρεσίας έχει ο αστυνομικός, τόσο περισσότερο έχει προσαρμόσει τον εαυτό του στον αστυνομικό κόσμο και έχει διαμορφώσει ένα σύστημα σκέψης και αντίληψης των πραγμάτων που θα τον βοηθήσει να ανταπεξέλθει και να επιλύσει τις εσωτερικές ασυμφωνίες που προκύπτουν κατ' αρχήν από το περιβάλλον της σχολής και ύστερα στο επαγγελματικό του.

³¹¹ Ό.π. Στεργιούλης Ε., 2008, σ. 48

³¹² Σχετικά με το αν υπάρχει εν τέλει μετάβαση και συνέχεια από το οικογενειακό περιβάλλον σε αυτό της σχολής, όπως ήδη αναφέραμε, τα διαθέσιμα υλικά δεν αρκούν για να στηρίξουμε μια τέτοια υπόθεση.

Επομένως, κατανοούμε ότι στον σχηματισμό της ηθικής και των αξιών του αστυνομικού επιδρούν τόσο το εκπαιδευτικό περιβάλλον, όσο και το επαγγελματικό άλλοτε με τρόπο θετικό και άλλοτε με αρνητικό. Έτσι, εξετάζοντας την εκπαίδευση και το πειθαρχικό δίκαιο της Ελληνικής Αστυνομίας ουσιαστικά υποστηρίξαμε ότι αποτελούν το πρότυπο, το ιδανικό και το ιδεατό το οποίο οφείλει ο αστυνομικός να εκπληρώνει. Όταν παρεκκλίνει από αυτό, τότε σημαίνει ότι εισχωρεί και ασπάζεται (υπο)πολιτισμικές αξίες. Ωστόσο, όπως δείξαμε τα ίδια τα Π.Δ. είναι δυνατόν να συνδράμουν ως προς αυτή την κατεύθυνση εφόσον συμβάλουν στη δημιουργία των προϋποθέσεων για την ανάδυσή τους. Έτσι, στο πλαίσιο της σχολής είδαμε ότι δημιουργούνται οι απαραίτητοι όροι ανάπτυξης της συναδελφικής αλληλεγγύης και παράλληλα η κοινωνική απομόνωση. Σε σχέση δε με το επαγγελματικό περιβάλλον, έγινε αντιληπτό ότι η αστυνομική αλληλεγγύη συμβάλει στην ανάπτυξη διάφορων υποπολιτισμικών χαρακτηριστικών προκειμένου εν πολλοίς ο αστυνομικός να ανταπεξέλθει στις δύσκολες συνθήκες εργασίας του. Με αυτόν τον τρόπο παρατηρείται μια διαρκής σημασιοδότηση και επανεπεξεργασία των ιδεών του αστυνομικού υποκειμένου.

Όμως, πέρα από αυτό, έγινε σαφές ότι η ιδεολογία της αστυνομίας επηρεάζεται από καταβολές του παρελθόντος, ενώ παράλληλα διαμορφώνεται στο ιστορικό της συγκείμενο όπου μόλις πρόσφατα έχουν αρχίσει να επιχειρούνται προσπάθειες εκδημοκρατισμού. Αυτοί οι παράγοντες αποτελούν τους ευρύτερους δομικούς παράγοντες στο πλαίσιο των οποίων λειτουργεί, αναπτύσσεται και μετασχηματίζεται ο αστυνομικός πολιτισμός. Με άλλα λόγια, υπάρχει το κοινωνικό και πολιτισμικό που επιδρούν στη διαμόρφωση του αστυνομικού αλλά συγχρόνως εντοπίζεται και το ατομικό που επηρεάζει στο

σχηματισμό των παραπάνω. Τα προαναφερθέντα λοιπόν είναι δυνατόν να συμβάλουν στην παραγωγή ενός άτυπου συστήματος κανόνων.

Το φαινόμενο της αστυνομικής «κουλτούρας» είναι δυνατόν να επηρεάζει με τρόπο αρνητικό τη σχέση μεταξύ της αστυνομίας και των πολιτών³¹³ και να αποτελεί τροχοπέδη στη γενικότερη βελτίωση των υπηρεσιών και στην ανταπόκριση της αστυνομίας στις σύγχρονες ανάγκες. Οπότε, προκειμένου να ελέγχει το φαινόμενο και να αποδυναμωθούν τα στοιχεία που συντείνουν στη δημιουργία του έχουν προταθεί μια σειρά από πολιτικές:

- Πρώτον, η δημιουργία ενός ενιαίου συστήματος εκπαίδευσης για όλο το προσωπικό με στόχο την ομοιόμορφη κοινωνικοποίηση προκειμένου να ατονίσουν οι διάφορες εσωτερικές διακρίσεις. Παράλληλα, η σύνθεση του προσωπικού της αστυνομίας θα μπορούσε να περιλαμβάνει όλους τους Έλληνες πολίτες που διαθέτουν τα τυπικά προσόντα που η αστυνομία θέτει, χωρίς μειονοτικές διακρίσεις.
- Δεύτερον, ενίσχυση του θεσμού της μετεκπαίδευσης και ιδιαίτερα σε επιμορφωτικά προγράμματα και διαλέξεις που αφορούν σε κρίσιμα κοινωνικά προβλήματα όπως λ.χ. η ενδοοικογενειακή βία και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- Τρίτον, ανάληψη κομβικών θέσεων από τα πιο δημιουργικά και καινότομα στοιχεία της αστυνομίας εφόσον μια κουλτούρα διαχέεται και κάθετα.
- Και τέταρτον, προσπάθεια αμεροληψίας στη διαχείριση πειθαρχικών και ποινικών αδικημάτων του προσωπικού εφόσον η τήρηση του νόμου από

³¹³ «Η αστυνομία όταν λειτουργεί σαν ένα «ξένο», «άγνωστο» για τον κοινωνικό ιστό σώμα οδηγεί σε αυτό που ο εγκληματολόγος Denis Szabo ονομάζει «υποκουλτούρα της αστυνομίας». Ό.π. Τσαλικογλου Φ., Ζαραφωνίτου Χ., Αρτινοπούλου Β., Μαντόγλου Α., 1994, σ. 19.

την ίδια την αστυνομία αποτελεί βασική της προτεραιότητα της δημοκρατικής αστυνομίας.³¹⁴

Συνολικά εκτιμούμε ότι θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν περισσότερες μελέτες πάνω σε ζητήματα που αφορούν τον αστυνομικό θεσμό, τόσο ποιοτικού, όσο και ποσοτικού χαρακτήρα προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσο το προσωπικό της αστυνομίας μπορεί να αφομοιώσει αλλαγές που θα συμβάλουν στη βελτίωση της αλλά και με ποιους ακριβώς τρόπους θα επιτευχθεί αυτό εφόσον «η νοοτροπία οφείλει να αποσυνδεθεί από στερεότυπες, απολυταρχικές αντιλήψεις που αναστέλλουν το έργο της ίδιας της αστυνομίας και θίγουν αναπανόρθωτα τις σχέσεις αστυνομίας-κοινού».³¹⁵

Επίλογος

Στα πλαίσια αυτής της εργασίας παρακολουθήσαμε τον τρόπο με τον οποίο «χτίζεται» ένας ιδεολογικός λόγος και εστίασαμε συγκεκριμένα σε αυτόν που δημιουργείται στο εσωτερικό των ακαδημιών και του επαγγελματικού περιβάλλοντος των αστυνομικών. Εκκινήσαμε παραθέτοντας τα θεωρητικά εργαλεία για τη μελέτη και την προσέγγιση του αντικειμένου μας, δηλ. το σχηματισμό της «αστυνομικής επαγγελματικής κουλτούρας». Υποστηρίξαμε ότι στο εσωτερικό των οργανισμών δημιουργούνται ομάδες οι οποίες, βάσει των υποπολιτισμικών θεωριών, πολλές φορές προσχωρούν σε λόγους που αντιτίθενται στον επίσημο. Οι ιδεολογικοί λόγοι διαμορφώνονται και μεταδίδονται μέσω διάφορων διεργασιών όπως λ.χ. της μάθησης και της κοινωνικής επιρροής, ενώ ενσταλλάσσονται στα άτομα μέσω ταυτοτικών διεργασιών.

³¹⁴ Ό.π. Βιδάλη Σ., 2012, σ.σ. 3-5.

³¹⁵ Ό.π. Τσαλίκου Φ., Ζαραφωνίτου Χ., Αρτινοπούλου Β., Μαντόγλου Α., 1994, σ. 10

Εν συνέχεια, εξετάσαμε συνοπτικά ορισμένα ζητήματα που αφορούν στο καθ' αυτό αντικείμενο μελέτης μας, δηλ. την Ελληνική Αστυνομία και συγκεκριμένα στο ρόλο της ως μηχανισμού τυπικού έλεγχου και την αποστολή της, την οργάνωση και την ιστορία της, όπως και τη σχετική νομοθεσία που διέπει τον εν λόγω οργανισμό και αναδείξαμε το «πρότυπο» που οφείλει να υλοποιεί ο αστυνομικός. Εν τούτοις, δίνοντας έμφαση στη διεθνή μελέτη πάνω στο θέμα της «επαγγελματικής νοοτροπίας» των αστυνομικών και των ειδικών χαρακτηριστικών της είδαμε ότι αυτό δεν είναι πάντα εφικτό λόγω της επίδρασης τόσο ατομικών, όσο και πολιτισμικών και κοινωνικών παραγόντων. Αυτοί οι παράγοντες επηρεάζουν το σύγχρονο τρόπο λειτουργίας του θεσμού εφόσον οι ιδεολογικές καταβολές που τον διέπουν είναι εν μέρει και αποτέλεσμα του ιστορικού του παρελθόντος.

Εστιάζοντας στις υποπολιτισμικές αξίες, έγινε σαφές ότι οι διαφορετικοί ρόλοι και θέσεις που απαντώνται σε έναν οργανισμό, όπως και τα διάφορα δημογραφικά και ατομικά χαρακτηριστικά έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία και ανάδυση πολλών υποομάδων, οι οποίες εμφανίζουν διαφορετική κουλτούρα. Άλλωστε, αυτός είναι και ο λόγος όπου στη βιβλιογραφία το «σύνολο πρακτικών, κανονών και αντιλήψεων που αναπτύσσονται σε αυτό το κοινωνικό υποσύνολο»³¹⁶ συναντάται ως “police culture(s)”. Σαφώς, το «σύνολο» αυτό συνιστά και το πολιτισμικό όριο που είναι καθορισμένο από το οργανωσιακό περιβάλλον.

Προκειμένου να διαπιστώσουμε εάν ισχύει το προαναφερθέν θεωρητικό πλαίσιο, διενεργήσαμε πρωτογενή έρευνα με ημι-δομημένες συνεντεύξεις σε

³¹⁶ Ό.π. Στεργιούλης Ε. 2008, σ. 109

δόκιμους αλλά και επαγγελματίες αστυνομικούς και μέσα από τις αντιλήψεις τους πάνω σε ορισμένα θέματα επιβεβαιώθηκε ότι παρουσιάζουν χαρακτηριστικά που εμπίπτουν στον αστυνομικό πολιτισμό αφού, παράλληλα, παρουσιάζουν ορισμένη διαφοροποίηση από τον «ιδανικό αστυνομικό εαυτό» που προτείνουν τα Π.Δ. Μάλιστα, σε ορισμένα σημεία του κειμένου μας πραγματοποιήθηκε αναφορά και σε ελληνικές κυρίως εμπειρικές έρευνες που αφορούν την αστυνομία και δεν διαπιστώθηκαν ουσιαστικές αποκλίσεις.

Τέλος, υποστηρίξαμε ότι προκειμένου να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο, θα μπορούσαν να λάβουν χώρα ορισμένες αλλαγές στην εκπαίδευση ενώ κρίναμε ως ιδιαίτερα σημαντικό και την οργανωμένη ενεργοποίηση του θεσμού της μετεκπαίδευσης. Στόχος των παραπάνω είναι η βελτίωση των υπηρεσιών αλλά και η σχέση κοινού-αστυνομίας εφόσον η τελευταία αποτελεί και «το φύλακα άγγελο της ποινικής δικαιοσύνης»³¹⁷.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

- Αθανασίου Α., «Το φύλο και η σεξουαλικότητα στους λόγους και τις πρακτικές της βιο-επιστήμης: επιστημολογίες και τεχνολογίες του έμφυλου σώματος» στο *Θεωρήσεις του φύλου στην ανθρωπολογία και την ιστορία*, (επιμ. Βενετία Κάντσα, Βασιλική Μουτάφη, Ευθύμιος Παπαταξιάρχης), Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2011.

³¹⁷ Ό.π. Λαμπροπούλου, 1994, σ. 203

- Αλεξιάδης, Σ., *Εγκληματολογία*, Ε΄ Έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2011.
- Βακόλα Μ., Νικαλάου Ι., *Οργανωσιακή ψυχολογία και συμπεριφορά*, Αθήνα, Εκδοτικός οίκος Rosili, 2012.
- Βιδάλη Σ., *Αστυνομία: έλεγχος του εγκλήματος και ανθρώπινα δικαιώματα*, Αθήνα, Νομική βιβλιοθήκη, 2012.
- Γεώργας Δ., *Κοινωνική Ψυχολογία*, Αθήνα, χ.ό., 1986.
- Γκέφου-Μαδιανού Δ., *Πολιτισμός και εθνογραφία. Από τον εθνογραφικό ρεαλισμό στην πολιτισμική κριτική*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999.
- Δασκαλάκης, *Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης: παραδόσεις*, Αθήνα, Σάκκουλας, 1985.
- Δραγώνα Θ., «Όταν η εθνική ταυτότητα απειλείται: ψυχολογικές στρατηγικές αντιμετώπισης» στο «*Τι ειν' η πατρίδα μας;*» *Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, (επιμ. Άννα Φραγκουδάκη, Θάλεια Δραγώνα), Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1997.
- Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004.
- Ζαραφωνίτου, Χ., «Εισαγωγή: Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά» στο *Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά* (επιμ. Χρ. Ζαραφωνίτου), Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.
- Ζαραφωνίτου Χ., *Τιμωρητικότητα. Σύγχρονες Τάσεις, Διαστάσεις και Εγκληματολογικοί Προβληματισμοί*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008.

- Ιωσηφίδη Π., Ιωσηφίδης Ι., «Η προσωποκεντρική προσέγγιση του C. Rogers» στο *Προσωπικότητα. Θεωρίες, κλινική πρακτική και έρευνα*, (επιμ. Γρηγόρης Ποταμιανός, Φώτιος Αναγνωστόπουλος), Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2012.
- Κατερέλος Ι.Δ., «Η συνέντευξη και το ερωτηματολόγιο» στο *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία. Επιστημολογικοί προβληματισμοί και μεθοδολογικές κατευθύνσεις*, Α' Τόμος (επιμ. Στάμος Παπαστάμου και συνεργάτες), Αθήνα, Εκδόσεις Πεδίο, 2008
- Κουκουτσάκη Α., *Χρήση ναρκωτικών, ομοφυλοφιλία. Συμπεριφορές μη συμμόρφωσης μεταξύ ποινικού και ιατρικού ελέγχου*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2002.
- Κυριαζή Ν., *Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2009.
- Λάζος, Γ. *Κριτική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007.
- Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1994.
- Μαντόγλου Α., Μελέτη Κ., *Επιστημονικός Λόγος περί Κοινωνικών Αναπαραστάσεων και Ιδεολογιών*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2013.
- Μέλλον Ρ., *Ψυχολογία της συμπεριφοράς*, Γ' Έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Πεδίο, 2013.
- Μπούμη Ρ., «Η γνωσιακή προσέγγιση» στο *Προσωπικότητα. Θεωρίες, κλινική πρακτική και έρευνα*, (επιμ. Γρηγόρης Ποταμιανός, Φώτιος Αναγνωστόπουλος), Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2012.

- Ναυρίδης Κ., *Κλινική Κοινωνική Ψυχολογία*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 1994
- Ναυρίδης Κ., «Εισαγωγή» στο *Ταυτότητες. Ψυχοκοινωνική συγκρότηση*, (επιμ. Κλήμης Ναυρίδης, Νικόλας Χρηστάκης), Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1997
- Ναυρίδης Κ., *Ψυχολογία των ομάδων. Κλινική ψυχοδυναμική προσέγγιση*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005.
- Πανούσης Γ. & Βιδάλη Σοφία, *Κείμενα για την αστυνομία και την αστυνόμευση*, Αθήνα, ΑΝΤ. Ν. Σάκκουλας, 2001.
- Παπαστάμου Σ., «Προοίμιο» στο *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία. Επιστημολογικοί προβληματισμοί και μεθοδολογικές κατευθύνσεις*, Α' Τόμος (επιμ. Στάμος Παπαστάμου και συνεργάτες), Αθήνα, Εκδόσεις Πεδίο, 2008.
- Παπαϊωάννου Ζ., *Αστυνομικό Δίκαιο*, (Β' Έκδοση), Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005.
- Ποταμιανός Γ., «Η μελέτη της προσωπικότητας: Μια κριτική προσέγγιση» στο *Προσωπικότητα. Θεωρίες, κλινική πρακτική και έρευνα*, (επιμ. Γρηγόρης Ποταμιανός, Φώτιος Αναγνωστόπουλος), Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2012.
- Ποταμιανός Γ., «Θεωρίες μάθησης: Η συμπεριφοριστική προσέγγιση» στο *Προσωπικότητα. Θεωρίες, κλινική πρακτική και έρευνα*, (επιμ. Γρηγόρης Ποταμιανός, Φώτιος Αναγνωστόπουλος), Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2012.
- Σακαλάκη Μ., «Η ανάλυση περιεχομένου» στο *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία. Επιστημολογικοί προβληματισμοί και μεθοδολογικές*

κατευθύνσεις, Α΄ Τόμος (επιμ. Στάμος Παπαστάμου και συνεργάτες),
Αθήνα, Εκδόσεις Πεδίο, 2008

- Στεργιούλης Ε., *Κοινωνιολογία της αστυνομίας*, Αθήνα, Παπαζήση, 2008.
- Στεργιούλης Ε., *Η Ελληνική Αστυνομία κατά την περίοδο της μεταπολίτευσης 1975 – 1995*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2001.
- Σωτηρόπουλος Λ., *Ανθρωπολογία στην Εκπαίδευση. Τι μπορεί να προσφέρει η πολιτισμική ανθρωπολογία στην εκπαίδευση*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2002
- Τσαλίκoglου Φ., Ζαραφωνίτου Χ., Αρτινοπούλου Β., Μαντόγλου Α., *Οι κοινωνικές αναπαράστασεις των αστυνομικών για το εγκληματικό φαινόμενο*, Αθήνα, χ.ό., 1994.
- Τσίγκανου Ι., Κ.Α. Δασκαλάκη & Δ. Τσαμπαρλή, *Εικόνες & αναπαραστάσεις βίας στο ελληνικό σχολείο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004.
- Τσίγκανου Ι., Ανάλυση Περιεχομένου, Σημειώσεις στο μάθημα «Εγκληματολογική Έρευνα» του ΠΜΣ «Η σύγχρονη εγκληματικότητα και η αντιμετώπισή της».
- Φαρσεδάκης Ι., *Ανακριτική, δικαιώματα του ανθρώπου και εγκληματογένεση*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1984.
- Φαρσεδάκης Ι., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996.
- Χαΐδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996.

- Χάιδου Α., «Σύγχρονη τεχνολογία και κοινωνικός έλεγχος» στο *Εγκληματολογικά Κείμενα. Ανήλικοι – Ναρκωτικά - Κοινωνικός Έλεγχος*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009.
- Χρηστάκης Ν., «Κοινωνικές θέσεις και ρόλοι» στο *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία. Η παράδοση*, Β΄ Τόμος (επιμ. Στάμος Παπαστάμου και συνεργάτες), Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2006

Από μετάφραση

- Barus-Michel M., «Ταυτοτικές διεργασίες και ψυχοκοινωνιολογία» στο *Ταυτότητες. Ψυχοκοινωνική συγκρότηση*, (επιμ. Κλήμης Ναυρίδης, Νικόλας Χρηστάκης), Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1997
- Butler J., *Η ψυχική ζωή της εξουσίας. Θεωρίες καθυπόταξης*, (μτφ. Μπέτζελος Τ.), Πλέθρον, Αθήνα 2009.
- Craib, I., (2000), *Σύγχρονη κοινωνική θεωρία. Από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας*, (επιμ. Λέκκας Π. Ε.), (μτφ. Τζιαντζή Μ. & Λέκκας Π. Ε.), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα).
- Foucault M., *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής* (μτφ. Καίτη Χατζηδημού & Ιουλιέττα Ράλλη), (επιμ. Άλκης Σταύρου), Αθήνα: Ράππα, 1989.
- Geertz, C., *Η ερμηνεία των πολιτισμών*, (μτφ. Θ. Παραδέλλης), Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2003.
- Goffman E., *Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων*, (μτφ. Ξ. Κομνηνός), Ευρύαλος, 1994.

- Goffman E., *Η παρουσίαση του εαυτού στην καθημερινή ζωή*, (επιμ. Κώστας Λιβιεράτος, μτφ. Μαρία Γκόφρα, Εισαγ. Δήμητρα Μακρυινιώτη), Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2006.
- Niedenthal P.N., Krauth-Gruber S., Ric F., *Ψυχολογία του συναισθήματος. Διαπροσωπικές, βιωματικές και γνωστικές προσεγγίσεις*, (επιμ. Κώστας Καφέτσιος, μτφ. Ζωή Αντωνοπούλου), Αθήνα, Εκδόσεις Τόπος, 2011.
- Smith S., *Πολιτισμική θεωρία. Μια εισαγωγή*, (επιμ. Νίκος Μπούμπαρης), (μτφ. Αθανάσιος Κατσικερός), Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Cassan D., *Police Socialization and Police Culture in German Police, An international comparative perspective*, Max-Planck-Institut, 2015,
Διαθέσιμο και στη σελίδα:
https://www.mpicc.de/en/forschung/forschungsarbeit/kriminologie/lea/polic_e_socialization.html
- Cox M. S., McCamey W., & Scaramella L. G., *Introduction to policing*, Sage Publications, Thousand Oaks, California, 2011.
- Felson, M., R. Boba (2010), *Crime and everyday life*, (fourth edition), Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington: Sage Publications
- Ferrell J., "Cultural Criminology" in *Criminological Perspectives: essential readings*, (second edition) (eds. John Muncie, Eugene McLaughlin, Gordon Hughes), London, New Delhi Thousand Oaks, Sage Publications, 2003.

- Hayward K., “The vilification and pleasures of youthful transgression” in *Youth Justice. Critical readings* (eds. Muncie, Hughes, McLaughlin) London, Sage, 2002.
- Hayward, K., «Cultural criminology» στο *Definition of cultural criminology in the dictionary of youth justice*, edited by Barry Goldson, Cullompton; Willan, 2007,

διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://blogs.kent.ac.uk/culturalcriminology/files/2011/03/youth-justice-dictionary.pdf>
- Hayward, K., (2007), «Situational Crime Prevention and its Discontents: Rational Choice Theory versus the “Culture of Now”», *Social Policy & Administration* (Vol. 42), (Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα http://kar.kent.ac.uk/261/1/hayward2007spol_550.pdf).
- Hayward K., J. Young, «Cultural Criminology» στο *The Oxford Handbook of Criminology*, (eds. Mike Maguire, Rob Morgan, Robert Reiner), Oxford Univesity Press, 2012.
- McLaughlin E., “Key issues in police work” in *Controlling Crime* (eds. Eugene McLaughlin & John Muncie), Sage Publications, London, New Delhi, Thousand Oaks, 2002 .
- McLaughlin E., *The New Policing*, L.A., London, New Delhi, Singapore, Washington, Sage Publications, 2007.
- Newburn T., Reiner R., «Policing and the Police» στο *The Oxford Handbook of Criminology*, (eds. Mike Maguire, Rob Morgan, Robert Reiner), Oxford Univesity Press, 2007.

- Reiner R., *The politics of the police*, (3rd ed.), Oxford University Press, 2000.
- Rock P., «Sociological theories of crime» στο *The Oxford Handbook of Criminology* (eds. Maguire, Mike and Morgan, Rod and Reiner, Robert), Oxford University Press, Oxford, 2002.

Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:

<http://holyspiritlibrary.pbworks.com/w/file/fetch/46616403/Sociological%20Theories%20of%20Crime.pdf>.

- Westmarland L., «Police cultures» στο *Handbook of Policing*, (edit. Tim Newburn), Willan Publishing, 2008.

Περιοδικά ελληνικά

- Καμπανάκης Ι., «Επάγγελμα Αστυνομικός» στο *Ποινική Δικαιοσύνη. Νομοθεσία και Νομολογία. Θεωρία και Πράξη*, αρ. τ. 12, Νομική Βιβλιοθήκη, Δεκέμβριος 2003, σ.σ. 1370-1372.
- Κοντοπούλου Ε., «Ο ποινικός στιγματισμός του ανηλίκου και η επίδρασή του στη δευτερογενή παρέκκλιση», *Εγκληματολογικές Μελέτες*, τ. 2 (Διεύθυνση σειράς: Χριστίνα Ζαραφώνιου), Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2015.
- Παπακωνσταντής Γ., «Η Εκπαίδευση των Αστυνομικών στην Ελλάδα» στο *Ποινική Δικαιοσύνη. Νομοθεσία και Νομολογία. Θεωρία και Πράξη*, αρ. τ. 68, Νομική Βιβλιοθήκη, Μάρτιος 2005, σ.σ. 338-347.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., «Αστυνομική βία και ανθρώπινα δικαιώματα» στο *Ποινική Δικαιοσύνη. Νομοθεσία και Νομολογία. Θεωρία και Πράξη*, αρ. τ. 12, Νομική Βιβλιοθήκη, Δεκέμβριος 2003, σ.σ. 1352-1362.

- Χατζηγιάννη-Στεφανάτου Τ., «Η προβληματική της ταυτότητας στην ψυχανάλυση» στο *Εκ των Υστέρων*, αρ. τ. 25, Πλέθρον, Χειμώνας 2013-2014.

Περιοδικά ξενόγλωσσα

- Conti, N. & Nolan, J. J., «Policing the Platonic Cave: Ethics and Efficacy in Police Training» στο *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 15:2, 166-186, 2005
 Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:
<http://theipti.org/wp-content/uploads/2012/02/Policing-The-Platonic-Cave.pdf>
- Frewin, K., Stephens, C., & Tuffin, K., «Re-arranging Fear: Police Officers' Discursive Constructions of Emotion» στο *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 16:3, 243-260, 2006.
 Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:
<https://experts.griffith.edu.au/publication/nd55028a94146cc5cd62e52f0de97a3e6>
- Gottschalk, P., «Police criminality and neutralization: an empirical study of court cases» στο *Police Practice and Research: An International Journal*, 13:6, p.p. 501-512, 2012
 Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15614263.2012.656412>
- Loftus, B., «Police occupational culture: classic themes, altered times» στο *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 20:1, 1-20, 2010

Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:

http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10439460903281547?journalCode=gpas20#.VtdfFObD8_8

- Norberg, K., «Legislation vs. morality – a police officer's ethical dilemma» στο *Police Practice and Research: An International Journal*, 14:1, 35-44, 2013, Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15614263.2011.627741>

- Paoline A. E., «Taking stock: Toward a richer understanding of police culture» στο *Journal of Criminal Justice* τ. 31, 2003, 199– 214,

Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα:

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0047235203000023>

Διαδικτυακή αρθρογραφία

- Στεργιούλης, Ε., «Ο αφοπλισμός της Ελληνικής Αστυνομίας», 2015, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://policeonline.gr/%CE%BF-%CE%B1%CF%86%CE%BF%CF%80%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1/>
- Βιδάλη Σ., «Νέο πρότυπο ασφάλειας;» 09.03.2014 Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=574897>

Νομοθεσία

- Προεδρικό Διάταγμα 319/1995 (ΦΕΚ Α΄-174/11-24.08.1995) Οργανισμός Σχολής Αξιωματικών Ελληνικής Αστυνομίας
<http://policenet.gr/nomoi/%CF%80%CE%B4-3191995-%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82>
- Προεδρικό Διάταγμα 352/1995 (ΦΕΚ Α΄-187/31.08-08.09.1995) Οργανισμός Σχολής Αστυφυλάκων
<http://policenet.gr/nomoi/%CF%80%CE%B4-3521995-%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%85%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%AC%CE%BA%CF%89%CE%BD>
- Προεδρικό Διάταγμα 120/2008 (ΦΕΚ Α΄182/02.9.2008) Πειθαρχικό Δίκαιο Αστυνομικού Προσωπικού http://www.eayn-rodopis.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=102:-12008----&catid=37:proedrika-diatagmata&Itemid=55

Διαδικτυακοί τόποι

- http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=66&Itemid=57&lang=

Παράρτημα:

Οδηγός συνέντευξης

Δείγμα Α' (Πρώτο έτος – Δεύτερο έτος)

Ατομικά Χαρακτηριστικά:

Φύλο:

Ηλικία:

Καταγωγή:

Χρόνια υπηρεσίας:

Ερωτήσεις:

1. Για ποιους λόγους επιλέξατε αυτή τη σχολή;
2. Στα πλαίσια του καθημερινού προγράμματος ποιες είναι οι τυπικές σας δραστηριότητες;
3. Υπάρχουν περιορισμοί όσον αφορά τις δραστηριότητες γενικά; (λ.χ. κατά τη διάρκεια του ελεύθερου σας χρόνου επιτρέπεται να χρησιμοποιείτε το διαδίκτυο ή να διαβάζετε περιοδικά, να έχετε τηλεφωνική επικοινωνία κ.ά.)
4. Οι κοπέλες παρακολουθούν το ίδιο πρόγραμμα ή υπάρχουν διαφοροποιήσεις όσον αφορά λ.χ. τις σωματικές ασκήσεις;
5. Σε ποια υπηρεσία - ες θα θέλατε να υπηρετήσετε μόλις αποφοιτήσετε (ιδανικά); Γιατί;
6. Από ποιες ιδιότητες οφείλει να χαρακτηρίζεται ο – η «σωστός – η» αστυνομικός;
7. Πώς βλέπετε τον εαυτό σας σε δέκα χρόνια από σήμερα;
8. Τι αλλαγές θα πρότεινατε προκειμένου να βελτιωθεί η ποιότητα της εκπαίδευσης;
9. Ποια μαθήματα, ασκήσεις ή λοιπές δραστηριότητες δεν σας αρέσουν (ή δεν συμπίπτουν με τα ενδιαφέροντά σας); Γιατί;
10. Στα πλαίσια της σύγχρονης εποχής, ποιες μορφές εγκληματικότητας κρίνετε ως πιο σοβαρές;

11. Πώς θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της εγκληματικότητας;

Δείγμα Β' (Δόκιμοι υπαστυνόμοι τέταρτου έτους)

Ατομικά Χαρακτηριστικά:

Φύλο: Α

Ηλικία:

Καταγωγή:

Χρόνια υπηρεσίας:

- 1) Για ποιους λόγους επιλέξατε αυτή τη σχολή;
- 2) Στα πλαίσια του καθημερινού προγράμματος ποιες είναι οι τυπικές σας δραστηριότητες; (περιγραφή λ.χ. ενός 24ώρου)
- 3) Υπάρχουν περιορισμοί όσον αφορά τις δραστηριότητες; (λ.χ. κατά τη διάρκεια του ελεύθερου σας χρόνου επιτρέπεται να χρησιμοποιείτε το διαδίκτυο ή να διαβάζετε περιοδικά, να έχετε τηλεφωνική επικοινωνία κ.ά.)
- 4) Οι κοπέλες παρακολουθούν το ίδιο πρόγραμμα ή υπάρχουν διαφοροποιήσεις όσον αφορά λ.χ. τις σωματικές ασκήσεις;
- 5) Πιστεύετε ότι οι γυναίκες μπορούν να ανταπεξέλθουν εξίσου καλά με τους άνδρες στην εκτέλεση των αστυνομικών τους καθηκόντων; Υπάρχουν υπηρεσίες τις οποίες δεν θα προτείνατε σε μια γυναίκα αστυνομικό να υπηρετήσει;
- 6) Σε ποια υπηρεσία - ες θα θέλατε να εργαστείτε μόλις αποφοιτήσετε (ιδανικά); Γιατί;
- 7) Από ποιες ιδιότητες οφείλει να χαρακτηρίζεται ο – η «σωστός – η» αστυνομικός;
- 8) Πώς βλέπετε τον εαυτό σας σε δέκα χρόνια από σήμερα;
- 9) Τι αλλαγές θα προτείνατε προκειμένου να βελτιωθεί η ποιότητα της εκπαίδευσης;

- 10) Ποια μαθήματα, ασκήσεις ή λοιπές δραστηριότητες αισθάνεστε ότι δεν συμπίπτουν με τα γενικότερα ενδιαφέροντά σας; Γιατί;
- 11) Εκτιμάτε (μιας και πλέον μπορείτε να θεωρηθείτε απόφοιτοι αυτής της σχολής) ως κατάλληλη την εκπαίδευση που λάβατε προκειμένου να ανταποκριθείτε στον αστυνομικό σας ρόλο; Η στρατιωτική εκπαίδευση είναι απαραίτητη προκειμένου κάποιος να γίνει αστυνομικός;
- 12) Συνολικά, πιστεύετε ότι το πρόγραμμα ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες σας;
- 13) Κάποιους μήνες το χρόνο κάνετε πρακτική εκτός σχολής σε υπηρεσίες. Οι γνώσεις όπου λαμβάνετε από τη σχολή μπορούν να θεωρηθούν επαρκείς προκειμένου να εξασκήσετε το επάγγελμά σας;
- 14) Στα πλαίσια της σύγχρονης εποχής, ποιες μορφές εγκληματικότητας κρίνετε ως πιο σοβαρές;
- 15) Πώς θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της εγκληματικότητας;

Δείγμα Β' (Δόκιμοι υπαστυνόμοι τέταρτου έτους)

Ατομικά Χαρακτηριστικά:

Φύλο: Γ

Ηλικία:

Καταγωγή:

Χρόνια υπηρεσίας:

- 1) Για ποιους λόγους επιλέξατε αυτή τη σχολή;
- 2) Στα πλαίσια του καθημερινού προγράμματος ποιες είναι οι τυπικές σας δραστηριότητες; (περιγραφή λ.χ. ενός 24ώρου)

- 3) Υπάρχουν περιορισμοί όσον αφορά τις δραστηριότητες; (λ.χ. κατά τη διάρκεια του ελεύθερου σας χρόνου επιτρέπεται να χρησιμοποιείτε το διαδίκτυο ή να διαβάζετε περιοδικά, να έχετε τηλεφωνική επικοινωνία κ.ά.)
- 4) Οι κοπέλες παρακολουθούν το ίδιο πρόγραμμα ή υπάρχουν διαφοροποιήσεις όσον αφορά λ.χ. τις σωματικές ασκήσεις;
- 5) Πώς αντιμετωπίζετε από τους άνδρες συναδέλφους σας ως γυναίκες αστυνομικοί;
- 6) Σε ποια υπηρεσία - ες θα θέλατε να εργαστείτε μόλις αποφοιτήσετε (ιδανικά); Γιατί;
- 7) Από ποιες ιδιότητες οφείλει να χαρακτηρίζεται ο – η «σωστός – η» αστυνομικός;
- 8) Πώς βλέπετε τον εαυτό σας σε δέκα χρόνια από σήμερα;
- 9) Τι αλλαγές θα προτείνατε προκειμένου να βελτιωθεί η ποιότητα της εκπαίδευσης;
- 10) Ποια μαθήματα, ασκήσεις ή λοιπές δραστηριότητες αισθάνεστε ότι δεν συμπίπτουν με τα γενικότερα ενδιαφέροντά σας; Γιατί;
- 11) Εκτιμάτε (μιας και πλέον μπορείτε να θεωρηθείτε απόφοιτοι αυτής της σχολής) ως κατάλληλη την εκπαίδευση που λάβατε προκειμένου να ανταποκριθείτε στον αστυνομικό σας ρόλο; Η στρατιωτική εκπαίδευση είναι απαραίτητη προκειμένου κάποιος να γίνει αστυνομικός;
- 12) Συνολικά, πιστεύετε ότι το πρόγραμμα ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες σας;
- 13) Κάποιους μήνες το χρόνο κάνετε πρακτική εκτός σχολής σε υπηρεσίες. Οι γνώσεις όπου λαμβάνετε από τη σχολή μπορούν να θεωρηθούν επαρκείς προκειμένου να εξασκήσετε το επάγγελμά σας;
- 14) Στα πλαίσια της σύγχρονης εποχής, ποιες μορφές εγκληματικότητας κρίνετε ως πιο σοβαρές;
- 15) Πώς θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της εγκληματικότητας;

Δείγμα Επαγγελματιών Γ και Δ (Με μέχρι 8 χρόνια υπηρεσίας χωρίς τη σχολή – Με περισσότερα από 8 χρόνια υπηρεσίας χωρίς τη σχολή)

Ατομικά χαρακτηριστικά:

Φύλο:

Ηλικία:

Καταγωγή:

Χρόνια υπηρεσίας:

Σπουδές:

Ερωτήσεις:

1. Για ποιους λόγους επιλέξατε αυτό το επάγγελμα;
2. Αισθάνεσθε ικανοποιημένος - η ή όχι από την εργασία σας;
3. Κρίνετε ότι οι σπουδές σας ή η εκπαίδευσή σας εξασφάλισαν επαρκή εφόδια προκειμένου να ανταποκριθείτε στον αστυνομικό σας ρόλο;
4. Πιστεύετε ότι θα έπρεπε να γίνουν κάποιες αλλαγές –και αν ναι, ποιες- στο χώρο της αστυνομικής εκπαίδευσης προκειμένου να βελτιωθεί η ποιότητά της;
5. Ποιες δυσκολίες συναντήσατε στο εργασιακό σας περιβάλλον για τις οποίες δεν σας είχαν προετοιμάσει οι σπουδές σας ή η εκπαίδευσή σας;
6. Σε τι είδους υπηρεσία – ες θα θέλατε να υπηρετείτε ή να υπηρετήσετε (ιδανικά). Γιατί;
7. Ποιες ιδιότητες οφείλουν να χαρακτηρίζουν τον / την «σωστό – η» αστυνομικό;
8. Πώς βλέπετε τον εαυτό σας σε 10 χρόνια από σήμερα;
9. Σας έχει τύχει ποτέ να αντιμετωπίσετε κάποιο δίλημμα κατά την εκτέλεση των καθηκόντων σας (λ.χ. όσον αφορά τη διαχείριση κάποιου περιστατικού). Και γενικότερα, ποια εσωτερικά διλήμματα-συγκρούσεις αντιμετωπίζετε?
10. Ποιες μορφές εγκληματικότητας εκτιμάτε ως σοβαρότερες στα πλαίσια της σύγχρονης εποχής;
11. Πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί η εγκληματικότητα;

12. Πώς βλέπετε την εγκληματικότητα σε 10 χρόνια από σήμερα; - ποιες α είναι οι σοβαρότερες μορφές της;
13. Πώς κρίνετε την αποτελεσματικότητα της αστυνομίας σήμερα-κυριότερα προβλήματα-κυριότερα θετικά στοιχεία-προτάσεις βελτίωσης (συγκεκριμένα).